

ОБИКНОВЕНО ХРИСТИЯНСТВО

от

К. С Луис

преработен превод от английски: Д. Пращинков
2015

Съдържание

	стр.
Предговор	3
ПЪРВА КНИГА	
ДОБРОТО И ЗЛОТО КАТО КЛЮЧ КЪМ ВСЕЛЕНАТА	
1. Законът на човешката природа	7
2. Някои възражения	9
3. Действително ли съществува Законът?	11
4. Какво стои зад Закона?	13
5. Имаме ли основание да се чувстваме неудобно	15
ВТОРА КНИГА	
В КАКВО ВЯРВАТ ХРИСТИЯНИТЕ	
1. Разноликите представи за Бог	17
2. Нашествието	18
3. Ужасната алтернатива	20
4. Съвършеното покаяние	23
5. Практическият извод	25
ТРЕТА КНИГА	
ХРИСТИЯНСКОТО ПОВЕДЕНИЕ	
1. Трите части на нравствеността	27
2. Кардиналните добродетели	29
3. Обществен морал	31
4. Нравственост и психоанализа	34
5. Сексуална нравственост	36
6. Християнският брак	39
7. Способността да прощаваме	43
8. Големият грях	45
9. Милосърдие	48
10. Надежда	50
11. Вяра	51
12. Вяра	53

ЧЕТВЪРТА КНИГА

ОТВЪД ЛИЧНОСТТА: ИЛИ ПЪРВИ СЪПКИ В УЧЕНИЕТО ЗА ТРИЕДИНСТВОТО

1. Сътворение и раждане	55
2. Бог в три личности	58
3. Времето и извън времето	60
4. Добрата зараза	62
5. Твърдоглавите оловни войници	64
6. Две бележки	65
7. Хайде да се престорим	67
8. Трудно или лесно е християнството	70
9. Пресмятане на цената	72
10. Добри хора или нови хора	74
11. Новите хора	77

Списък на преведените от мен книги, които мога да ви изпратя безплатно, ако пожелаете 81

Предговор

Съдържането на тази книга първо беше излъчено по радиото и след това беше издадено в три отделни части: „Радио беседи“ (1942), „Християнското поведение (1943) и „Отвъд личността“ (1944).

В публикуваните версии направих няколко добавки към казаното пред микрофона, но като цяло запазих до голяма степен първоначалния текст. Една „беседа“ по радиото би трябвало да е истинско събеседване, доколкото е възможно, а не да звучи като есе, четено на глас. Затова в моите беседи използвах всички съкратени и разговорни форми, характерни за английския език, които обикновено използвам в речта си. Запазих това и в публикуваните версии. Всички думи, чиято важност подчертавах в беседите чрез интонацията си, отделих с курсив. Сега съм склонен да мисля, че това беше грешка – получи се един нежелан хибрид между ораторско и писателско изкуство. Говорещият трябва да използва вариациите на гласа си, за да наблегне някои неща, защото неговия начин на изразяване естествено предполага употребата на този метод; но писателят не трябва да употребява курсива за същата цел. Той притежава собствени, различни начини да подчертае ключовите думи и именно тях трябва да използва. В това издание разширих употребата на съкращения и замених повечето от думите в курсив, като преработих изреченията в които се срещаха, но без да променям „популярния“ или „фамилиарния“ тон, който исках да запазя през цялото време. Също така прибавих или пропуснах някои неща там, където смятах, че сега разбирам нещата по-добре, отколкото преди 10 години или където знаех, че оригиналната версия е била погрешно разбрана от някои хора.

Трябва да предупредя читателя, че не предлагам никаква помощ на този, който се колебае между две християнски „деноминации.“ Вие няма да научите от мен дали трябва да станете англикан, методист, презвитерианец или римокатолик. Този пропуск е преднамерен (дори и сега тези деноминации са изброени по азбучен ред). Не съществува никаква тайна по отношение на собственото ми становище. Аз съм един съвсем обикновен мирянин от Английската църква – нито особено „висш“, нито особено „нисш“, нито особено нещо друго. С тази книга не се опитвам да накарам никого да приеме моето становище. Откакто станах християнин, винаги съм мислил, че най-доброто, може би единственото, което мога да направя за невярващите си близки, е да обясня и защитя вярата, която е обща за почти всички християни от всички времена. Причините, които ме карат да мисля така са няколко.

На първо място въпросите, разделящи християните едни от други често включват моменти от висшата теология или дори от църковната история, с които трябва да се занимават само истинските

експерти. Щях да нагазя в дълбоки за мен води и щях повече да се нуждая от помощ, отколкото да мога да помогна на други.

На второ място мисля, че въобще няма изгледи дискусиите по тези спорни въпроси да привлекат един страничен човек в лоното на християнството. Докато пишем и говорим за спорните въпроси, много по-вероятно е да го разубедим да влезе в което и да е християнско общество, отколкото да го привлечем в нашето. Никога не трябва да разискваме нашите различия, освен в присъствието на хората, които вече са повярвали, че съществува един Бог и че Исус Христос е Неговият единствен Син.

И накрая, имам впечатлението, че много повече и по-талантливи писатели са се заели с разискването на тези спорни въпроси, отколкото със защитата на това, което Бакстър нарича „обикновено“ християнство. Там, където смятах, че мога да служа най-добре, се оказа, че има и най-голяма нужда от хора. Така аз естествено се захванах с тази работа.

Това са единствените ми мотиви и ще бъда много благодарен, ако хората не си вадят погрешни заключения от мълчанието ми по определени спорни въпроси.

Това мълчание обаче не означава непременно, че нямам мнение по въпроса. Понякога наистина нямам. Съществуват спорни въпроси между християните, на които не мисля, че сме получили отговора; ако ги задам, дори и в един по-добър свят, че може да ми бъде отговорено така, както беше отговорено на един много по-велик човек: „...тебе какво те засяга? Ти върви след Мен“ (Йоан 21:22). Има обаче друг въпроси, по които аз категорично съм заел определена позиция и въпреки това не казвам нищо. Защото аз не пиша, за да разяснявам това, което бих нарекъл „моята религия,“ а за да извадя на показ „обикновеното християнство,“ такова каквото е, каквото е било и каквото е съществувало дълго време преди да се родя, независимо дали то ми харесва или не.

Някои хора си изваждат неоснователни изводи от факта, че никога не казвам за благословената Дева Мария нещо повече, отколкото е необходимо, за да представя девственото раждане на Христос. Но няма не е очевидна причината, поради която правя това? Ако кажа нещо повече, това веднага би ме отвело в една твърде спорна област. А няма друг спор между християните, към който трябва да се подхожда с по-голяма деликатност, отколкото към този. Римокатолическата вяра по този въпрос се поддържа не само с обичайната страст, присъща на всяка искрена религиозна вяра, но и (съвсем естествено) с особената и като че ли рицарска чувствителност на мъжа, когато е засегната честта на неговата майка или любима. Така, че е много трудно, когато оспорваш мнението им, да не се проявиш в техните очи не само като еретик, но и като мерзавец.

И обратното, протестантската вяра, която е на противоположното мнение по този въпрос, събужда чувства, които са вкоренени във всеки монотеизъм. За радикалните протестанти изглежда, че като че ли е застрашена отликата между Създателя и създанието (колкото и свято да е то); като че политеизма (*Коментар: Вярата, че има много богове*) отново се възражда. Така, че е много трудно да оспорваш мнението им и да не изглеждаш в очите им като еретик и безверник. Ако съществува тема, която със сигурност може да провали една книга за „обикновеното“ християнство, ако някоя тема представлява напълно безполезно четиво за тези, които все още не вярват, че Синът на девата е Бог, това със сигурност е тази тема.

Колкото и да е странно, от мълчанието ми по спорните въпроси вие дори не можете да направите извод, доколко ги смятам за важни или за маловажни. Защото това само по себе си е един от спорните въпроси. Едно от нещата, по което съществува несъгласие между християните, е степента на важност на техните несъгласия. Когато между двама християни от различни деноминации възникне спор, обикновено много скоро единият от тях пита дали еди-кой си въпрос „всъщност има значение,“ при което другият отговаря: „Дали има значение? Но как, това е основен въпрос!“

Казвам всичко това, за да стане ясно каква книга се опитвах да напиша, а и в никакъв случай не за да призная или да избегна отговорността от собствените си убеждения. По отношение на тях, както вече казах, не съществува никаква тайна. Нека да цитирам чичо Тоби: „Те са записани в молитвеника.“

Съществува явната опасност да представя като обикновено християнство нещо, което е специфична особеност на Англиканската църква или (още по-лошо) – на самия мен. Опитвах се да се предпазя от това, като изпратих оригиналния ръкопис на сегашната втора книга на четири духовни лица (англиканец, методист, презвитерианец и римокатолик) и ги помолих за мнението им. Според методиста аз не бях казал достатъчно за вярата, а според римокатолика бях отишъл твърде далече в представянето на относителната маловажност на теориите при обясняване на умилоствлението. Иначе всички ние петимата бяхме на едно мнение. Не изпратих останалите книги за „преглед“ по

същия начин, защото въпреки че и те можеха на изразяват някои различия между християните, това щяха да са различия между отделните хора или философски школи, а не между деноминации.

Доколкото мога да съдя от рецензиите и от многобройните писма, които получих, колкото и недостатъци да има в други отношения, книгата поне успя да представи едно утвърдено, общоприето, централно и „обикновено“ християнство. По този начин тя може би ще помогне до известна степен да се преодолее схващането, че ако пропуснем спорните моменти, ще остане само едно неясно и обезкръвено „най-голямо общо кратко.“ Най-голямото общо кратко се оказва, че е нещо не само положително, но и специфично; цяла пропасть го отделя от всичките нехристиянски убеждения, с които и най-злите разделения вътре в християнството в действителност не могат да се сравняват. Ако не съм допринесъл пряко за делото на обединението, може би съм изяснил защо трябва да се обединим. Разбира се, аз малко съм се срещал с легендарната непримиримост между теолозите с различни схващания, която буквално стига до теологична омраза от страна на убедените членове на общества, различни от моето. Враждебността по-често е идвала от хора вътре или извън Англиканската църква, които са малко по-встрани от вярата: хора, които всъщност почти не се подчиняват на каквото и да е общество. Колкото и да е странно, за мен това е успокоително. Именно в своя център – там, където са най-верните му последователи, всяко общество е действително най-близо с останалите по дух, ако не и по доктрини. И това подсказва, че в центъра на всяко общество съществува нещо или Някой, който, противно на всички разклонения на вярата, на всички различия в темпераментите, на всички спомени за взаимни гонения, говори със същия глас.

Толкова за пропуските ми по отношение на доктрината. В Третата книга, която разглежда нравствеността, аз също отминах с мълчание някои неща, но поради една друга причина. Откакто служих като пехотинец по време на Първата световна война, аз ненавиждам стоящите в спокойствие и сигурност да отправят призови към хората на предната линия. Вследствие на това изпитвам нежелание да говоря за изкушения, на които самият аз не съм подложен. Предполагам, че нито един човек не се изкушава от всеки възможен грях. Така се е случило, че инстинктът, който кара хората да играят комар, липсва в моя характер; и несъмнено аз плащам за това с липсата на някой добър вътрешен импулс, чийто излишък или извратеност обуславя страстта към комара. Следователно аз не се чувствам подготвен да давам съвети кой комар е допустим и кой не е, ако въобще има допустим комар. Защото аз не претендирам да знам дори и това. Също така не казвам нищо за контрола на раждаемостта. Аз не съм жена, дори не съм женен мъж, не съм и проповедник. Не мисля, че е уместно да заемам твърда позиция по отношение на болките, опасностите и разходите, от които съм предпазен; няма и никакъв духовен сан, който да ме задължава да направя това.

Много по-големи възражения могат да възникнат – и са били изразявани – срещу това, че употребявам думата християни в значението ѝ на човек, който приема общите доктрини на християнството. Хората питат: „Кой си ти, за да определяш кой е и кой не е християнин?“ или „Не е ли възможно много хора, които не могат да повярват в тези учения, да са много по-истински християни, да са много по-близо до духа на Христос, отколкото някои хора, които вярват?“ В определен смисъл това възражение е много справедливо, много великодушно, много възвишено и много чувствително. То притежава всички прекрасни качества, освен качеството да бъде използваемо. Ние просто не можем да използваме езика, който тези хора ни предлагат, без да предизвикаме цяло бедствие. Ще се опитам да изясня това с помощта на историята на една друга, много по-маловажна дума.

Думата *джентълмен* първоначално е означавала нещо точно определено: човек, който притежава герб и някаква поземлена собственост. Когато са наричали някого „джентълмен,“ това не е било комплимент, а факт. Когато са казвали на някого, че не е „джентълмен,“ това не е било обида, а само съобщаване на информация. Не е имало никакво противоречие, ако се каже, че Джон е лъжец и джентълмен, също както сега няма противоречие, когато се твърди, че Джон е глупак и магистър по хуманитарните науки. Но след това са дошли хора, които са казали (толкова справедливо, великодушно, възвишено, чувствително и всичко друго, но не и приложимо): „О, но нали важното за един джентълмен е не гербът и земята, която притежава, а поведението му? Та нима не е истински джентълмен този, който се държи като джентълмен? Нима в този смисъл Едуард не е много по-истински джентълмен от Джон?“ Те са искали доброто. Разбира се, да бъдеш почтен, благовъзпитан и смел е нещо много по-добро от това да притежаваш герб. Но това не е същото ниво. Още по-лошото, това не е нещо, с което всеки ще се съгласи. Да наречеш един човек „джентълмен“ в този нов, облагороден смисъл, всъщност вече не е начин да дадеш информация за него, а е начин да го похвалиш; а да кажеш, че той не е „джентълмен“ става просто начин да го обидиш. Когато една дума престане да служи за описание и започне просто да служи за похвала, тя вече не предава информация

да обекта. („Хубаво“ ядене означава само ядене, което се харесва на говорещия.) Думата *джентълмен* след като веднъж е била одухотворена и пречистена от своето старо, грубо и обективно значение, едва ли означава нещо повече от човек, който говорещият харесва. В резултат на това *джентълмен* сега е безполезна дума. Ние вече си имаме достатъчно думи, които изразяват одобрение, така че тя не беше необходима в този смисъл; от друга страна, ако някой (например в историческо произведение) поиска да я използва в стария ѝ смисъл, той не може да направи това без обяснения. Тя е похабена за тази цел.

Позволим ли веднъж на хората да започнат да възвисяват и да облагородяват, или както те биха казало, „да задълбочават“ смисъла на думата *християнин*, тя много бързо ще се превърне в непотребна дума. На първо място самите християни никога няма да могат да я употребяват по отношение на когото и да било. Не на нас се пада да кажем кой, в най-дълбокия смисъл на тази дума, е или не е до духа на Христос. Ние не виждаме сърцата на хората. Ние не можем да съдим, дори ни е забранено да съдим. Би било най-долно нахалство от наша страна да кажем на някого, че е или не е християнин в този облагороден смисъл. А очевидно дума, която никога не можем да употребим, няма да ни е много от полза. Що се отнася до невярващите, те без съмнение с голяма радост ще използват думата в този ѝ смисъл. В техните уста тя ще започне да изразява само похвала. Наричайки някого християнин, те ще имат предвид, че го намират за добър човек. Но този начин на употребата на думата няма да допринесе за обогатяването на езика, защото ние вече си имаме думата *добър*. Междувременно думата християнин ще стане негодна за каквато и да било наистина полезна употреба.

Следователно ние трябва да се придържаме към първоначалното ѝ ясно значение. Името християнин за пръв път е било дадено в Антиохия (Деян.11:26) на „учениците“, на тези, които са приели учението на апостолите. Не може да става и въпрос да се ограничава употребата на тази дума само за тези, които са извели от това учение необходимата полза. Но не може да става и въпрос употребата ѝ да се разширява и за онези хора, които по някакъв изтънчен, възвишен вътрешен начин са „много по-близо до духа на Христос“, отколкото са по-незадоволителните му ученици. Въпросът не свързан нито с теологията, нито с морала. Просто думите трябва да се използват така, че всички да разбираме какво се казва. Когато един човек, който приема християнското учение, живее по начин, който е недостоеен за това учение, много по-ясно е да се каже, че той е лош християнин, отколкото, че той не е християнин.

Надявам се, че никой читател няма да предположи, че „обикновеното“ християнство тук се предлага като алтернатива на веруюто на съществуващите общества – като че ли човек може да предпочете да приеме него, вместо конгрешанството или гръцкото православие, или нещо друго. То по-скоро е като преддверие, откъдето се отварят вратите към няколко стаи. Ако успее да доведе някого в това преддверие, ще съм постигнал това, което искам. Но камините, столовете и ястията се намират в стаите, а не в преддверието. Преддверието е мястото, където се чака, мястото, където могат да се опитат различни врати, а не мястото, където се живее. За тази цел и най-лошата от стаите (която и да е тя), мисля, че е за предпочитане. Вярно е, че на някои хора може да се наложи да чакат в преддверието доста време, докато други почти веднага ще са сигурни на коя врата да почукат. Не знам защо съществува тази разлика, но съм убеден, че Бог не кара никого да чака, освен ако не преценява, че това ще е за негово добро. Когато стигнете до своята стая, вие ще откриете, че дългото чакане е било за добро и нищо друго не може да го замени. Но вие трябва да го разглеждате като очакване, а не като временен престой. Вие трябва да продължавате да се молите за светлина и, разбира се, дори в преддверието трябва да се опитвате да се съобразявате с правилата, които са общи за този дом. И преди всичко вие трябва да питате коя е истинската вяра, а не коя най-много ви харесва заради боята или облицовката. Казано направо, въпросът никога не трябва да бъде: „Харесват ли ми тези ритуали?“, а „Верни ли са тези учения? Те отвеждат ли ни към святост? Моята съвест ли ме води насам? Дали нежеланието ми да почукам на тази врата се дължи на гордостта ми или просто на моя вкус, или на личната ми неприязън към този портierer?“

Когато пристигнете в стаята си, бъдете мил с тези, които са избрали други врати, и с тези, които са още в преддверието. Ако са на грешен път, те още повече се нуждаят от молитвите ви. Това е едно от правилата, които са общи за целия дом.

ПЪРВА КНИГА

Доброто и злото като ключ към смисъла на Вселената

Глава 1

Законът на човешката природа

Всеки е слушал хората да се карат. Понякога това звучи смешно, понякога е неприятно; но както и да звучи аз смятам, че ние можем да научим нещо много важно, когато слушаме думите им. Те казват неща от този род: „Би ли ти харесало, ако някой ти направи същото?“, „Това е моето място, аз бях тук пръв“, „Остави го на мира, нищо лошо не ти прави“, „Защо трябва да се тикаш пръв?“, „Дай ми малко от твоя портокал, нали аз ти дадох от моя“, „Хайде де, нали обеща!“. Хората казват такива неща всеки ден; както образованите, така и неуките; както децата, така и възрастните.

Всъщност интересното във всички тези забележки е, че човекът, който ги прави, не казва само, че поведението на другия не му харесва. Той се позовава на някакви норми на поведение, като очаква и другия да ги знае. И другият човек много рядко отговаря: „Върви по дяволите с твоите норми!“ Почти винаги той се опитва да каже, че това, което е направил, всъщност не противоречи на тези норми на поведение, а ако противоречи, то за това има някакво важно оправдание. Той претендира, че съществува специална причина в конкретния случай, поради която човекът, заел пръв мястото, трябва да го отстъпи; или чу обстоятелствата са били съвсем различни, когато са му дали парчето портокал; или че нещо е възникнало, което го освобождава от даденото обещание. Всъщност изглежда, като че ли и двете страни имат предвид някакъв Закон или Правило за честна игра, почтено поведение, морал или както и да го наречем, нещо, за което те наистина са се споразумели. И това е така. Иначе те можеха, разбира се, да се сбият като животни, но не биха могли да се карат в човешкия смисъл на тази дума. Когато хората се карат, те се опитват да докажат, че другият няма същото мнение за това, какво е добро и какво е зло; така както е безсмислено да се твърди, че един футболист е извършил нарушение, ако нямаше установени правила на играта.

Ето този Закон или Правило за доброто и злото, беше наречен Законът на природата. Когато говорим за „законите на природата“, ние обикновено подразбираме неща като гравитацията или наследствеността, или законите на химията. Но когато древните мислители са нарекли Законът за доброто и злото с името „Закон за природата“, те всъщност са имали предвид Закона за човешката природа. Идеята е била, че както всички тела се подчиняват на закона на гравитацията, а организмите – на биологичните закони, така и съществото, наречено човек, има свой закон – с тази голяма разлика, че едно тяло не може да избира дали да се подчинява на закона на гравитацията или не, а човекът може да избира дали да се подчини на закона на човешката природа или да го наруши.

Можем да кажем това и по друг начин. Всеки човек във всеки момент е подвластен на различни закони, но има само един закон, който той е свободен да наруши. Като тяло човекът се подчинява на закона за гравитацията и не може да се освободи от него; ако го оставим без опора във въздуха, той ще падне, без да има по-голям избор от хвърления камък. С други думи, той не може да нарушава тези закони, които са общи за него и за другите обекти, но законът, който е специфичен за неговата човешка природа, законът, който той не споделя с животните, зеленчуците или предметите, е този закон, който може да нарушава по свой избор.

Този закон е наречен Законът на природата, защото хората са смятали, че всеки го знае по природа и няма нужда да бъде учен на него. Сигурно не са отричали, че тук или там може да се намери някой странен индивид, който да не знае този закон, така както има хора, които са далтонисти или пък са лишени от музикален слух. Но разглеждайки човечеството като едно цяло те са мислели, че човешката представа за почтено поведение е очевидна за всеки. И аз вярвам, че те са били прави. Ако това не е така, тогава всички неща, които сме говорили за войната се оказват безсмислени. Какъв е смисълът да казваме, че врагът е бил на страната на злото, ако доброто не е истината, която нацистите дълбоко в душата си са знаели също като нас и би трябвало да се държат за нея? Ако те не са имали никакво понятие за това, което ние наричаме добро, тогава, въпреки че пак би трябвало да воюваме с тях, ние не бихме могли да ги обвиняваме за това повече, отколкото ги обвиняваме за цвета на косата им.

Знам, че според някои хора идеята за един известен на всички Закон на природата или на почтеното поведение е неоснователна, защото различните цивилизации или епохи са имали различен морал. Но това не е вярно. В техния морал е имало различия, но те никога не са били абсолютни. Например, ако някои си направи труда да сравни моралните учения на древните египтяни, на

вавилонците, индусите, китайците гърците или римляните, той наистина ще остане поразен от приликата помежду им, а също и от близостта им с нашето разбиране за морала. Някои доказателства за това събрах в приложението към една друга книга, наречена „Унищожението на човека,“ но за сегашната цел смятам за нужно само да помоля читателя да си помисли какво би представлявал съвършено различния морал. Представете си страна, в която хората се възхищават от дезертърството в боя или където човек може да се чувства горд да мами всички хора, които са били добри към него. Със същия успех можете да се опитате да с представите и страна, където две и две прави пет. Хората са имали различно мнение по въпроса към кого трябва да се проявява себеотрицание – дали само към семейството си или към съотечествениците си, или към всички. Но те винаги са признавали, че не трябва да поставяме себе си на първото място. Себелюбието никога не е било почитано. Хората са имали и различно мнение по въпроса за броя на съпругите – дали трябва да е една или пък четири. Но те винаги са се съгласявали, че човек не може да има всяка жена, която му харесва.

Но най-забележителен е следният факт. Срещнете ли човек, който не вярва в съществуването на доброто и злото, в следващият момент ще видите, че същия този човек да нарушава убеждението си. Ако той не изпълни някое свое обещание си към вас и вие се опитате да направите същото към него, преди изобщо да си отворите устата, той ще възрази: „Това не е честно.“ Едно правителство може да настоява, че договорите не означават нищо и в следващата минута да обори собственото си твърдение като заяви, че конкретният договор, който иска да наруши, е несправедлив. Но ако договорите не означават нищо и ако не съществува Законът на природата, тогава каква е разликата между справедлив и несправедлив договор? Дали не са изплюли камъчето и не са показали, че каквото и да говорят, в действителност те познават Закона на природата също като всички останали хора?

Така че изглежда сме принудени да вярвам в съществуването на доброто и злото. Хората могат понякога да грешат при определянето на това, кое нещо е добро и кое - зло, както понякога грешат и в сметките си, но доброто и злото се влияят от от вкуса и мнението на хората толкова, колкото и таблицата за умножението се влияе от тези неща. А сега, ако сме стигнали до съгласие по този въпрос, преминавам към следващия. Никой от нас в действителност не спазва Закона на природата. Ако между нас има такива, които правят изключение, аз ги моля за извинение. По-добре ще е тези хора да прочетат някоя друга книга, защото нищо от това, което ще кажа тук, не се отнася за тях. И така, обръщам се към останалите обикновени човешки същества.

Надявам се, че няма да разберете погрешно това, което ще ви кажа. Не ви поучавам и Бог знае, че нямам претенциите да бъда по-добър от когото и да било. Само се опитвам да привлека вниманието ви към един факт: фактът, че тази година, този месец или още по-вероятно точно днес ние не успяхме да се държим така, както очакваме другите да се държат с нас. Може да има най-различни оправдания. Онзи път, когато вие бяхте толкова несправедлив към децата, това се дължеше на голямата ви умора. Онази малко съмнителна работа с парите, които почти бяхте забравили, се случи, когато бяхте много затруднен финансово. И онова, което обещахте да направите за своя стар приятел еди-кой си, което така и не направихте – е, вие никога нямаше да обещаете че ще го направите, ако знаехте колко ужасно зает ще бъдете. А колкото до поведението ви към жена ви (или към мъжа ви), или към сестра ви (или към брат ви), ако знаех колко досадни могат да бъдат те, аз не бих се учудил от поведението ви – и въобще, кой по дяволите съм аз, че да ви държа сметка? Аз съм същият като вас - не успявам да спазвам Закона на природата много добре и в същия миг, в който някой ми каже, че не го спазвам, в съзнанието ми изниква цяла върволица от безкрайни оправдания. Въпросът е, че те са още едно доказателство за това, колко дълбоко, независимо дали ни харесва или не, ние вярваме в Закона на природата. Ако не вярвахме в почтеното поведение, защо тогава така се грижим да извиняваме непочтеното си поведение? Истината е, че ние вярваме в почтеността толкова много и ние усещаме върху себе си натиска на Правилото или на Закона толкова ясно, че не можем да понесем факта, че го нарушаваме и поради това се опитваме да прехвърлим отговорността. Защото сте забелязали, че всички тези оправдания ние измисляме само за лошото си поведение. Ние казваме, че за лошото ни настроение са виновни умората, грижите или глада, а заслугата за доброто ни поведение е единствено на нас самите.

Това бяха двете основни мисли, които исках да изложа. Първо, че навсякъде по земята човешките същества споделят странната представа, че трябва да се държат по определен начин и не могат да се освободят от нея. Второ, че те в действителност не се държат по този начин. Те знаят Закона на природата и те го нарушават. Тези два факта лежат в основата на всяко ясно разбиране на самите нас и на света, в който живеем.

Глава 2

Някои възражения

Ако фактите, че хората знаят Закона на природата, но не го спазват, наистина са в основата на ясното разбиране на самите нас и на света в който живеем, тогава е по-добре да спра и да заздравя тази основа, преди да продължа. Някои от писмата, които получавам показват, че твърде много хора трудно разбират какво точно представлява този Закон на човешката природа, наричан още Нравствен закон или Правило за почтено поведение.

Например, някои хора ми пишат: „Това, което наричате Нравствен закон, не е ли просто нашия стаден инстинкт и той не се ли е развивал по същия начин както и другите ни инстинкти?“ Не отричам, че може да притежаваме стаден инстинкт, но не това разбирам под Нравствен закон. Ние всички знаем как се чувства човек, който е воден от инстинкта – от майчината любов, от сексуалния инстинкт, от инстинкта за храна. Тогава изпитваме силна потребност или желание да действваме по определен начин. Разбира се, понякога ние усещаме също такава желание и да помогнем на друг човек: но няма никакво съмнение, че това желание се дължи на стадния инстинкт. Но да усещаме желанието да помогнем е твърде различно от усещането, че трябва да помогнем, независимо дали искаме или не. Да предположим, че чуете вик на човек в опасност. Вероятно ще изпитате едновременно две желаниа – едното е желанието ви да помогнете (дължащо се на вашия стаден инстинкт), а другото е желанието да стоите настрана от опасността (дължащо се на инстинкта ви за самосъхранение). Но освен тези два вътрешни импулса, вие ще откриете в себе си и нещо друго, което ви казва, че трябва да се подчините на импулса да окажете помощ и да потиснете импулса си за бягство. Ето това нещо, което преценява двата инстинкта и което решава кой от тях трябва да бъде насърчен, не може само по себе си да е някой от тях. Със същия успех може да кажете, че нотния лист, който ви указва в даден момент да натиснете един, а не друг клавиш на пианото, е един от клавишите на клавиатурата. Нравственият закон ни казва кой тон трябва да изсвирим: инстинктите ни са само клавиши.

Друг начин да разберем, че Нравствения закон не е просто един от нашите инстинкти е следният. Ако два инстинкта са в противоречие и в съзнанието ни не присъства нищо друго освен тези два инстинкта, очевидно по-силният от тях трябва да победи. Но в моменти, когато най-силно усещаме присъствието на Нравствения закон, той обикновено като че ли ни казва да застанем на страната на по-слабия инстинкт. Вероятно вие много повече искате да сте в безопасност, отколкото да помогнете на човека, който се дави: но Нравственият закон ви казва въпреки всичко да му помогнете. Нима този Закон не ни кара много често да се опитваме да направим верния инстинкт по-силен, отколкото е по природа? Имам предвид, че ние много често се чувстваме задължени да стимулираме стадния инстинкт, като събуждаме въображението си или предизвикваме съзнанието си и т.н, за да съберем достатъчно кураж и да постъпим по правилния начин. Ясно е обаче, че ние не действваме *по инстинкт*, когато се заемаме да го направим по-силен, отколкото е. Това, което ви казва: „Стадният ти инстинкт е заспал. Събуди го!“ не може да е самият стаден инстинкт. Това, което ви посочва кой клавиш на пианото трябва да натиснете, не може да е този клавиш.

Ето и трети начин да разберем Нравствения закон. Ако Нравственият закон беше един от инстинктите ни, би трябвало да можем да посочим някой наш вътрешен импулс, който винаги е в съгласие с правилото за почтено поведение и представлява това, което ние наричаме „добро.“ Но ние не можем да посочим такъв импулс. Няма такъв импулс (каквото и да е той), който Нравствения закон да не ни казва понякога да потиснем, както и няма импулс (каквото и да е той), който понякога да не ни се казва да насърчим. Погрешно е да си мислим, че някои от инстинктите ни, например майчината любов или патриотизма, са добри, а други, като сексуалния или агресивния инстинкт са лоши. Това, което имаме предвид е, че много по-често се налага да потискаме агресивния си инстинкт или сексуалното си желание, а не майчината любов или патриотизма. Но има ситуации, в които е необходимо жененият мъж да насърчи сексуалния си инстинкт или войникът – агресивния си инстинкт. Също така има и случаи, когато любовта на майката към собствените ѝ деца или обичта на човек към родината му трябва да бъдат потиснати, за да не стигне до несправедливост към други деца или държави. Ако трябва да сме точни трябва да знаем, че няма добри и лоши инстинкти. Помислете си още веднъж за пианото. То няма два вида клавиши - „правилни“ и „погрешни.“ Всеки един клавиш е правилен в даден момент и е погрешен в друг момент. Нравственият закон не е един инстинкт или

група инстинкти; той е нещо, което създава определен звук (звукът, наречен доброта или правилно поведение), като направлява инстинктите.

Между другото, това има важни практически последици. Най-опасното, което можете да направите, е да решите на всяка цена да следвате някой избран от вас природен инстинкт. Не съществува нито един инстинкт, който да не може да ни превърне в дяволи, ако го определим като абсолютен ръководен принцип. Може да си мислите, че любовта към човечеството като цяло е безопасна, но тя не е. Ако пренебрегнете справедливостта, то вие ще започнете да нарушавате споразуменията и да давате неверни показания в съда „в името на човечността“ и накрая ще се превърнете в жесток и коварен човек.

Други хора ми писаха: „Това, което наричате Нравствен закон не е ли просто едно обществено споразумение, нещо, което получаваме чрез възпитанието си?“ Мисля, че тук има недоразумение. Хората, които задават този въпрос, обикновено приемат, че ако сме научили нещо от родителите или учителите си, то трябва да е само човешко изобретение. Но това не е така. Всички ние сме учили таблицата за умножение в училище. Дете, което е израсло само на пустинен остров не би я знаело. Но нима от това следва, че таблицата за умножение е просто едно човешко споразумение, нещо, което хората са измислили за нуждите си и са могли да го съчинят и по друг начин, ако са искали? Напълно съм съгласен, че научаваме Правилото за почтено поведение, както и всичко останало от родителите и от учителите си, от приятелите и от книгите. Но някои неща, които научаваме са споразумения, които биха мъгли да бъдат и други – ние учим, че движението е от лявата страна на пътя (*Коментар: В Англия и някои други страни*), но със същия успех можеше правилото да е движението да става от дясната страна. Други неща обаче, като математиката, действително представляват истини. Въпросът е към кой вид принадлежи Законът за човешката природа?

Има две причини да се твърди, че този закон принадлежи към същия вид закони като математиката. Както казах в Глава 1, едната причина е, че въпреки че съществуват разлики в представата за морала в различните епохи или страни, в действителност тези различия не са много големи – те не са чак толкова големи, колкото повечето хора си представят – и във всички тях може да се открие един и същ закон, докато обикновените споразумения, като правилото за движение по пътищата или модата могат безкрайно да се различават. Втората причина е следната. Мислейки си за различията в морала между два народа, смятате ли, че моралът на единия народ е по-добър или по-лош от морала на другия народ? Някои от настъпилите промени в морала били си са подобрения? Ако не, тогава разбира се, не би имало никога какъвто и да е нравствен прогрес. Прогресът означава не само промяна, а промяна към по-добро. Ако никоя съвкупност от морални представи не е по-истинска или по-добра от друга съвкупност, то не би имал никакъв смисъл да предпочитаме цивилизованият морал през дивашкия или християнският морал през нацисткия. В действителност всички ние вярваме, че едни морални представи са по-добри от други морални представи. Ние наистина вярваме, че някои хора, които са се опитали да променят морала на своето време, могат да бъдат наречени реформатори или пионери – хора, които са разбирали по-добре морала на своите съвременници. Много добре тогава. В момента, в който кажете, че една съвкупност от морални представи може да е по-добра от друга съвкупност, вие всъщност сравнявате двете съвкупности с един модел, като смятате, че едната съвкупност прилича в по-голяма степен от другата на този модел. Но моделът, в съответствие с който се измерват двете съвкупности от представи, е съвсем различен от тях. Всъщност вие сравнявате и двете съвкупности с някакъв истински морал, като признавате, че доброто съществува независимо от това, какво си мислят хората и че някои представи на хората се доближават повече до истинското добро, отколкото други човешки представи. Или да го кажем по следния начин. Ако вашите морални представи са по-верни, а представите на нацистите са по-малко верни, тогава трябва да съществува някакъв критерий – истински морал – според който представите на хората ще бъдат преценявани дали и доколко са верни. Причината поради която вашата представа за Ню Йорк може да е повече или по-малко вярна от моята е, че Ню Йорк е действително място, което съществува съвсем независимо от представата на всеки от нас за него. Ако, когато всеки от нас казва „Ню Йорк“, ние имаме предвид само „града, който аз си представям“, как би могъл единият от нас да има по-вярна представа от другия? Въпросът за истината и лъжата въобще не би възникнал. По същия начин, ако Правилото за почтено поведение означава само „това, което един народ по стечение на обстоятелствата одобрява,“ тогава не би имало никакъв смисъл да се твърди, че някой народ е по-прав в преценките си от друг народ, както и да се казва, че някога светът ще стане по-добър или по-лош в морално отношение.

Тогава ще направя извода, че въпреки различията в представите на хората за почтеното поведение, които често ви принуждават да се съмнявате в наличието на истински природен Закон на

поведението, все пак това, което се налага да мислим за тези различия, в действителност доказва точно обратното. Но нека да добавя още една дума, преди да завърша. Срещал съм хора, които преувеличават тези различия, защото не правят разграничение между различията в морала и различията във възприемането на фактите. Например, един човек ми каза: „Преди триста години хората в Англия са осъждали вещите на смърт. Това ли наричате Правило на човешката природа или почтено поведение?“ Несъмнено причината, поради която сега не екзекутираме вещици е, че не вярваме в тяхното съществуване. Ако вярвахме, ако наистина мислехме, че около нас има хора, които са се продали на дявола и които в замяна са получили от него свръхестествени сили и те използват тези сили, за да убиват съседите си или да ги разстройват психически, или да предизвикват лошо време, то несъмнено щяхме да се съгласим, че ако някой заслужава смъртно наказание, това са тъкмо тези гнусни предатели. Тук няма разлика в моралните принципи: разликата е само в тълкуването на фактите. Може да е голям напредък, че не вярваме във вещици, но няма никакъв морален напредък в това, че не ги екзекутираме, защото не вярваме в съществуването им. Вие бихте ли казали, че някой човек е благороден, когато престане да поставя капани за мишки, защото счита, че в къщата му няма мишки.

Глава 3

Действително ли съществува Законът?

А сега ще се върна обратно към казаното в Глава 1 – че съществуват две странни неща по отношение на човешкия род. Първо, хората са преследвани от мисълта за някакво поведение, което трябва да спазват – то би могло да се нарече правила за честна игра или почтеност, или морал, или Закон на природата. Второ, хората в действителност не го спазват. Някои от вас могат да се учудят защо казвам, че това е странно. Може би това поведение ви изглежда като най-естественото нещо на света. Вероятно смятате, че се отнасям твърде сурово към човешкия род. Може би ще кажете, че в края на краищата това, което наричам нарушаване на Закона за доброто и злото или на Закона на природата, означава просто, че хората не са свършени. И откъде накъде трябва да очакваме това от тях? Отговорът би бил добър, ако се опитвах да определя точния размер на вината ни за това, че не се държим така, както очакваме другите да се държат с нас. Но това въобще не е моя работа. В момента не се интересувам от вината: опитвам се да намеря истината. И от тази гледна точка самата идея, че нещо е несвършено, че не е такава, каквото трябва да бъде, налага определени изводи.

Вземете някой камък или дърво – те са такива, каквито са и надали има смисъл да казваме, че те трябва да са други. Разбира се, може кажете, че камъкът е с „неподходяща форма“, ако искате да го използвате за своя алпинеум или че едно дърво е лошо, защото сянката му не е толкова дебела, колкото искате. Но по този начин вие само ще кажете, че камъкът или дървото просто не подхождат за някаква ваша цел. Вие не ги обвинявате за това, освен може би на шега. В действителност вие знаете, че при дадения климат и почва дървото не би могло да бъде по-различно. Това, което от нашата гледна точка наричаме „лошо дърво“, се подчинява на законите на природата си също толкова, колкото и едно „добро“ дърво.

А сега забелязахте ли какво излиза? Излиза, че това, което обикновено наричаме закони на природата, например начинът, по който климатът влияе върху едно дърво, всъщност може да не са закони в буквалния смисъл на думата, а само до известна степен. Когато казвате, че падащите камъни винаги се подчиняват на закона за гравитацията, няма ли да е същото, ако кажете, „че камъните винаги правят?“ Вие не се представяте, че когато един камък е пуснат, той изведнъж си спомня, че има заповед да падне на земята. Вие само искате да кажете, че камъка наистина пада. Иначе казано, вие не можете да сте сигурен, че съществува и нещо друго освен самите факти; че съществува някакъв закон за това, което трябва да стане, който е отделен от това, което става. Законите на природата, приложени към камъните или дърветата, могат само да означават това „което природата всъщност прави.“ Но ако се обърнете към Закона на човешката природа, Закона за почтеното поведение, положението е друго. Законът със сигурност не означава това, „което човешките същества всъщност правят“, защото много от тях въобще не се подчиняват на този закон и никой човек не се подчинява напълно. Законът за гравитацията ви казва какво ще направят камъните, ако ги изпуснете, а Законът за човешката природа ни казва какво трябва да правят хората, но те не го правят. Иначе казано, когато имате работа с човешкия род, тогава се появява нещо друго над и отвъд действителните факти. Вие имате фактите (как се държат хората), имате и нещо друго (как те трябва да се държат). В

останалият свят не е необходимо да имате нещо повече от фактите. Електроните и молекулите се държат по определен начин; от това следват определени резултати и с това се приключва цялата история. (Не мисля, че с това се приключва цялата история, както ще видите по-нататък.) Но тя би могла да приключи, затова използвам този довод, тъй като е подходящ за случая. Но хората се държат по определен начин и с това не се приключва цялата история, защото през цялото време вие знаете, че те трябва да се държат другояче.

Ето това звучи толкова странно, че човек се изкушава да потърси някое по-просто обяснение. Например, можем да се опитаме да докажем, че всъщност разбираме едно и също, когато казваме, че някой не се държи така, както трябва или че камъкът е с неподходяща форма, а именно, че този човек прави нещо, което се оказва неудобно за нас. Но това просто не е вярно. Ако ъгловото място в купето на влака е заето, неудобното за мен ще бъде едно и също, независимо от това дали човекът, който седи там е пристигнал пръв или се е промъкнал зад гърба ми и е преместил чантата ми. Аз обаче обвинявам само втория човек, но не и първият. Не се сърдя на човека, който ме е спянал случайно, освен може би само за миг, докато разбере какво става. Но се сърдя на човека, който нарочно се е опитал да ме спъне, дори и да не е успял. Въпреки че първият ми е причинил болка, докато втория не е. Понякога поведението, което наричаме лошо, въобще не ни причинява неудобства, дори напротив. По време на война всяка от страните може да има голяма полза от предател от другата страна. Но въпреки, че го използват и му плащат, те се отнасят към него като към най-долна твар. Така че не можете да кажете, че нареченото от нас почтено поведение на другите хора е просто това поведение, което се оказва полезно за нас. А що се отнася до нашето лично почтено поведение, предполагам, че е повече от ясно, че това е вид поведение, което е неизгодно за нас. То означава да се задоволяваме с 30 шилинга, когато бихме могли да получим 60 шилинга; да изпълняваме честно училищните си задължения, когато лесно бихме могли да се измъкнем; да оставим само някое момиче, въпреки че ни се иска да се любим с него; да стоим на опасните места, когато бихме могли да отидем някъде на по-сигурно място; да изпълняваме обещания, които бихме предпочели да нарушим и да казваме истината, дори когато заради това приличаме на глупаци.

Според някои хора, въпреки че почтеното поведение не означава поведение, което е изгодно за всеки отделен човек в даден момент, то все пак означава поведение, което е изгодно за човешкия род като цяло и следователно не съществува никаква загадка около него. Всъщност хората притежават някакъв здрав разум: те разбират, че можеш да си наистина сигурен или щастлив само в общество, в което всеки играе честно и именно защото разбират това, хората се опитват да се държат почтено. Да, напълно вярно е, че сигурността и щастието могат да съществуват само между личности, класи и народи, които са честни, справедливи и добри едни към други. Това е една от най-важните истини на света. Но тя просто не може да обясни отношението ни към доброто и злото. Ако попитам „Защо да не бъда егоист?“ и вие ми отговорите „Защото това не е полезно за обществото,“ аз бих могъл да добавя „Какво ме интересува дали е полезно за обществото или не, щом не е полезно лично за мен?“ и тогава вие ще трябва да кажете „Защото не трябва да бъдеш егоист“ - което ни връща точно там, откъдето започнахме. Вие казвате верни неща, обаче в случая те не водят до нищо. Ако някой попита защо се играе футбол, няма да е голяма ползата, ако му отговорите „За да се отбелязват голове“, защото това е самата игра, а не причината за играта, така че вие всъщност казвате, че футболът е футбол., което е вярно, но няма смисъл да го казвате. По същия начин, ако някой попита защо трябва да се държим почтено, няма смисъл да му отговорите „в полза на обществото,“ защото да се опитваме да бъдем полезни на обществото или с други думи – да не бъдем егоисти („общество“ означава само „другите хора“) е само една от проявите на почтеното поведение; така че всичко, което в края на края казваме е, че почтеното поведение е почтено поведение. Можете да кажете същото само с едно изречение: „Хората не трябва да са егоисти.“

Аз също ще спра до тук. Хората не трябва да са егоисти, те трябва да са справедливи. Не че хората са себеотрицателни или пък им харесва да са такива, но те трябва да са себеотрицателни. Нравственият закон или Законът на човешката природа не е просто един факт за човешкото поведение, за разлика от Законът за гравитацията, който е или може да бъде факт за поведението на тежките тела. От друга страна, Нравственият закон не е обикновена прищявка, защото ние не можем да се освободим от тази идея; а ако можехме да се освободим, в такъв случай повечето от нещата, които говорим и мислим за човечеството, щяха да се превърнат в пълни безсмислици. Този закон не е и само едно твърдение за начина, по който бихме искали да се държат хората заради нашето удобство, защото поведението, което наричаме лошо или нечестно, не винаги е поведението, което ни причинява неудобство, а може да бъде дори и обратното. Следователно това правило за доброто и злото или Законът за човешката природа, или както и да го наречем, трябва по някакъв начин

действително да съществува, а не да бъде измислен от нас. И в същото време този Закон не е факт в обикновения смисъл на думата, какъвто факт е нашето реално поведение. Започва да изглежда, че като че ли ще трябва да признаем паралелното съществуване на още един вид действителност, т.е. че точно в този случай има нещо над и отвъд обикновените факти за човешкото поведение и това нещо е напълно реално – че има един истински закон, който никой от нас не е измислил и чийто натиск върху нас усещаме постоянно.

Глава 4

Какво стои зад Закона?

Нека да обобщим изводите, които направихме до сега. В случая с камъните, дърветата и с други подобни неща, така наречените закони на природата може да са само начин на изразяване. Когато казваме, че природата се управлява от отделни закони, ние всъщност само отбелязваме, че в природата нещата се извършват по определен начин. Тези закони може да не съществуват реално – възможно е да няма нищо над и отвъд реалните факти, които наблюдаваме. Но в случая с човека ние видяхме, че това не е така. Законът на човешката природа или Законът на доброто и злото, трябва да е нещо над и отвъд действителните факти на човешкото поведение. При хората освен реалните факти има и нещо друго – съществува реален закон, който не е измислен от нас и на който знаем, че трябва да се подчиняваме.

Сега искам да разгледам какви са последствията от това по отношение на света, в който живеем. Откакто са започнали да разсъждават, хората се чудят какво всъщност представлява този свят и как се е появил. Има две мнения. Първото е така нареченото материалистично схващане. Хората, които споделят това схващане считат, че материята и пространството просто съществуват и винаги са съществували, без никой да знае защо; че материята, която притежава някои определени свойства, просто по една щастлива случайност е създала мислещи същества като нас. При шанс едно на хиляда нещо е ударило нашето слънце и така са възникнали планетите; отново при същия шанс едно на хиляда на една от тези планети е имало нужните химически вещества и подходящата температура, и така се е зародил живота, а после след дълга поредица от случайности при развитието на живите организми са се появили и същества като нас. Второто схващане е религиозното схващане (виж бележката в края на тази глава).

Според религиозното схващане зад света има нещо, което, сравнено с всичко познато, най-много прилича на разум. Това нещо има съзнание, има цели и предпочита някои неща пред други неща. Религиозното схващане твърди, че това нещо е създало света, за постигането на цели, не всички от които са ни известни, но и за да създаде същества като себе си – имам предвид като себе си дотолкова, доколкото и хората притежават разум. Моля ви, не мислете, че едното от тези две схващания се е приемало преди много време, а другото постепенно го е изместило. Навсякъде, където е имало мислещи хора, са се появявали и двете схващания. Забележете също и следното. С помощта на науката в обикновения смисъл на думата „наука“, не можете да разберете кое схващане е правилно. Науката работи с експерименти. Тя наблюдава поведението на изучаваните обекти. Всяко научно твърдение, колкото и сложно да изглежда то, всъщност означава нещо като: „Насочих телескопа към еди-коя си част от небето в 2:20 на 10 януари и видях еди-каква си“ или „Сложих малко от това вещество в един съд, загреях го до еди-коя си температура и се получи това и това.“ Не мислете, че имам нещо против науката: аз само казвам каква е нейната работа. И колкото човек е по-тясно свързан с науката, толкова в по-голяма степен (надявам се) ще се съгласи с мен, че точно това е работата на науката, а тя е много полезна и необходима. Но защо въобще нещо се случва или дали съществува нещо зад фактите, които науката наблюдава, дали има нещо, което е от различно естество – това не е научен въпрос. Ако съществува „нещо зад фактите“, това нещо или ще трябва въобще да остане неизвестно за хората, или ще трябва да се прояви по някакъв друг начин. Твърдението, че съществува или не съществува такова нещо, не може да бъде направено от науката. И истинските учени обикновено не го правят. Правят го журналистите и популяризаторите, които са понаучили някои и други неща от елементарната наука в учебниците. В края на краищата, това наистина е въпрос на здрав разум. Да предположим, че науката достигне някога до такова ниво, че да знае абсолютно всичко в целия свят. Нима не е очевидно, че въпроси от вида: „Защо съществува светът?“, „Защо той се развива по този начин?“ и „Има ли някакъв смисъл в съществуването на света?“ ще продължат да се задават и тогава, както и досега?

И така, положението щеше да е твърде безнадеждно, ако нямаше и още нещо. Съществува едно и само едно нещо в цялата Вселена, за което знаем повече, отколкото бихме могли да научим чрез външни наблюдения. Това нещо е човекът. Ние не само наблюдаваме хората, но и самите ние сме хора. В този случай ние имаме и вътрешна информация; ние сме вътре в нещата. И поради това ние знаем, че хората са подчинени на един нравствен закон, който не е измислен от тях и който те не могат напълно да забравят, дори и да се опитват и за който знаят, че трябва да го спазват. Но забележете следното нещо. Всеки, който би изучавал човека отстрани, само като наблюдава неговите действия, така както ние изучаваме електричеството или зелето, без изследователят да знае нашия език и следователно да може да получи някакво вътрешно знание от нас, той никога не би разбрал за съществуването на този нравствен закон. Как би могъл да разбере, когато неговите наблюдения ще му показват само това, което ВИЖДА, ЧЕ ПРАВИМ ние, а нравствения закон се отнася до това, което ние ТРЯБВА да правим. По същия начин, ако в случаите с камъните или с времето съществуваше нещо друго освен наблюдаваните факти, ние, изучавайки ги отстрани, не можем никога да се надяваме да открием това евентуално съществуващо нещо.

Следователно, ние трябва да зададем въпроса по следния начин. Ние искаме да знаем дали светът просто е такъв, какъвто е, дали той съществува без никаква причина, т.е. случайно, или зад него има сила, която го прави такъв, какъвто е. Понеже тази сила, ако съществува, не би била някой от наблюдаваните факти, а е реалност, която причинява тези факти, тогава ние не бихме могли да открием тази сила само чрез наблюдение на фактите. Има само един случай, в който бихме могли да знаем дали има нещо повече и това е нашият случай. И точно в този случай ние откриваме, че има такава сила.

Или да го кажем по обратния начин. Ако извън Вселената съществува някаква управляваща сила, тя не би могла да ни се открие като един от фактите, които са вътре във Вселената – все едно архитектът на къщата всъщност да бъде стена или стълба, или камина в къщата. Единственият начин, по който можем да очакваме тази сила да се прояви, е вътре в нас като въздействия или заповеди, които да се опитват да ни накарат да се държим по определен начин. И ние откриваме вътре в себе си точно това. Това сигурно би трябвало да събуди нашите подозрения. В единственият случай, при който можете да очаквате да получите някакъв отговор, отговорът е „Да,“ а в другите случаи, когато не получавате отговор, вие разбирате защо това е така. Да предположим, че някой ме попита защо, когато видя на улицата да върви човек в синя униформа и да доставя малки книжни пакетчета в къщите, които посещава, аз стигам до извода, че тези пакетчета са писма? Аз бих отговорил: „Защото когато той остави на мен подобно малко пакетче, аз виждам, че то съдържа писмо.“ И ако питащият ме не се съгласи с мен и каже „Но вие никога не виждате всички тези писма, които мислите, че получават другите хора,“ аз бих отговорил: „Разбира се, че не ги виждам, не бих и очаквал да ги видя, защото те не са адресирани до мен. Съдя за съдържанието на пакетите, които не мога да отворя, въз основа на съдържанието на пакетите, които мога да отворя.“ Същото е положението и в този случай. Единственият пакет, който ми е разрешено да отворя, е човека. Когато отворям този единствен пакет, особено когато отворям този определен човек, наречен Аз, намирам, че аз не съществувам самостоятелно, а съм подчинен на някакъв закон, че някой или нещо иска от мен да се държа по определен начин. Разбира се, аз не мисля, че ако мога да вляза вътре в някой камък или дърво, там бих открил същото, така както не мисля, че всички хора от моята улица получават същите писма като мен. Например, мога да очаквам да откроя, че камъка трябва да се подчинява на закона за гравитацията, т.е. че на мен подателят на писмата ми казва да се подчинявам на моята човешка природа, а на камъка – да се подчинява на неговата каменна природа. Но и в двата случая бих очаквал да има подател на писмата, да има някаква сила над фактите, някой Управител, някой Водач.

Не ме разбирайте погрешно – аз не избързвам с изводите. Все още сме на хиляди мили разстояние от Бога на християнската теология. За сега съм стигнал само то това, че съществува Нещо, което ръководи Вселената и което се проявява в мен като закон; този закон ме подтиква да правя добро, кара ме да се чувствам отговорен и да изпитвам неудобство, когато върша зло. Мисля си, че трябва да приемем, че от всички неща които познаваме, това нещо най-много прилича на разум, защото единственото друго нещо, което познаваме, това е материята, а трудно можем да очакваме, че един къс материя ще ни напътства. Разбира се, това нещо може твърде малко да прилича на разум, а още по-малко – на личност. В следващата глава ще видим дали можем да открием нещо повече за него. Но искам да ви предупредя: през последните 100 години бяха изприказвани доста нелепи неща за Бога. Аз не ви предлагам това. Можете да се откажете от тази идея.

Бележка: За да не удължавам твърде много тази част, когато тя беше излъчена по радиото, аз споменах само за две от схващанията - материалистическото и религиозното. Но за да бъде изчерпателен,

трябва да спомена и за виждането, което е междинно – което е наречено философия на живота, творческа еволюция или пораждаща еволюция. По най-остроумен начин това виждане е представено в творбите на Бърнард Шоу, а най-задълбочено – в трудовете на Бергсон. Хората, които споделят това схващане считат, че малките промени, чрез които животът на тази планета е „еволуирал“ от най-нисши форми до човека, не се дължат на случайността, а на „борбата“ или на „целеустремеността“ на някакъв жизнен порив. Ние трябва да попитаме тези хора дали под „жизнен порив“ разбират нещо като разум. Ако те смятат така, то тогава „разум, който предизвиква съществуването на живота и води до неговото усъвършенстване“, всъщност означава Бог и по този начин тяхното схващане съпада с религиозното схващане. А ако отговорът им е отрицателен, тогава какъв е смисълът да се твърди, че нещо, което е лишено от разум се „бори“ или има „цели“? Отговорът на този въпрос според мен е съдбоносен за тяхното схващане. Една от причините, поради която творческата еволюция е привлекателна за много хора е, че тя предлага на човека доста от емоционалния уют на вярата в Бога, като им спестява която и да е от не дотам приятните последици. Когато се чувстваш във форма и слънцето грее, и не можеш да повярваш, че целият свят е само един механичен танц на атомите, приятно е да можеш да си мислиш за този велик тайнствен порив, който като вълна преминава през вековете и ни носи на гребена си. Ако, обаче, ти се иска да извършиш нещо не дотам почтено, то жизнения порив, който е само една сяпа сила без морал и разум, никога няма да започне да ти се бърка в работите като този досаден Бог, за когото сме учили като деца. Жизненият порив е нещо като кротък Бог. Можеш да го използваш когато ти трябва, но той няма да те безпокои. Имаш всички приятни вълнения на религията и нито едно от нейните задължения. Жизненият порив не е ли най-голямото в света постижение на изкуството да се самоизмамваме?

Глава 5

Имаме основание да се чувстваме неудобно

Завърших миналата глава с мисълта, че при Нравствения закон ни въздейства някой или нещо, което се намира извън материалната Вселена. Предполагам, че когато стигнах до този момент, част от вас са изпитали известна досада. Може дори да са си помислили, че аз старателно съм замаскирал и се опитвам да представя като философия нещо, което се е оказало просто още едно религиозно морализиране. Може би сте били готови да ме слушате, докато сте си мислели, че имам да ви кажа нещо ново, но щом се оказва, че това е само религия, то светът вече е минал по този път и часовникът не може да се връща назад. Ако някой мисли така, бих искал да му кажа три неща.

Първо, относно часовника. Ще сметнете ли, че се шегувам, ако ви кажа, че можете да върнете часовника назад и че често пъти е разумно да направите това, ако часовникът не е точен. Аз бих предпочел въобще да изоставя темата за часовниците. Всички ние желаем прогрес. Но прогресът означава да се доближаваме до целта на нашето пътуване. И ако сте тръгнали в погрешна посока, тогава да се движите напред съвсем не означава, че се приближавате до целта. Ако сте на погрешен път, тогава за да прогресирате, вие ще трябва да се завъртите на 180 градуса и да тръгнете обратно в правилната посока; и в този случай човекът, който пръв се обърне, е най-прогресивен. Всички сме изпадали в това положение, когато сме решавали аритметични задачи. Когато съм започнал да смятам нещо погрешно, колкото по-рано осъзная това и се върна обратно, за да започна отново, толкова по-бързо ще се справя. Няма нищо прогресивно в това да се запъваме като магарета и да отказваме да признаем грешките си. Мисля, че ако огледате сегашното състояние на света то е свършено очевидно, че човечеството прави една голяма грешка. Ние сме поели по погрешния път. Да се върнем назад, това е най-бързият начин да напреднем.

Второ, казаното в тази книга все още не се е превърнало в „религиозно морализиране“. Все още не сме стигнали до Бога на която и да е религия, а още по-малко – до Бога на тази религия, която наричаме християнство. Досега сме стигнали само до съществуването на Някого или на Нещо зад Нравствения закон. Ние не вземаме нищо от Библията или от църквите, а се опитваме да видим, какво можем да открием със собствените си усилия за този Някой. И искам да ви стане съвсем ясно, че това, което откриваме със собствените си усилия е нещо, което дълбоко ни разтърсва. Ние разполагаме с два източника на информация за този Някой. Единият източник е Вселената, която Той е създал. Предполагам, че ако използваме само този източник, ние бихме решили, че Той е велик майстор (защото светът е много красив), но същевременно е и твърде безпощаден и враждебен към хората (защото светът е и много опасно и страшно място). Другият източник на информация е този Нравствен закон, който Той е поставил в умовете ни. Този източник е по-добър, защото ни предоставя вътрешна информация. От Нравствения закон вие откривате за Бога повече, отколкото от света като цяло – по същия начин, както по-добре разбирате какво представлява даден човек, когато слушате

думите му, отколкото ако гледате къщата, която той е построил. От този втори източник на информация ние стигаме до извода, че Съществува, което стои зад Вселената очевидно харесва доброто поведение – честната игра, себеотрицанието, мъжеството, добронамереността, почтеността и честността. В този смисъл трябва да се съгласим с християнската и с някои други религии, според които Бог е „добър.“ Но нека да не правим прибързани изводи. Нравственият закон не ни дава никакво основание да считаме, че Бог е „добър,“ в смисъла, че Той е снизходителен, меко сърдечен или състрадателен. В Нравствения закон няма никаква снизходителност, той е твърд като скала. Той ни казва да постъпваме по правилния начин и изглежда въобще не го е грижа колко болезнено, опасно или трудно е това. Ако Бог е като Нравствения закон, той не е милосърдечен. На този етап няма никакъв смисъл да казваме, че смисълът на „добър“ Бог означава Бог, който може да прощава. Ние все още не сме стигнали до представата, че Бог е личност – само сме се съгласили, че зад Нравствения закон стои някаква сила, която повече от всичко друго прилича на разум. Въпреки това, тази сила може въобще да не прилича на личност. Ако тя е чист разум, който не е личност, тогава няма смисъл да я молим да бъде снизходителна към нас или да си затваря очите за грешките ни, така както няма смисъл да молим таблицата за умножение да прояви снизхождение, когато правим грешка в пресмятането. Все едно, пак ще получим неверен отговор. Също така няма смисъл да казвате, че ако съществува такъв Бог – някаква абсолютна доброта, която не е личност – тогава вие няма да го харесвате и няма да Му обръщате внимание. Бедата е в това, че в нас има нещо, което е на Негова страна и наистина се съгласява с Неговото неодобрение на човешката личност, на измамата и на експлоатацията. Може да ви се иска Той да направи изключение във вашия случай и да си затвори очите този път, но дълбоко в себе си знаете, че Той не може да е добър, ако истински и неизменно ненавижда неправилното поведение. От друга страна заем, че ако съществува абсолютна доброта, то тя трябва да мрази по-голямата част от това, което правим ние. Ето това е ужасният капан, в който се намираме. Ако светът не се управлява от една абсолютна доброта, тогава всичките ни усилия са обречени на провал. А ако се управлява от такава доброта, чрез поведението си ние с всеки изминал ден се превръщаме в нейни врагове и няма никакви изгледи, че утре ще бъдем по-добре, така че нашият случай отново е безнадежден. Ние не можем да се справим без нея, но не може и с нея. Бог е единствената ни утеха, но Той е и най-големият ни ужас. Той е това, от което най-много се нуждаем и едновременно Той е това, от което най-много искаме да се скрием. Той е единственият ни възможен съюзник, а ние сме станали Негови врагове. Някои хора говорят така, като че ли е много забавно да се срещнем очи в очи с абсолютната доброта. Би трябвало те отново да си помислят. Те все още само си играят с религията. Добротата е или великата сигурност или е великата опасност – зависи как реагираме на нея. А ние реагираме погрешно.

Трето, когато избрах да стигна до истинската си тема по този заобиколен начин, аз не се опитах да ви изиграя, а имах съвсем друга причина. Моите съображения бяха, че християнството е неразбираемо, докато човек не се сблъска с фактите, които описах. Християнството казва на хората да се покаят и им обещава опрощение. Християнството няма какво да каже на тези хора, които не знаят, че са направили нещо лошо, за което трябва да се покаят и поради това считат, че нямат нужда от какво опрощение. Едва след като си разбрал, че действително съществува Нравствен закон, зад който стои някаква сила и че ти си нарушил този Закон и си се провинил пред тази сила – едва тогава и нито миг по-рано – започва да говори християнството. Когато знаеш, че си болен, ти ще слушаш лекаря. Когато осъзнаеш, че положението ни е почти отчайващо, ти ще започнеш да разбираш за какво говорят християните. Те ни предлагат обяснение за това, как сме стигнали до сегашното състояние – едновременно да мразим и да обичаме добротата. Те ни предлагат обяснение за това, как Бог може да е този безличен разум, който стои в основата на Нравствения закон и в същото време да е личност. Християните ни казват как изискванията на този Закон, които ние с вас не можем да изпълним, са били изпълнени вместо нас от самия Бог, който е станал човек, за да спаси хората от Божието неодобрение. Това е една стара история и ако искате да я разберете, несъмнено ще се посъветвате с хора, които имат много повече основание от мен да говорят за това. Аз само се старая да накарам хората да видят фактите и да разберат въпросите, на които християнството дава отговор. А фактите са много страшни. Бих желал да ви кажа нещо по-приятно. Но трябва да кажа това, което смятам за истина. До голяма степен съм съгласен, че християнската религия в крайна сметка дава неповторимо спокойствие. Но тя започва с объркването, което описах и няма смисъл да се опитваме да стигнем до спокойствието, без преди това да сме минали през объркването. В религията, както и във войната, и навсякъде другаде, спокойствието е единственото нещо, което не можеш да намериш, като го търсиш. Ако търсиш истината, накрая можеш да намериш спокойствие; но ако търсиш спокойствие, няма да намериш нито спокойствие, нито истина, а само сладникави сантименталности.

розови мечти в началото и накрая – отчаяние. Повечето от нас са преодолели предвоенните илюзии за международната политика. Време е да направим същото и по отношение на религията.

ВТОРА КНИГА

В какво вярват християните

Глава 1

Разноликите представи за Бога

Бях помолен да ви разкажа в какво вярват християните, а аз ще започна с нещо, в което те не са длъжни да вярват. Ако си християнин, от теб не се иска да вярваш, че всички други религии са напълно погрешни. Ако си атеист, ти трябва да вярваш, че всички религии по целия свят допускат в основата си една огромна грешка. Но ако си християнин, ти си свободен да мислиш, че във всяка от религиите, дори и най-странните от тях, има поне частица истина. Когато бях атеист, аз се опитвах да убеждавам себе си, че по-голямата част от човешкия род винаги е грешила по най-важния за нас въпрос; а когато станах християнин, възприех едно по-либерално схващане. Да си християнин не означава да мислиш, че където се различава от другите религии, християнството е право, а другите религии са еднакво погрешни. Положението е като в математиката – задачата има само един верен отговор, а всички други отговори са грешни; но някои от грешните отговори са много по-близо до верния отговор, отколкото другите отговори.

Първото голямо разделение на човечеството е на едно мнозинство, което вярва в някакъв Бог или богове и на едно малцинство, което не вярва. В този случай християнството се нарежда сред мнозинството – до древните гърци и римляни, до стоиците, платониците, индуците, мохамеданите и др. срещу съвременния западно-европейски материалист.

Преминавам към следващото голямо разделение. Всички хора, които вярват в Бога, могат да бъдат разделени според това, в какъв Бог вярват. По този въпрос има две много различни представи. Едната от тях е, че Той стои зад доброто и злото. Ние, хората, наричаме едно нещо добро, а друго – лошо. Но според някои хора, това е само наша, човешка гледна точка. Тези хора казват, че колкото по-мъдър ставаш, толкова по-малко ти се иска да наричаш нещо добро или лошо и толкова по-ясно виждаш, че всяко нещо в едно отношение е добро, а в друго отношение е лошо и че нищо не би могло да се промени. Следователно тези хора смятат, че далеч още преди да се доближим до божествената гледна точка, разликата между доброто и злото ще изчезне напълно. Те ще кажат, че според нас болестта „рак“ е лоша, защото убива хората; но със същото основание и един способен хирург може да бъде наречен лош, защото той пък убива рака. Всичко зависи от гледната точка. Другата и противоположна страна е, че Бог съвсем определено е „добър“ или „справедлив“, че той застава на определена позиция, че той обича любовта и мрази омразата и че иска от нас да се държим по един определен начин, а не по-друг. ***Първото от тези схващания, според което Бог стои зад доброто и злото, се нарича пантеизъм.*** Това схващане е било поддържано от великия пруски философ Хегел и доколкото знам – от индуците. ***Другото схващане – че Бог е само добър и справедлив - се споделя от евреите, мохамеданите и от християните.***

Освен тази голяма разлика между пантеизма и християнската представа за Бог, обикновено се проявява още една разлика. ***Пантеистите вярват, че Бог одухотворява Вселената, така както ние одухотворяваме своето тяло; те вярват, че Вселената почти е Бог, така че ако тя не съществува и Той не би съществувал и че всяко нещо от Вселената е част от Бога. А християнската вяра е твърде различна. Според нея, Бог е планирал и създал света така, както човека създава картина или съчинява мелодия.*** Художникът не е картината и той не умира, ако картината бъде унищожена. Можете да кажете: „Той е вложил много от себе си в нея,“ но чрез това вие казвате, че цялата ѝ красота и съдържание са плод на неговата мисъл. Умението на художника не се намира в картината му, а е в главата и дори в ръцете му. Надявам се, че разбирате как тази разлика между пантеистите и християните е свързана с другата, голяма разлика между пантеистите и християните относно доброто и злото. Ако не приемате много сериозно разликата между доброто и злото, тогава лесно можете да кажете, че всичко в този свят е част от Бога. Но ако смятате, че някои неща наистина са лоши и че Бог е наистина добър, тогава вие не можете да говорите така. В такъв случай вие ще вярвате, че Бог съществува отделно от света и че някой неща, които съществуват в света, противоречат на Божията воля. Пантеистът може да каже за раковите заболявания или за бедняшките

квартири: „Ако само можете да погледнете на тези неща от Божията гледна точка, вие ще да разберете, че това също е Бог.“ А християнинът ще възрази: „Престани с твоите проклети глупости!“ (Един слушател са оплака, че аз използвам много лекомислено подобри ругатни. Но аз наистина имам предвид точно това, което казвам – „проклета глупост“ означава глупост, която се намира под Божието проклятие и която, въпреки Божията благодат, ще доведе до вечна смърт хората, които вярват в тази глупост.) Защо християнството е борбена религия. Според християнството, Бог е създал света – пространството и времето, топлината и студа, всички цветове и вкусове, всички животни и растения – това са все неща, които Бог е „измислил,“ така както човека измисля една история. Но според Бог нещата в света са се объркали и Той настоява и то много енергично, отново да ги подреди.

Това поражда един много голям въпрос. Ако един добър Бог е създал света, защо тогава светът се е объркал? Дълги години аз отказвах да слушам отговорите на християните на този въпрос, защото си мислех: „Каквото и да ми казваш и колкото и умни да са доводите ти, не е ли много по-просто и по-лесно да кажем, че светът не е създаден от някаква разумна сила? Всичките ти доводи не са ли само един заплетен опит да се избегне очевидното?“ Но този начин на мислене ме изправи пред друго затруднение.

Съмнението ми за наличието на добър Бог беше, че светът изглежда много жесток и несправедлив. Но откъде съм получил представата за *справедлив* и *несправедлив*? Човек не казва, че дадена линия е крива, ако няма известна представа за правата линия. С какво сравнявам този свят, когато казвам, че той е несправедлив? Ако цялото представление от началото до края е лошо, тогава защо аз, който съм част от това представление, така яростно реагирам срещу него? Човек се чувства мокър, когато падне във водата, защото не е водно същество; а рибата не се чувства мокра. Разбира се, аз мога да се откажа от представата си за справедливост като кажа, че тя е само моя лична представа и нищо повече. Но ако направя това, съмнението ми за наличието на добър Бог също отпада, защото то се основаваше на твърдението, че светът наистина е несправедлив, а не просто на това, че светът не задоволява личните ми прищявки. Така, опитвайки се да докажа, че Бог не съществува и че цялата действителност е лишена от смисъл, аз установявам, че всъщност упражнявам насилие да се приеме, че моята представа за справедливост е изпълнена със смисъл. **А това е доказателство, че атеизмът е твърде елементарен.** Ако цялата Вселена е лишена от смисъл, ние никога не бихме могли да открием, че тя няма смисъл, също както ако във Вселената нямаше светлина и следователно нямаше създания с очи, ние никога нямаше да знаем, че е тъмно. В такъв случай думата „тъмно“ щеше да е лишена от всякакъв смисъл.

Глава 2

Нашествието

И така, атеизмът е твърде елементарен. Ще ви кажа още едно схващане, което също е много елементарно. Става дума за така нареченото „разводнено“ християнство, което твърди, че на небето има един добър Бог и всичко е наред, Който е оставил настрана трудните и страшни учения за греха, за дявола и за изкуплението. Както схващането в края на първата глава, така и това схващане са момчешка философия.

Безполезно е да търсим елементарна религия. Все пак нещата в живота не са елементарни. Те изглеждат прости, но не са. Масата, на която пиша, изглежда проста; но помолете учения да ви каже от какво всъщност се състои тя и да ви обясни всичко за атомите – как светлинните вълни се отразяват от тях и попадат в окото, и как въздействат на оптичния нерв, и какво предизвиква той в мозъка, и ще откриете, че простият факт „виждам маса“ ви отвежда до тайнства и сложности, на които трудно може да се види краят. Дете, което казва детската си молитва – това изглежда съвсем простичко. И ако се задоволявате с това, всичко е много добре. Но ако това не ви е достатъчно, а в съвременния свят това обикновено е така, ако искате да продължите и да разберете какво всъщност става, тогава трябва да сте готови за трудности. Когато търсим нещо, което е повече от елементарното, тогава е глупаво да се оплакваме, че то не е лесно.

Но много често този глупав подход се възприема от хора, които не са глупави, но умишлено или несъзнателно искат да разрушат християнството. Такива хора си измислят някаква версия за християнството, който е подходяща за шестгодишно дете и я превръщат в мишена на атаките си. А когато се опитате да им обясните християнското учение така, както то всъщност трябва да бъде възприемано от образования човек, те се оплакват, че ги обърквате, че всичко това е много сложно и

ако наистина съществуваше Бог, те са убедени, че той бе направил „религията“ да е проста, защото простотата е толкова красива и т.н. Трябва да сте нащрек с такива хора, защото те са повратливи и променят позицията си всяка секунда, и само ще ви изгубят времето. Обърнете внимание на представата им, че Бог „прави религията проста,“ като че ли „религията“ е нещо, което Бог е измислил, докато всъщност в религията пред нас се разкриват определени, до голяма степен постоянни факти за Божията същност. Освен че е сложна, обикновено действителността е и странна. Тя не е ясна и очевидно не е това, което очаквате. Например, когато разбере, че земята и всички планети се въртят около слънцето, човек естествено очаква тези планети да са подредени по някакъв начин, например – всички да са на еднакви разстояния една от друга или на разстояния, които равномерно се увеличават, или планетите да са с еднакви размери, или размерите им да се увеличават или намаляват с отдалечаването им от слънцето. Но в действителност не можем да видим никаква подреденост по отношение на техните размери или на разстоянията; някои от планетите имат по една луна, друга има две, трета - четири, а някои въобще нямат луна, а една от планетите има пръстен.

Обикновено реалността е нещо, което не може да се отгатне. Това е едно от причините, поради които аз вярвам в християнството. То е религия, която човек не може да отгатне. Ако тя ни предлагаше точно такъв свят, какъвто ние винаги сме очаквали, аз щях да считам, че ние я измисляме. Но в действителност християнската религия не е нещо, което човек би могъл да измисли. Тя притежава точно тази чудновата странност, която е присъща на действителността. Така че нека да изоставим всички момчешки философии и тези прекалено опростени отговори. Проблемът не е лесен и отговорът също няма да е лесен.

Какъв е проблемът? Един свят, в който очевидно има множество лоши и безсмислени неща, но в който има и същества като нас, които знаят, че тези неща са лоши и безсмислени. Има две схващания, които се опитват да отговорят на всички факти. Едното от тях е християнското схващане, според което това е един добър свят, който се е объркал, но все още има спомена за това, какъв е трябвало да бъде. Другото схващане е така нареченият дуализъм. Дуализмът вярва, че в основата на всичко има две равнопоставени и независими сили – едната е добра, а другата е лоша и че този свят е бойното поле, където те непрекъснато воюват. Според мен, въпреки че стои по-долу от християнството, дуализмът е другото най-мъжествено и смислено учение, което съществува. Но в него има една уловка.

То твърди, че двете сили (или двата духа или двата бога) – добрата и лошата – са съвсем независими и че и двете съществуват вечно. Нито едната от тях не е създала другата, нито една от тях няма правото да нарича себе си Бог. Вероятно всяка една от тях счита себе си за добра, а другата – за лоша. Едната харесва омразата и жестокостта, а другата – любовта и милостта и всяка от тях защитава позицията си. А ние въз основа на какво наричаме едната от тях добра сила, а другата – лоша сила? Или ние просто казваме, че случайно предпочитаме едната от тях пред другата така, както предпочитаме бирата пред сайдера. Веднага казвам, че ако само случайно предпочитаме добрата сила, то веднага трябва да се откажем изобщо да говорим за доброто и злото. Защото доброто е това, което ние трябва да предпочитаме винаги, независимо дали го харесваме или не при даденото стечение на обстоятелствата в момента. Ако „да бъдем добри“ означава просто да застанем на тази страна, която ни харесва без да имаме някаква истинска причина, тогава доброто не би заслужавало да бъде наричано с това име. Поради това ние трябва да разбираме, че едната от тези две сили наистина е лоша, а другата – че е наистина добра.

Но в момента, в който кажете това, вие приемате, че освен тези две сили, във Вселената има и трето нещо: някакъв закон, модел или критерий за доброто, на който едната сила отговаря, а другата – не отговаря. А след като двете сили се оценяват чрез сравняването им с този модел, тогава моделът или Този, Който е създал модела, идва по-отдалече и се намира на по-високо ниво в сравнение с всяка от двете сили и Той трябва да е истинският Бог. Всъщност се оказва, че наричайки силите с името „добра“ или „лоша,“ ние сме имали предвид, че според оценката на истинския и изначален Бог едната от тях е правилна, а другата е погрешна.

До същия извод можем да стигнем и по друг начин. Ако дуализмът е верен, тогава лошата сила би трябвало за харесва злото зарази самото него. Но в действителност ние не познаваме човек, който да харесва злото само защото то е зло. Жестокостта е най-ярката проява на злото. Но в живота хората са жестоки поради някаква причина – защото са садисти и тази сексуална извратеност превръща в тях жестокостта в източник на чувствена наслада или защото ще получат нещо чрез жестокостта – пари, власт или сигурност. Но сами по себе си удоволствието, парите, властта и сигурността са все добри неща. Злото идва от стремежа ни към тях с погрешни средства или по неправилен начин или в прекалено голяма степен. Естествено, не отричам, че хората, които правят това са ужасно порочни.

Имам предвид, че порочността, когато я разгледате по-задълбочено, всъщност се оказва стремеж към нещо добро, но по неправилен начин. Можеш да бъдеш добър заради самата доброта, но не можеш да си зъл заради самото зло. Можеш да извършиш някакво добро дело без въобще да се чувстваш добър и без това да ти достави някакво удоволствие – човек прави доброто само защото знае, че това е правилно; но никой никога не е извършил някаква жестокост само защото това е неправилно – само защото жестокостта му е приятна и полезна. Иначе казано, злото дори не успява да бъде зло по същия начин, по който доброто е добро. Доброто само по себе си е добро, а злото е само покварено добро. Следователно първо трябва да съществува нещо добро, което след това бива покварено и изопачено. Ние казахме, че садизма е сексуална извратеност, следователно първо трябва да имаме представа за нормалната сексуалност, а след това да говорим за извратената сексуалност. Ние можем да обясним извратената сексуалност само когато вземе за сравнение нормалната сексуалност, а не обратното. Излиза, че тази лоша сила, която трябвало да стои на едно ниво с добрата сила и да обича лошото по същия начин, по който добрата сила обича доброто, накрая се оказва само едно плашило. За да бъде лоша, тази сила трябва да желае добри неща и едва след това да ги преследва с по неправилен начин, тя трябва първо да има добри подбуди, за да може после да ги опорочи. *(Коментар: „Пътят към ада е постлан с добри намерения.“)* Но ако е лоша, тя не може да притежава добри желания или подбуди, които после да опорочи. Тя би трябвало да получи желанията и подбудите от добрата сила; лошата сила е била създадена или от добрата сила, или от друга някаква сила, която стои над тях двете.

Това може да бъде казано и по-просто. За да е лоша, лошата сила трябва да съществува и да притежава разум и воля. Но трите неща: съществуването, разумът и волята сами по себе си са добри неща. Следователно лошата сила трябва да ги получи от добрата сила: дори да бъде лоша, тя трябва да вземе назаем или да открадне от своя противник. Сега започвате ли да разбирате защо християнството винаги е твърдяло, че дяволът е паднал ангел? Това не е само приказка за деца. Това е действително признаване на факта, че злото съществува като паразит, а не самостоятелно. Силите, които дават възможност на злото да съществува са сили, които са получени от доброто. Всичко това, което позволява на един лош човек действително да се прояви като лош, само по себе си е добро – това са решителността, интелигентността, добрият външен вид, самото съществуване. Ето защо дуализмът, стриктно оценено, на практика не действа

Но аз свободно признавам, че истинското християнство (за разлика от разводненото християнство) стои много по-близо до дуализма, отколкото си мислят хората. Едно от нещата, които ме учудиха първия път, когато прочетох задълбочено Новия Завет беше, че там толкова много се говори за тъмната сила във Вселената - за могъщият зъл дух, за когото се приема, че е силата, която стои зад смъртта, болестта и греха. Разликата се състои в това, че според християнството тази тъмна сила е сътворена от Бога и в началото е била добра, а после е станала лоша. Християнството се съгласява с дуализма, че светът е във война, но то не приема, че войната е между невидими сили. Според християнството това е гражданска война, въстание и ние живеем в тази част на света, която е завзета от бунтовника.

Завзета от врага територия – ето това представлява този свят. Християнството е историята за това, как законният цар пристига, би могло да се каже предрешен и призовава всички нас да вземем участие в една голяма саботажна акция. Когато отиваме на църква, ние все едно приемаме секретно радиосъобщение от нашите приятели; ето защо врагът полага толкова грижи да ни възпре да ходим на църква. Той постига това, като се възползва от нашата самонадеяност, мързел и интелектуален снобизъм. Знам, че някой ще ме попита: „Нима действително искаш сега, в днешно време, отново да доведеш стария ни приятел, дявола – с копитата, с рогата и с всичко останало?“ Е, аз не знам какво общо има времето с него. Не съм и толкова придиричлив към копитата и рогата. Но за всичко останало моят отговор е „Да.“ Не претендирам да знам каквото и да било за външния му вид. Ако някой наистина иска да се запознае по-добре с дявола, аз бих му казал: „Не се безпокой. Ако наистина искаш, това ще стане. А дали ще ти хареса - е, това вече е друг въпрос.“

Глава 3

Ужасната алтернатива

И така, християните вярват, че една зла сила се е провъзгласила за княз на този свят. Това естествено повдига няколко въпроса. Дали това състояние на нещата е в съгласие с Божията воля? В случай, че то е в съгласие, вие бихте казали, че Той е странен Бог; а ако не е в съгласие, как въобще може нещо да се случи нещо, което е против волята на същество с абсолютна власт?

Всеки, който е разполагал с власт знае, че е възможно нещо едновременно да е и да не в съгласие с волята ти. Една майка може да постъпи съвсем разумно, като каже на децата си: „Няма да идвам всяка вечер и да ви подреждам стаята за учене. Трябва да се научите сами да я поддържате в ред.“ После отива една вечер там и намира, че мечето, мастилницата и френската граматика са захвърлени в камината. Това е против волята ѝ децата да са подредени. Но, от друга страна, точно тя им е дала свободата да бъдат неподредени. Същата ситуация възниква редовно във всеки полк, профсъюз или училище. Обявяваш, че нещо е доброволно и тогава половината от хората престават да го изпълняват. Ти не си искал да стане така, но волята ти го е направила възможно това да се случи.

Вероятно така е и във Вселената. Бог е създал същества със свободна воля. Това означава, че те са създания, които могат и да грешат, и да постъпват правилно. Някои хора мислят, че може да има същество, което е свободно, но няма възможност да греши, но аз не мога да си представя такова същество. Ако нещо е свободно да бъде добро, в същото време то е свободно да бъде и лошо. Свободната воля е направила възможно съществуването на злото. А защо Бог е дал свободна воля на хората? Защото свободната воля, въпреки че прави възможно съществуването на злото, е единственото нещо, което прави възможни и любовта, и добротата, и радостта, които човек си заслужава да получи. Свят, населен от автомати – от същества, които действат като машини – едва ли си заслужава да бъде създаван такъв свят. Щастието, което Бог е отредил за най-висшите Си създания, е щастието те свободно и доброволно да се присъединяват към Него, и един към друг в екстаз от любов и наслада, в сравнение с които даже и най-възторжената любов на този свят между мъж и жена е блудкава като разводнено мляко. Но за това хората трябва да бъдат свободни.

Разбира се, Бог е знаел какво ще се случи, ако хората използват погрешно свободата си. Но очевидно Той е преценил, че рискът е оправдан. В този случай ние сме склонни да не се съгласяваме с Бога. Трудно е обаче да не сме съгласни с Него. Той е източникът, откъдето идва цялата ни способност да разсъждаваме: не е възможно ние да сме прави, а Той да не е, така както не е възможно водата на потока да се изкачи по-високо от извора си. Когато спорим с Бога, ние всъщност спорим със самата сила, благодарение на която можем да говорим; то е все едно да режем клона, на който седим. Ако Бог преценява, че това състояние на война във Вселената е цената, която си заслужава да бъде платена заради свободната воля на хората, т.е. за сътворяването на един жив свят, където хората могат да правят истинско добро или зло, или може да стане нещо наистина значително, а не да е само свят-играчка, който се движи само ако Той дърпа конците, тогава и ние можем да приемем, че цената заслужава да бъде платена. *(Коментар: Висока е цената, която трябва да плащаме за истински значимите неща. Ако нещо струва евтино, то не е значимо.)*

След като веднъж сме разбрали отговора на въпроса за свободната воля, ние ще видим колко глупаво е да задаваме въпроса, който веднъж ми зададе един човек: „Защо Бог е създал същество от толкова негоден материал, че то да се разваля?“ Колкото по-качествен е материалът за направата на едно същество, колкото то е по-умно, по-силно и по-свободно, толкова по-добро ще бъде то, ако върви по правия път и толкова по-лошо ще бъде, ако върви по лошия път. Една крава не може да бъде много добра или много лоша; кучето може да е по-добро или по-лошо; детето – още по-добро или още по-лошо; обикновения човек – още повече; гениалният човек – отново още повече; свръхчовешкият дух може да е най-добрият или най-лошият от всички.

Как тъмната сила е поела по грешния път? Несъмнено това не е въпрос, на който хората могат да отговорят със сигурност. Възможно е обаче да направим едно разумно (и традиционно) предположение, като изхождаме от грешките на личния си опит. В момента, в който човекът се осъзнае като личност, се появява възможността да поставим себе си на първото място, да искаме ние да сме в центъра - да искаме ние да бъдем Бог на себе си. Това беше грехът на Сатаната и това беше грехът, който той предаде на човешкия род.

Някои хора си мислят, че падението на човека е имало нещо общо със секса, но това не е вярно. (Историята в Битие по-скоро показва, че след грехопадението е настъпила и покварата на сексуалната ни природа, което е последица от грехопадението, а не е причина за него.) Това, което Сатана е внушил на нашите далечни предшественици, е била идеята, че те могат да бъдат „като богове“ - сами да уреждат живота си, все едно че те са сами са се създали – да бъдат господари сами на себе си, да намерят щастието извън Бога и независимо от Бога. И от този безнадежден опит е възникнало почти всичко онова, което наричаме човешка история – парите, бедността, амбициите, войната, проституцията, класите, империите, робството – дългата и страшна история на човека, който се опитва да намери извън Бога нещо, което ще го направи щастлив.

Но това никога не може да се случи. Защото ние сме създадени от Бог; Той ни е създал така, както човека създава някоя машина. Автомобилът е направен да се движи с бензин и той не може да

се движи с друго гориво. А Бог е направил човешката машина да се движи чрез Него. Самият Той е горивото или храната, която е предназначена за нашите души. Няма друга храна за душата ни. Поради това няма смисъл на молим Бог да ни направи щастливи по някакъв лично си наш начин, без да се занимаваме с религия. Бог не може да ни даде щастие и мир отделно от Себе Си, защото там ги няма. Такова нещо не съществува.

Това е ключът към историята. Страхотно количество енергия се изразходва – изграждат се цивилизации, създават се превъзходни институции, но винаги има нещо, което не върви добре. Някоя фатална грешка постоянно издига на върха себелюбиви и жестоки хора и всичко се срива обратно в нищета и разруха. Машината се поврежда. Изглежда, че тя тръгва нормално, движи се няколко метра и после се поврежда. Причината е, че ние се опитваме се да я задвижим с неподходящо гориво. Ето това ни е причинил Сатана.

А какво е направил Бог? Първо, Той ни е оставил съвестта, чувството за добро и зло; и през цялата ни история е имало хора, които са се опитвали (някои много успешно) да се подчиняват на съвестта си. Но никой не е успявал безгрешно да направи това. Второ, Бог е дал на човешкия род това, което наричаме хубави мечти; имам предвид всички тези странни истории, разпръснати из езическите религии за един бог, който умира и отново се съживява и чрез тази смърт по някакъв начин дава нов живот на хората. Трето, избрал е един народ и в продължение на няколко века е набивал в главите им представата за това какъв Бог е Той, че Той е единствен и че иска хората да спазват правилото за почтеното поведение. Това е еврейският период и Стария Завет ни представя този дълъг и упорит процес.

А после става нещо наистина потресаващо. Сред евреите изведнъж се появява човек, който обикаля нагоре-надолу и казва, че е Бог. Той твърди, че опрощава грехове. Той настоява, че винаги е съществувал. Той казва, че идва да съди света в края на времената. Нека да изясним това. При пантеистите и при индианците всеки човек би могъл да каже, че е част от Бог или че е част, която се намира в Бога и в това твърдение не би имало нищо странно. Но този човек, след като е бил евреин, не би могъл да има предвид такъв Бог. На неговия език Бог означава същество, Което е извън света, Което е сътворило света и Което е безкрайно различно от всичко останало. И когато проумеете смисъла на това, вие ще видите, че думите на този човек са най-радикалното нещо, което е изричано от човешка уста.

Част от твърденията му могат да се промъкнат незабелязано покрай ушите ни, защото толкова често сме ги чували, че вече не се вглеждаме в истинския им смисъл. Имам предвид твърдението Му, че опрощава греховете – всякакви грехове. Но ако говорещият не е Бог, това е толкова нелепо, че е чак комично. Всички знаем как човек прощава нанесените му обиди. Вие ме настъпвате и аз ви прощавам. Но какво бихте си помислили за човек, който не е настъпван, нито е ограбван, но обявява, че той ви прощава за това, че сте настъпили друг човек или че сте откраднали парите на друг? Магарешко тъпоумие е най-мекия начин, по който бихме описали поведението му. И все пак, точно това е направил Христос. Той е казал на хората, че греховете им са опростени, без въобще да потърси мнението на всички онези, на които тези грехове са навредили. И решително се е държал така, като че ли Той е главната страна, която е засегната, като че ли Той точно е личността, която е била обидена във всеки от тези случаи. Поведението му има смисъл единствено, ако Той наистина е Бог, чиито закони се нарушават и чиято любов се наранява от всеки грях. В устата на всеки друг, който не е Бог, тези думи биха разкрили пред мен само глупост и самонадеяност, които нямат равни на себе си в цялата човешка история.

И все пак (и това е колкото странно, толкова и важно), дори враговете Му, когато четат Евангелията, не добиват обикновеното впечатление за глупост и самонадеяност в думите Му. Още по-малко това важи за непредубедените читатели. Христос казва, че е просто човек; но думите „смирени“ и „кротки“ едва ли са подходящи определения за някои от словата Му.

Тук се опитвам да ви предпазя от наистина голямата глупост, която някои хора казват за Него: „Готов съм да приема Исус като велик духовен учител, но не приемам твърденията Му, че е Бог.“ Ето това не бива да казваме. Когато един човек е само човек и казва това, което е казвал Исус, той не може да бъде велик духовен учител. Той или е луд, подобно на онзи, който твърди, че е кокошо яйце, или е самият дявол от ада. Този човек или е бил и е Божият Син, или е луд, или нещо още по-лошо. Можете да го затворите като луд, можете да го заплюете или да го убиеете като демон, или можете да паднете в краката Му и да го наречете Господ и Бог. Но нека да си спестим глупавата снизходителност и да не казваме, че Той е велик духовен учител. Той не ни е оставил тази възможност, нито е имал това намерение.

Глава 4

Съвършеното покаяние

Щом е така, тогава ние сме изправени пред една страшна алтернатива. Човекът, за когото говорихме или е бил (и е) точно това, което казва, или е луд, или нещо още по-лошо. За мен е очевидно, че той не е бил нито луд, нито демон и следователно, колкото и странно, ужасяващо и невероятно да изглежда, ние ще трябва да приемем, че Той е бил и е Бог. Бог е пристигнал в човешки вид в този свят, който е окупиран от врага.

Каква е била причината за това? Какво е дошъл да направи Той? Да ни учи, разбра се. Но щом погледнете в Новия Завет или в което и да е друго християнско писание вие ще видите, че там постоянно се говори за нещо друго – за Неговата смърт и за повторното му връщане към живота. Явно християните считат, че това е най-важният момент от цялата история. Според тях главното е, че Той е дошъл на земята за да страда и да бъде убит.

Преди да стана християнин аз имах представата, че първото нещо, в което християните трябва да вярват, е една специална теория за смисъла на тази смърт. Според тази теория, Бог е искал да накаже хората за тяхното предателство и заради присъединяването им към най-големия бунтовник, но Христос пожелал доброволно да бъде наказан вместо тях и така Бог е оставил да ни се разминем. Признавам, че сега дори тази теория не ми изглежда така аморална и глупава, както преди, но не това имах предвид. По-късно разбрах, че християнството не е нито тази теория, нито която и да е друга. Основното християнско вярване е, че смъртта на Христос е оправила по някакъв начин нашите взаимоотношения с Бога и ни е дала възможност за ново начало. Всички теории за начинът, по който е станало това са съвсем отделна тема. Има многобройни и различни теории, които обясняват това, но християните от всички деноминации са съгласни в едно – че това е станало. Ще ви кажа моето разбиране за това. Всички нормални хора знаят, че когато си уморен и гладен, ще се почувстваш по-добре, ако се нахраниш. Но съвременната теория за храненето – всичко за витамините и белтъчините – това е друго нещо. Хората са се хранели и са се чувствали добре много преди да се появи теорията за витамините. И ако някога тази теория се отхвърли, те ще продължат да се хранят по съвсем същия начин. Теориите за смъртта на Христос не са християнство; те са само опити за обяснение на въздействието на тази смърт. Сред християните съществуват различни мнения доколкото са важни тези теории. Моята църква – Англиканската църква – смята, че няма някоя теория, която да е единствено правилната теория. Римокатолическата църква отива малко по-далече. Но мисля, че всички християни ще се съгласят, че самото събитие е безкрайно по-важно от което и да е обяснение на теолозите. Вярвам, че те ще признаят, че нито едно обяснение не съответства напълно на действителността. Но както казах в предговора на тази книга, аз съм мирянин, а тук вече навлизаме в дълбоки води. Мога само да ви кажа (без да претендирам за нищо) само личното си мнение за този проблем.

В края на краищата, според мен от нас не се изисква да приемаме самите теории. Много от нас са чели Джийнс или Едингтън. Когато искат да ни обяснят строежа на атома или нищо подобно, те ни дават някакво описание, от което ние можем да си изградим един мисловен образ. После те ни предупреждават, че според учените този образ е неточен. Според тях единствено математическата формула е точна. Образите се използват само за да ви помогнат да разберете смисъла на формулата. В действителност образите не са точни по начина, по който е вярна формулата; те не представят истинската същност, а само нещо, което е повече или по-малко подобно на нея. Тяхното предназначение е да ви подпомагат, а ако не ви подпомагат да разберете формулата, вие можете да ги изоставите. Самата същност не може да бъде изобразена с образи, тя може единствено да бъде изразена математически. В случая ние се намираме в това положение. Ние вярваме, че смъртта на Христос е точно този момент от историята, в който можем да съзрем в нашия свят онова, което идва отвън и което е непостижимо за човешкия ум. И ако не можем да си представим атомите, от които е изграден собствения ни свят, тогава разбира се, не можем да си представим и този факт. Всъщност, ако се окажеше, че ние можем изцяло да го разберем, точно този факт щеше да ни покаже, че смъртта на Христос не е смъртта на един човек, и че това е немислимото, несътвореното, съществуващото извън природата, което проблясва като светкавица в нашия свят. Може да попитате каква полза имаме от всичко това, след като не го разбираме. Отговорът на този въпрос е лесен. Човек може да изяде обяда си, без точно да разбира как протичат хранителните процеси. Човек може да приеме това, което е направил Христос, без да знае как действа то; всъщност, човек със сигурност не би могъл да знае как действа то, преди да го е приел.

Казва ни се, че Христос е бил убит заради нас, че смъртта му е измила греховете ни и че умирайки, Той е отнел силата на самата смърт. Ето, това е формулата. Това е християнството. Ето в това трябва да вярваме ние. Всичките ни теории, които обясняват как смъртта на Христос е постигнала това, според мен имат съвсем второстепенно значение. Те просто са само планове или схеми, които трябва да изоставим, ако те не ни помагат, а даже и да ни помагат, ние не трябва да ги бъркаме със същината на въпроса. Все пак си заслужава да разгледаме някои от тези теории.

Вече споменах за теорията, която е най-разпространена – че на нас ни се е разминало, защото Христос доброволно е пожелал да понесе наказанието вместо нас. Повърхностно погледнато, това е една много глупава теория. Ако Бог е бил готов да ни прости, защо по дяволите не го е направил? И какъв може да е смисълът вместо нас да бъде наказан един невинен човек? Абсолютно никакъв, според мен, ако мислите за наказанието в неговия полицейско-съдебен смисъл. Но ако става въпрос за плащането на дълг, тогава има достатъчно смисъл в това някой, който има пари, да плати вместо друг, който няма пари. Или ако разглеждаме „понасянето на наказанието“ не в смисъла да бъдеш наказан, а в по-широкия смисъл на „поемане на отговорността“ или „плащане на сметката,“ в такъв случай всеки от нас има достатъчно опит в това – когато човек се е забъркал в някаква каша, грижата да го измъкне от там обикновено се пада на някой добър приятел. А каква е „кашата,“ в която са се забъркали хората? Те са се опитали сами да се разпореждат с живота си и да се държат така, като че ли принадлежат на себе си. Иначе казано, падналият човек не е просто някакво несъвършено създание, което се нуждае от подобрене; той е бунтовник, който трябва да сложи оръжие. Да сложиш оръжие, да се предадеш, да кажеш, че съжالياващ, да осъзнаеш, че си вървял по грешен път и да си готов да започнеш живота си отново от нулата – това е единственият начин да се измъкнеш от „кашата.“ Този процес на капитулация, това движение в посока пълен назад – ето това християните наричат **покаяние**. Но покаянието съвсем не е проста работа. То е нещо много по-трудно отколкото смирено да поискаме извинение. Покаянието означава да се отучим от високомерието и своеволието, на които сме били възпитавани в продължение на хиляди години. Това означава да убием част от себе си и да преминем през един вид смърт. Всъщност, за да можеш да се покаеш, трябва да си добър човек. И тук идва уловката. Само лошият човек има нужда от покаяние, а само добрият може напълно да се покае. Колкото си по-лош, толкова по-повече се нуждаеш от покаяние и толкова по-малко можеш да го направиш. Единственият човек, който би могъл да се покае съвършено е съвършеният човек, а той няма никаква нужда от покаяние.

Запомнете, че за да ни приеме обратно, Бог не изисква това доброволно подлагане на унижение и на един вид смърт, само Той защото е коравосърдечен и че тези неща могат да ни се разминат, ако Бог пожелае; покаянието е просто описанието на самото връщане при Него. Ако молите Бога да ви приеме обратно, без да сте направили това, вие всъщност Го молите да ви позволи да се върнете при Него, без наистина да се връщате. А това е невъзможно. Следователно ние ще трябва да извършим всичко докрай. Но лошото нещо, което е в нас и заради което се нуждаем от покаяние, не ни дава възможност да го извършим. А можем ли да се покаем, ако Бог ни помогне? Да, но какво разбираме под помощ от Бога? Ние имаме предвид Бог, тъй да се каже, да ни даде частица от Себе Си. Той ни дава малко от Своя разум и по този начин ние можем да разсъждаваме; дава ни малко от Своята любов и по този начин ние можем да обичаме. Когато учите детето да пише, вие държите ръката му, докато то изписва буквите, т.е. то изписва буквите, защото вие ги изписвате. Ние обичаме и разсъждаваме, защото Бог обича и разсъждава и Той държи ръката ни, докато ние правим това. Ако не бяхме паднали, всичко това щеше да е лесна работа. Но за нещастие, сега имаме нужда от Божията помощ, за да направим нещо, което Бог, по Своята Собствена природа никога не прави – ние трябва да се предадем, да страдаме, да се подчиним и да умрем. А в същността на Бога няма нищо, което да отговаря на този процес. Така че пътят, по който ние сега най-много се нуждаем от водачеството на Бога е път, по който Бог никога не е вървял. Бог може да сподели с нас само това, което има; но в същността Си Той няма тези неща.

Но да предположим, че Бог се превърне в човек – да предположим, че в една личност нашата човешка същност, която може да страда и да умира, се съедини с Божията. Тогавата тази личност би могла да ни помогне. Тя би могла да се откаже от волята си, да страда и да умре, защото е човек; и тя би могла да направи това по съвършен начин, защото е Бог. Вие и аз можем да преминем през този процес, само ако Бог го извърши у нас; но Бог може да го извърши, само ако стане човек. Ние, хората, ще успеем да преминем през тази смърт, само ако разумът ни е капка в океана на Неговия разум; но ние не можем да споделим Божията смърт, освен ако Бог не умре; а Той не може да умре, освен ако не е човек. Ето това е смисълът, в който Той плаща дълга ни и страда заради нас; иначе, заради самият Себе Си Той въобще няма нужда да понася всичко това.

Чувал съм хора да се оплакват, че ако Исус е едновременно и Бог, и човек, тогава Неговите страдания и Неговата смърт губят всякаква стойност в очите им, „защото това сигурно е било толкова лесно за Него.“ Други хора може би (съвсем справедливо) ще порицаят неблагодарността и грубостта на това възражение, но самият аз съм изумен от неразбирането, което то издава. В определен смисъл хората, които го казват са прави. Те дори смекчават твърдението си. Съвършеното смирение, съвършеното страдание и съвършената смърт не само са по-лесни за Исус, защото той е Бог, тези неща могат да бъдат извършени единствено за Него, защото той е Бог. Но няма това, че са извършвани от Него не е много странно основание, поради което ние да не ги приемаме? Учителят може да изписва думите вместо детето, защото е възрастен човек и знае да пише. Поради това е естествено, че на учителят му е по-лесно да пише; и само защото на него му е по-лесно да пише, той може да помогне на детето. А ако детето отхвърли помощта му, „защото на възрастните им е лесно да пишат“ и чака да се научи научи да пише от някое друго дете, което също не може да пише (и в този случай няма никакво „несправедливо“ предимство), то няма да напредне много бързо. Ако се давя в бързея, някой, който все още е стъпил с единия си крак на брега, може да ми подаде ръка и да ми спаси живота. Трябва ли да крещя (когато успея да си поема въздух): „Недей, не е честно! Ти имаш предимство. Ти си стъпил с единия си крак на брега!“? Това предимство - ако ви харесва, наречете го „несправедливо“ - е единствената причина, поради която той въобще може да ви помогне. Откъде да търсим помощ, ако не от нещо, което е по-силно от нас?“

Така гледам аз на това, което християните наричат умилоствивление. Но запомнете, че това е само още един образ. Не го бъркайте със самата същност и ако този образ не ви помага – изоставете го.

Глава 5

Практическият извод

Христос премина през съвършената капитулация и съвършеното унижение: съвършено – защото беше Бог, капитулация и унижение – защото беше човек. Християните вярват, че ако по някакъв начин участваме в унижението и страданието на Христос, ние ще участваме и в победата Му над смъртта, че ще намерим нов живот след като умрем, и в него ще станем съвършени и напълно щастливи същества. Това означава нещо много повече, отколкото да се опитваме да следваме учението Му. Хората често питат кога ще се извърши следващата крачка в еволюцията – кога ще се появи нещо след човека? Но според християнското схващане, това нещо вече е станало. В Христос се е появил нов вид човек: и този нов вид живот, който е започнал в Него, ще бъде предаден и на нас.

Как ще стане това? Спомнете си как сме получили стария си, естествен живот? Ние сме го получили от други, от бащите и от майките си, от всичките ни прародители, без нашето съгласие и по един необикновен начин, включващ удоволствие, болка и опасност. Начин, за който вие никога не бихте се досетили. Мнозина от нас са прекарвали част от детството си, опитвайки се да отгатнат този начин; някои деца не вярват, когато за пръв път чуят за този начин и аз не мога да ги обвинявам, защото този начин наистина е много странен. И така, Бог, който е измислил този начин, е същият Бог, който е решил как да се разпространява новия вид живот – Христорподобният живот. Трябва да очакваме, че и този начин ще е странен. Бог не се е съветвал с нас, когато е измислил секса. Той не се е съветвал с нас и когато е измислил този нов вид живот.

Има три неща, които развиват Христорподобният живот в нас: кръщението, вярата и този тайнствен акт, който различните християни наричат с различни имена – Свято причастие или Господна вечеря. Това поне са трите нормални начини. Не казвам, че не могат да съществуват и специални случаи, когато Христорподобният живот се предава и без един или повече от тези начини. Нямам време да навлизам в такива случаи, нито пък имам достатъчно знания. Ако се опитате да кажете на някого как да стигне до Единбург, ще му кажете да пътува с влак; разбира се, той може да стигне до там и с кораб или със самолет, но надали ще му обясните и тези подробности. Не казвам нищо и по отношение на това, кое от тези три неща е най-важното. Моят приятел-методист би искал да кажа повече за вярата и относително по-малко – за другите две неща. Но аз няма да се занимавам с това. Всеки, който проповядва Христовото учение, ще ви каже да използвате и трите, и това е достатъчно за сегашните ни цели.

Самият аз не мога да разбера защо тези неща трябва да са проводниците на новия живот. Всъщност, ако не знаех предварително, никога не бих видял връзката между една определена физическа наслада и появата на ново човешко същество на света. Ние не трябва да приемаме действителността такава, каквато я виждаме; няма никакъв смисъл да говорим празни приказки за

това, каква би трябвало да бъде или каква бихме очаквали да бъде действителността. И въпреки, че не мога да разбера защо това трябва да е така, мога да ви кажа защо вярвам, че е така. Обясних защо трябва да вярвам, че Исус е бил (и е) Бог. Според мен е съвсем ясно като исторически факт, че Той е учил последователите Си, че новия вид живот се предава по този начин. С други думи, приемам това на доверие. Не се плашете от думата доверие. Да приемеш нещо на доверие само означава да вярваш в него, защото това нещо ти е било казано от някой, който заслужава доверие. Деветдесет и девет процента от нещата, в които вярваме, ние ги приемаме на доверие. Аз вярвам, че съществува такова място, наречено Ню Йорк. Самият аз не съм го виждал. Не мога да докажа с абстрактни разсъждения, че това място съществува. Вярвам че то съществува, защото благонадеждни хора са ми го казали. Обикновеният човек приема на доверие Слънчевата система, атомите, еволюцията и кръвообръщението, защото учените казват така. Всяко историческо твърдение се приема на доверие. Никой от нас не е виждал десанта в Нормандия, нито разгромяването на Армадата. Никой от нас не може да докаже чисто логически тези неща, така както може да се докаже нещо в математиката. Ние вярваме в тях само защото хора, които наистина са ги видели, са оставили писмени сведения за тях; в действителност ние ги приемаме на доверие. Човек, който не приема нищо на доверие, както правят някои хора в религията, би останал неук през целия си живот.

Не мислете, че представям кръщението, вярата и Светото причастие като неща, които могат да заместят личните ви опити да подражавате на Христос. Вие сте получили своя природен живот от родителите си; това не означава, че ще продължите да го имате, ако не правите нищо за него. Можете да го загубите по невнимание или да го унищожите, като извършите самоубийство. Трябва да го поддържате и да се грижите за него, но и винаги да помните, че не вие го създавате, а само съхранявате живота, който сте получили от друг. По същия начин един християнин може да загуби Христов подобния живот, който е получил, поради това трябва да полага усилия да го запази. Но дори и най-добрият християнин, който е живял някога, не може да направи това без чужда помощ – той само поддържа или защитава живота, който никога не би могъл да получи със собствените си усилия. А това има практически последици. Що се отнася до природния ви живот, той може да направи много за възстановяването на вашето тяло. Порезете се и в определени граници тялото ви ще зарасне, а мъртвото тяло не би могло. Живо тяло не е това тяло, което никога не се наранява, а тялото, което може до определена степен да се възстанови. По същия начин християнинът не е човек, който никога не греши, а е човек, който може да се покае, да стане и да започне отново след всяко препъване, защото Христов подобният живот е вътре в него и го възстановява през цялото време, позволявайки му да повтори (до известна степен) тази доброволна смърт, през която самият Христос е преминал.

Поради това християнинът е в различно положение в сравнение с другите хора, които се опитват да бъдат добри. Те се надяват, че ако са добри, ще угодят на Бога, ако Той съществува; а ако мислят, че няма Бог, то поне се надяват да бъдат оценени от добрите хора. За разлика от тях, християнинът смята, че всичкото добро, което прави, идва от Христов подобния живот вътре в него. Той не мисли, че Бог ще ни обича, защото ние сме добри, а вярва, че Бог ни прави добри, защото ни обича. Също както покривът на оранжерията не привлича слънчевите лъчи, защото е бляскав, а блести, защото е огряван от слънцето.

Искам да стане съвсем ясно: когато християните казват, че Христов подобния живот е в тях, те нямат предвид само нещо мисловно или нравствено. Когато говорят, че са „в Христа“ или че Христос е „в тях,“ това не е просто начин да кажат, че те мислят за Христос или че Му подражават. Те имат предвид, че Христос всъщност действа чрез тях, че цялата маса християни са един физически организъм, чрез който действа Христос, че ние сме Неговите пръсти и мускули, че ние сме клетки от Неговото тяло. И това може би обяснява някои неща. То обяснява защо този нов живот се разпространява не само чрез чисто мисловни действия като вярата, а и чрез действия, в които участва и тялото, като кръщението и участието в Светото причастие. Това не е само разпространение на една идея; то по-скоро прилича на еволюция, на биологично или супербиологично събитие. Няма никакъв смисъл да се опитваме да бъдем по-духовни от Бога. Бог никога не е искал човека да е изцяло духовно създание. Поради това Той използва материални неща, като хляба и виното, за да ни предаде нов живот. Можем да мислим, че това е доста грубо и материалистично, но Бог не мисли така. Той е измислил храненето. Той харесва материята. Той я е създал.

Ето още нещо, което ме озадачаваше преди. Не е ли ужасно несправедливо, че този нов живот е отреден само за хората, които са чували за Христос и са имали възможността да повярват в Него? Но истината е, че Бог не ни е казал какво е предвидил за другите хора. Ние знаем, че никой човек не може да бъде спасен по друг начин, освен чрез Христос; но ние не знаем, дали само тези, които са Го приели, могат да бъдат спасени чрез Него. Въпреки това, ако сте загрижени за хората, които са извън

Христос, най-неразумното нещо, което можете да направите е и вие да останете отвън. Християните са Христовото тяло, те са организъмът, чрез който Той действа. Всяко допълнение към това тяло Му позволява Той да извършва повече. Ако искате да помогнете на хората, които са извън Христос, вие трябва да прибавите своята малка клетка към тялото на Христос, който единствен може да им помогне. Да отрежеш пръстите на един човек би било странен начин да го накараш да върши повече работа.

Друго възможно възражение е въпросът: Защо Бог пристига предрешен в този свят, който е окупиран от Неговия враг и създава нещо като тайно общество, за да подкопае устоите на дявола? Защо не пристига със сила и не ни завладява? Нима Той не е достатъчно силен? Е, добре, християните мислят, че Той ще дойде на земята със сила, но ние не знаем кога ще стане това. Обаче можем да отгатнем защо се отлага това. Той иска да ни даде възможност ние свободно да се присъединим към Неговата страна. Предполагам, че нито вие, нито аз бихме си помислили нещо добро за французина, който изчаква, докато съюзниците навлязат в Германия и едва тогава се присъединява към тях. *(Коментар: Такава е била актуалната политическа ситуация в света по време на Втората световна война, когато са били излъчвани тези беседи по английското радио.)* Бог ще завладее земята. Но се чудя хората, които се молят Бог открито и пряко да се намеси в нашия свят, дали разбират напълно какво означава това? Когато това стане, ще настъпи краят на света. Когато авторът на пиесата се появи на сцената, представлението свършва. Добре, Бог ще завладее земята, но какъв смисъл ще има една тогава да казваме, че сме на Неговата страна, когато цялата Вселена се стопява пред очите ни като сълзи. И нещо друго – нещо друго, нещо никога не сме си представяли, ни връхлети с трясък; нещо толкова красиво за някои от нас и едновременно с това толкова ужасно за други, че никой няма въобще да има възможност повече да избира? Защото този път Бог няма да е предрешен; това ще е нещо толкова изумително, че ще всее неудържима любов или неудържим ужас във всяко същество. Тогава ще бъде твърде късно да избирате на чия страна да бъдете. Няма никакъв смисъл да казвате, че сте избрали да лежите, когато ще бъдете лишени от възможността да се изправите. Тогава няма да е моментът на избирането – тогава ще е моментът ние да разберем на коя страна в действителност сме избрали да бъдем, независимо дали преди сме осъзнавали това или не. Сега, днес, в този момент, ние имаме възможността да изберем правилната страна. Бог отлага, за да ни даде този шанс, но това няма да продължи вечно. Ние трябва да изберем.

ТРЕТА КНИГА

Християнско поведение

Глава 1

Трите части на нравствеността

Съществува следния анекдот за ученик, който бил запитан как си представя Бога. Той отговорил, че доколкото разбира, Бог е „такъв човек, който винаги слухти наоколо и само гледа да не би някой да се забавлява, за да се опита да го спре.“ Опасявам се, че твърде много хора си представят нещо подобно, когато чуят думата нравственост: че тя е нещо, което ви се бърка и ви пречи да си прекарвате времето добре. В действителност, правилата на нравствеността са упътване за работа на човешката машина. Всяко правило на нравствеността съществува, за да предотврати някоя повреда, някое напрежение или опасно триене при работата на машината. Поради това в началото изглежда, че правилата на нравствеността противоречат на естествените ни наклонности. Когато се учите да работите с някаква машина, инструкторът непрекъснато повтаря: „Не, не го прави така,“ защото на вас много от нещата, които правите ви се струват правилни и естествени, но в действителност с тази машина трябва да се работи по съвсем друг начин.

Някои хора предпочитат да говорят за нравствени „идеали,“ а не за правила на нравствеността. Тези хора предпочитат да говорят за нравствен „идеализъм,“ а не за спазване на правилата на нравствеността. Истина е, че нравственото съвършенство е „идеал,“ който ние не можем да достигнем. В този смисъл за нас, хората, всяко съвършенство е недостижим идеал; не можем да станем съвършени шофьори или съвършени тенисисти, или съвършено да чертаем прави линии. Но има и друг смисъл, в който е много подвеждащо нещо да бъде наречено нравствено съвършен идеал. Когато някой каже, че дадена жена, къща, кораб или градина е „неговият идеал,“ той няма предвид (освен ако не е доста глупав), че всеки друг човек трябва да има същия идеал. В такива случаи ние имаме правото да имаме различни вкусове и следователно – различни идеали. Но е опасно да казвате,

че някой човек, който много усърдно се опитва да спазва нравствения закон е „човек с високи идеали,“ защото тогава можете да стигнете до заключението, че нравственото съвършенство е въпрос на личен вкус, който не е задължително да бъде харесван от другите хора. Това би било пагубна грешка. Подобно на идеалът за съвършеното превключване на скоростите при шофиране, съвършеното поведение може да е недостижим идеал, но то е необходим идеал, който е валиден за всички хора поради самото естество на човешката машина, също така, както съвършеното превключване на скоростите е идеал, който е валиден за всички шофьори поради естеството на автомобила. И би било дори още по-опасно някой да се самооценява като човек „с високи идеали,“ понеже се опитва никога да не лъже (вместо само по-малко), или никога да не изневерява на съпругата си (вместо само понякога), или никога да не се държи грубо (вместо само до известна степен). Можете лесно да се превърнете в позор и да решите, че сте изключителен човек, който заслужава да бъде похвален за своя „идеализъм.“ В действителност, със същото основание можете да очаквате да бъдете похвален и за това, че се опитвате да пресмятате горе-долу правилно. Естествено, съвършеното смятане е „идеал“: вие сигурно ще сбъркате някои сметки. Но няма никакво геройство в това, че се опитвате да бъдете точен на всеки етап от сметките си. Напротив, би било идиотско да не се опитвате да правите това, защото всяка грешка впоследствие ще ви причини неприятности. По същия начин всяко пренебрегване на морала ще причини може би неприятности на другите хора, но на самите вас – със сигурност. Когато говорим за правила и за спазването им, вместо да считаме, че те са „идеали“ и „идеализъм,“ ние ще се стремим да не забравяме всичко това.

Нека сега да направим крачка напред. Има два начина, поради които човешката машина може да се повреди. Единият е – когато се наруши подредбата на отделните човешки индивиди, при което те или да се раздалечат или да се сблъскват и да си причиняват вреди (например чрез измама или грубост). Другият е – когато се повреди нещо в отделния индивид, когато различните му части (неговите способности, желания и т.н.) се разпаднат или се разместят и започнат да се пречат. Лесно можете да разберете тази идея, ако си представите човечеството като флотилия от кораби, които плават в някакъв строй. Плаването им ще има успех само ако: първо, корабите не се блъскат и не си препречват пътя; и второ - ако всеки кораб е в изправност. Ако корабите непрекъснато се блъскат помежду си, те няма да останат в изправност дълго време. От друга страна, ако кормилните им уредби са повредени, те няма да могат дълго време да избягват сблъскванията. Или ако предпочитате, представете си човечеството като оркестър, който свири някаква мелодия. За да се получи добър резултат, са нужни две неща. Инструментът на всеки музикант трябва да е настроен и всеки музикант трябва да се включва в свиренето в необходимия момент, за да е в унисон с другите музиканти.

Но има и още едно нещо, което до сега не сме взели под внимание. Не сме се попитали къде се опитва да стигне флотилията или какво произведение се опитва да изсвири оркестърът. Всички инструменти може да са настроени и да се включват в необходимия момент, но изпълнението няма да има успех, ако те са бала ангажирани да свирят танцова музика, а в действителност изпълняват само погребални маршове. Колкото и добре да се движи флотилията, плаването ѝ ще бъде един провал, ако е трябвало да отиде в Ню Йорк, а всъщност е пристигнала в Калкута.

Следователно, нравствеността включва в себе си три изисквания. Първо, честна игра и хармония между хората. Второ, това, което може да се нарече оправяне или подреждане на нещата вътре в отделния човек. Трето, обща цел на човешкия живот като цяло: това, за което е създаден човека; посоката в който флотилията трябва да тръгне или мелодията, която диригентът на оркестъра иска да изсвири.

Може би сте забелязали, че съвременният човек почти винаги мисли за първото от тези изисквания и забравя за другите две изисквания. Когато хората пишат по вестниците за стремежа ни към християнските нравствени норми, те обикновено имат предвид, че трябва да се стремим към доброжелателство и честна игра между народите, класите и отделните хора., т.е. хората мислят само за първото изискване. Когато човек казва за нещо, което иска да направи „Не може да е лошо, след като няма да причини вреда на никой друг,“ той мисли само за първото изискване. Той смята, че няма никакво значение в какво състояние се намира неговия кораб, стига той да не се блъска в другите кораби. И това е съвсем естествено, когато мислим за нравствените отношения. Първо, че резултатите от лошия морал в тази сфера са толкова очевидни и се стоварват ежедневно върху нас: война и бедност, подкупи и лъжи, работа през куп за грош. И второ, докато се ограничаваме само със съобразяване с първото изискване, не възникват почти никакви разногласия по отношение на нравствеността. Почти всички хора от всички времена са се съгласявали (на теория), че хората трябва да бъдат честни, добри и отзивчиви един към друг. Но въпреки, че е естествено да се започне от това, ако разсъжденията ни за нравствеността спрат до тук, със същия успех бихме могли въобще да не

разсъждаваме. Ако не продължим с второто изискване – редът вътре във всеки човек – тогава ние само се залъгваме.

Какъв смисъл има да говорим как трябва да бъдат управлявани корабите, за да се избягват сблъскванията, ако те всъщност са такива шантави стари корита, че въобще не могат да бъдат управлявани? Какъв е смисълът да създаваме на хартия правила за обществено поведение, ако знаем, че в действителност нашата алчност, малодушие, лош характер и високомерие ще ни попречат да ги изпълняваме? Въобще не искам да кажа, че не трябва да мислим и то да мислим упорито, за подобрения на системата в икономиката и в обществото. Това, което имам предвид е, че няма да получим никакъв добър резултат, ако не осъзнаем, че само смелостта и себеотрицанието на всеки отделен човек ще накарат която и да е система да заработи добре. Изводът е, че е лесно да се премахнат конкретните случаи на подкупи и хулиганство, които се съществуват при сегашната система. Но докато хората са подлеци и грубияни, те винаги ще намират начин да си живеят по старому и при новата система. Със закон не можеш да направиш хората да станат добри. А без добри хора не можеш да имаш добро общество. Поради това трябва да продължим и да разгледаме и второто изискване – за нравствеността вътре в отделния човек.

Но мисля, че не можем да спрем и до тук. Сега стигнахме до момента, в който различните виждания за Вселената водят до различно поведение. На пръв поглед би изглеждало съвсем разумно преди това да спрем и да продължим с тези страни на нравствеността, с които се съгласяват всички разумни хора. Но можем ли да направим това? Спомнете си, че религията включваше поредица от твърдения за дадени факти, които или да са верни, или да са погрешни. Ако те са верни, от това ще последват едни изводи за правилното движение на човешката флотилия; ако те са погрешни – съвсем други изводи. Например, нека се върнем към човека, който казваше, че едно нещо е лошо, само ако причинява вреда на други хора. Той разбира много добре, че не трябва да поврежда другите кораби в строя, но съвсем откровено мисли, че това, което прави със своя собствен кораб си е лично негова работа. Но нима положението нямаше да е съвсем различно, в зависимост от това, дали корабът е негов или не? Не е ли много различно, ако аз съм собственик на разума и тялото си или ако аз съм само наемател, който е отговорен пред истинският собственик? Ако някой друг ме е създал за свои собствени цели, тогава аз ще имам много задължения, които не бих имал, ако просто принадлежах на себе си.

И още нещо, според християнството всеки отделен човек ще живее вечно и това трябва да е или вярно, или погрешно. Съществуват твърде много неща, на които не си заслужава да се безпокоя, ако ще живея само 70 години, но на които би било много добре да обърна сериозно внимание, ако ще живея вечно. Може би лошото ми настроение или ревността ми бавно се изострят – толкова бавно, че това не би предизвикало забележима промяна за 70 години. Но след 1 000 000 години това би могло да се окаже абсолютен ад; всъщност, ако християнството е истина, тогава ад е съвсем точният технически термин за това, което ще стане. От съществуването на безсмъртието следва и следната разлика, която има връзка с разликата между тоталитаризма и демокрацията. Ако отделните хора живеят само 70 години, тогава държавата, нацията или цивилизацията, които могат да съществуват 1000 години, са по-важни от отделния човек. Но ако християнството е истина, тогава отделния човек е вечен, а в сравнение с него животът на държавата или на цивилизацията е само един миг.

Следователно изглежда, че ако ще се занимаваме с нравствеността, трябва да мислим и за трите ѝ съставни части: за отношенията между отделните хора; за положението вътре във всеки човек; и за отношението между човека и силата, която го е създала. По отношение на първата съставна част ние всички можем да стигнем до съгласие. Разногласията започват с втората и стават по-сериозни, когато разглеждаме третата съставна част. При разглеждането на третата съставна част изпъкват главните различия между християнската и нехристиянската нравственост. В останалите части на тази книга аз ще приема християнското виждане и ще разгледам цялата картина такава, каквато би била, ако християнството е истина.

Глава 2

Кардиналните добродетели

Предишната глава първоначално беше замислена като кратка беседа по радиото. Ако имате на разположение само 10 минути, тогава за да успеете да изложите мисълта си в това кратко време ви се налага да пожертвате твърде много неща. Една от основните причини да разделя нравствеността на три части (заедно с моя пример за плаващата флотилия) беше, че това изглеждаше най-краткия начин

да бъде обхванат проблема. Тук искам да ви представя накратко и един друг подход, който е използван от древните писатели и беше твърде дълъг, поради което не го включих в беседата си, но е много подходящ.

Според тази по-дълга схема съществуват седем „добродетели.“ Четири от тях се наричат „кардинални,“ а останалите три – теологични „добродетели.“ Кардинални са тези добродетели, които се признават от всички цивилизовани хора. Теологични са добродетелите, които по правило са известни само на християните. По-късно ще разгледам теологичните добродетели, а сега ще говоря само за четирите кардинални добродетели. (Думата „кардинален“ няма нищо общо с кардиналите в Римокатолическата църква. Тя произхожда от една латинска дума, която означава „панта за врата.“ Тези добродетели се наричат кардинални, защото образно казано са „опорни точки.“) Тези четири кардинални добродетели са: благоразумие, въздържание, справедливост и твърдост.

Благоразумието означава наличието на практичен здрав разум, предварително обмисляне на действията и на евентуалните последици от тях. В днешно време повечето хора едва ли смятат, че благоразумието е добродетел. Всъщност, тъй като Христос е казал, че ние ще можем да влезем в Неговия свят само ако сме като децата, много християни си представят, че ако сме „добри,“ няма никакво значение дали сме глупави. Но това е погрешно разбиране. Първо, повечето деца проявяват достатъчно „благоразумие,“ когато правят нещо, което наистина желаят и го обмислят твърде разумно. Второ, както посочва апостол Павел, Христос никога не е искал ние да оставаме деца по разум. Напротив, той ни е казал да бъдем не само „незлобливи като гълъбите,“ но също така и да сме „разумни като змиите.“ Христос иска ние да имаме сърцето на дете, а ум – като на възрастен човек. Той иска ние да сме простосърдечни, целеустремени, предани и възприемчиви като добрите деца, но умът ни винаги трябва да е нащрек и да е в отлична бойна форма. Фактът, че давате пари за благотворителни цели не ви освобождава от задължението да проверявате дали това не е измама. Фактът, че мислите за Бога (например, когато се молите) не означава, че можете да се задоволите със същите бебешки представи за Бога, които сте имали, когато сте били на 5-годишна възраст. Разбира се, Бог няма да ви обича по-малко или да има по-малка нужда от вас, ако случайно акълът ви е по-некачествен. При Него има място и за хора с много малко разум, но Той иска всеки човек да използва разума, който притежава. Не трябва да се ръководим от девиза: „Бъди мил и добър, пък който може – нека да бъде и умен.“ Девизът ни трябва да е: „Бъди мил и добър и не забравяй, че това означава да бъдеш и толкова умен, колкото можеш.“ Бог не обича умствените лентяи, така както не обича и всички други лентяи. (Коментар: Според мен, в очите на Бога мързелът е грях. Бог работи постоянно и очаква и ние да работим. Всички добри дела са плод на труда, а не на мързела.) Ако мислите да станете християнин, то ви предупреждавам, че се заемате с нещо, на което ще трябва изцяло да се отдадете – да отдадете своя ум и изобщо всичко. Но за щастие става точно обратното. Всеки, който действително се опитва да бъде християнин, скоро ще открие, че умът му става по-остър; една от причините, поради които не се изисква никакво по-специално образование, за да бъдеш християнин е, че християнството само по себе си е образование. Поради това и един необразован вярващ като Бънян успя да напише книга, която удиви целия свят. (Коментар: Джон Бънян (1628-1688) е английски писател и баптистки проповедник, който е станал известен с религиозната си алегория „Пътюването на пътешественика.“)

Въздържанието е една дума, която за съжаление е променила значението си. Сега тя обикновено означава трезвеност (въздържание от употребата на алкохол). Но по времето, когато втората кардинална добродетел е била наречена „въздържание,“ това е означавало съвсем друго нещо. Въздържанието не се отнасяло само за пиенето, а за всички удоволствия. То не е означавало пълен отказ от тях, а придържане в определени разумни граници. Грешка е да се счита, че всички християни трябва да са трезвеници. Мохамеданството, а не християнството проповядва трезвеността. Разбира се, има случаи, когато християнинът трябва да се въздържа от пиенето: когато е човек, който не може да пие без на преминава отвъд разумната граница, или защото иска да даде пари на бедните, вместо да ги изхарчи за алкохол, или защото е с хора, които са склонни към пианство и не иска да ги насърчава. Смисълът е в това, че християнинът има добра причина да се въздържа от нещо, което не осъжда и с удоволствие наблюдава, как другите му се наслаждават. Една от типичните черти на лошите хора е, че те не могат да се откажат от нещо, без да изискат и другите хора да направят същото. А християнинът не би постъпил така. Поради някаква причина той може да се чувства готов да се откаже от много неща – от брак, от яденето на месо, от пиенето на бира или от ходенето на кино. Но в момента, когато започне да казва, че сами по себе си тези неща са лоши или да гледа отвисоко и презрително към другите хора, които правят това, той е тръгнал по погрешен път. (Коментар: Господ е казал: „Не осъждайте другите хора.“ Всеки трябва да се вглежда в себе си и в собствените си постъпки.)

Днешното ограничение на смисъла на думата въздържание само до проблема с пиенето е причинило доста вреди. Така се помага на хората да забравят, че могат да бъдат също толкова невъздържани и по отношение на други неща. Мъжът, който превръща голфа или мотоциклета си в център на своя живот или жената, която мисли само за тоалетите си, за бриджа или за кучето си, са също толкова „невъздържани,“ колкото и пианицата, който се напива всяка вечер. Разбира се, този вид невъздържаност не е толкова очевидна: вие не попадате по средата на улицата на някаква бриджмания или голфмания. Но Бог не може да бъде измамен от външността.

Справедливостта означава много повече от това, което се разиграва в съда. В нея се включва честността, взаимността, правдивостта, изпълняването на обещанията и цялата тази страна от живота.

Твърдостта включва в себе си силата на духа и в двата смисъла: тази сила, с която се изправяме срещу опасността и онази сила, с която понасяме болката. Разбира се, вие сигурно забелязвате, че без добродетелта на твърдостта ние не можем да се придържаме твърде дълго време и към другите три кардинални добродетели.

Трябва да кажем още нещо, когато говорим за добродетелите. Има разлика между това да постъпиш справедливо или въздържано и като човек да си справедлив и въздържан. Някой, който не е тенисист, може понякога да направи добър удар. Но когато говорите за добър играч, вие имате предвид такъв човек, чието око, мускули и нерви са толкова тренирани в добрите удари, че все още може да им се разчита. Те се характеризират с определен тонус или качество, дори когато той не играе, също така, както математическият ум притежава определени навици и нагласа дори когато човек не се занимава с математика. По същият начин човек, който постоянно постъпва справедливо, накрая изгражда в себе си това качество. Така че, когато говорим за „добродетел,“ ние имаме предвид по-скоро качеството, а не отделната постъпка. Ето и причината, поради което е важна тази разлика. Ако си мислим само за отделните постъпки, има опасност да възприемем някоя от следните три погрешни представи:

1. Можем да се заблудим, че ако постъпваме правилно, няма никакво значение как или защо постъпваме така – с желание или без желание, с намръщено или с радостно лице, поради страх от общественото мнение или поради убедеността, че така трябва да се постъпва. Но истината е, че правилните постъпки, които са извършвани поради неправилни подбуди не ни помагат да изградим в себе добродетелта, а точно тя е от значение. (Ако слабият тенисист удари топката много силно не защото вижда, че е нужен много силен удар, а защото се е ядосал, това може при щастливо стечение на обстоятелствата да му помогне да спечели тази игра, но няма да му помогне да стане по-добър играч.)

2. Можем да си помислим, че Бог просто иска ние да се подчиняваме на определени правила, а Той всъщност иска да сме хора с определени качества.

3. Можем да си помислим, че „добродетелите“ са ни нужни само за настоящия живот и че в другия свят можем да престанем да бъдем справедливи, защото няма да има за какво да се караме, и да престанем да бъдем смели, защото там няма да има опасности. Да, на другия свят вероятно няма да има повод за справедливи или смели постъпки, но във всеки случай там трябва да бъдем такива хора, каквито можем да станем само ако извършваме тези постъпки тук, на земята. Въпросът не е , че Бог ще откаже да ви допусне в Своя вечен живот, ако не притежавате определени качества; въпросът е, че ако хората нямат в себе си поне наченките на тези качества, тогава никакви външни условия не биха могли да създадат техен „рай,“ т.е. да ги направят щастливи по този дълбок, силен, непоклатим начин, по който е предвидил Бог.

Глава 3

Обществен морал

Първото нещо, което трябва да стане ясно за християнската нравственост между хората е, че Христос не проповядва никакъв нов морал. Златното правило на Новия Завет („Прави това, което искаш и на теб да ти правят“) е обобщение на това, което всеки човек винаги е знаел дълбоко вътре в себе си, че е вярно. Истинските велики учители на нравствеността никога не ни учат на нов морал – това е работа на шарлатаните и на ексцентриците. Както казва д-р Джонсън: „Хората имат нужда да им напомняш старите неща по-често, отколкото да ги учиш на нови неща.“ Истинската задача на всеки учител по нравственост е постоянно да ни връща назад, отново и отново, към старите елементарни принципи, които ние така старателно избягваме да видим; така както връщаме коня

отново и отново пред препятствието, което е отказал да прескочи, както връщаме и детето към мисълта от урока, която то иска да подмине.

Второто нещо, което трябва да стане ясно е, че християнството няма и не претендира, че има подробна политическа програма за прилагането на принципа: „Прави това, което искаш и на теб да ти правят“ в дадено общество и в даден момент. И не би могло да бъде другояче. Християнството е предназначено за всички хора от всички времена и специалната програма, която би подходила на някое място и време, няма да подхожда на друго място и време. Във всеки случай не това е начинът, по който действа християнството. Когато ти казва да нахраниш гладните, то не ти дава уроци по готварство. Когато ти казва да прочетеш Писанията, то не ти дава уроци по еврейски и гръцки или дори по английска граматика. Християнството никога не е било предназначено да замести обикновените човешки усилия и науки; то е по-скоро ръководител, който ще намери подходяща работа за всеки човек и е източник на енергия, който ще даде нов живот на всички хора, стига те да се предоставят на негово разположение.

Хората казва: „Църквата трябва да ни води.“ Това може да е вярно, но може и да е грешно; зависи какъв смисъл влагат те в това. Църквата за тях трябва да включва всички практикуващи християни. И когато казват, че Църквата трябва да ни води, те трябва да разбират, че някои християни – тези, които притежават подходящи качества – трябва да станат икономисти и държавници, и че всички икономисти и държавници трябва да са християни, и да насочват усилията си в политиката и икономиката към прилагането на правилото „Прави това, което искаш и на теб да ти правят.“ Ако това стане и ако всички ние, другите хора, сме готови да приемем това правило, тогава много бързо ще намерим християнско решение на собствените си обществени проблеми. А когато искат Църквата да ни води, повечето хора имат предвид, че духовенството трябва да излезе пред обществото с политическа програма. Но това е глупаво. Духовенството се състои от определени хора от цялата Църква, които са подготвени и избрани, за да се грижат за всичко онова, което има отношение към нас като вечни създания; а ние искаме от тях да вършат съвсем друга работа, за която те не са подготвени. Тази работа трябва да се върши от нас, миряните. Примерно, прилагането на християнските принципи в профсъюзното движение или в образованието трябва да се осъществява от профсъюзни дейци-християни и от учители-християни, така както християнската литература се пише от романисти и драматурзи, които са християни, а не от епископи, които се събират и се опитват да напишат пиеси и романи през свободното си време.

Въпреки това, без да навлиза в подробности, Новият Завет ни дава достатъчно ясна представа какво ще представлява едно изцяло християнско общество – даже може би ни дава по-ясна представа, отколкото ние можем да възприемем. Новият Завет ни казва, че не трябва да има пътници-паразити – който не работи, не трябва да яде. Всеки трябва да работи със собствените си ръце и работата на всеки човек трябва да създава нещо полезно, а не някакви глупави и непотребни щуротии, и още по-глупави реклами, които да ни убеждават да купим тези щуротии. В християнското общество няма да има никакво „перчене“ или „фукане“ и никакво високомерно държание. В това отношение християнското общество ще бъде това, което сега наричаме ляво общество. От друга страна Новият Завет подчертава, че ние трябва са да сме послушни (това е външният белег на уважението) - трябва да се подчиняваме на подходящо назначените управници; децата трябва да се подчиняват на родителите си и жените – на мъжете си (опасявам се, че това няма много да ви хареса).

Трето, това ще бъде весело общество, което ще е пълно с песни и забави и ще отрича всякакви тревоги и ядове. Любезността е една от християнските добродетели. Новият Завет мрази тези хора, които „се месят в чуждите работи.“

Ако някъде съществуваше такова общество и ние можехме да го посетим, аз предполагам, че щяхме да останем с много странни впечатления. Щяхме да възприемем икономическия му живот като много социалистически и в този смисъл да го оценим като „напреднал,“ а семейният живот и нравите – като доста старомодни – дори може би твърде церемониални и аристократични. Всеки от нас би харесал някои негови страни, но се опасявам, че ще бъдат много малък броят на хората, които ще харесат всичко. Точно това може да се очаква, ако християнството е глобалният план за машината на човечеството. Всички ние сме тръгнали от този общ план в различни посоки и всеки от нас настоява, че неговата версия на първоначалният план е истинският план. Отново и отново ще откривате това във връзка с всичко, което е наистина християнско – всеки си харесва по нещо, което иска да вземе, като същевременно отказва да вземе останалите неща. Поради това ние почти не напредваме. Това е причината, поради която хора, които се стремят към неща, които са напълно противоположни на християнството, могат в един глас да казват, че се борят за християнството.

А сега и нещо друго. И древните гръцки езичници, и евреите в Стария Завет, и големите християнски учители от средновековието ни дават един съвет, който е изцяло пренебрегван от съвременната икономическа система. Всички те ни казват да не даваме пари на заем с лихва. А даването на пари на кредит, с лихва, което ние наричаме инвестиция – е основата на цялата съвременна икономическа система. Е, от това не следва непременно, че тази система е неправилна. Някои хора казват, че когато Моисей, Аристотел и християните са отричали лихварството, те не са могли да предвидят появата на акционерните дружества и са имали предвид само частния лихвар, поради което не трябва да се притесняваме от мнението им. Това е въпрос, по който не мога да се произнеса. Аз не съм икономист и просто не знам дали инвестиционната система е отговорна за положението, в което се намираме сега. Ето тук имаме нужда от мнението на икономист-християнин. Но от морална гледна точка няма да е честно да не ви кажа, че три велики цивилизации единодушно (или поне така изглежда) заклеймяват даването на пари с лихва, а точно върху даването на пари с лихва се основава целият ни икономически живот.

Още едно нещо и свършвам. В пасажа от Новия Завет, където се казва, че всеки трябва да работи, като основание за това се изтъква - „за да притежава и да може да дарява и на онзи, който се нуждае от помощ.“ Милосърдието – подпомагането на бедните – е важна част от християнската нравственост; изглежда, че в страшната притча за разделянето на овцете от козите, критерият за разделянето е милосърдието. Някои хора в днешно време казват, че не трябва да се стига до благотворителност и че вместо да даваме на бедните, ние трябва да създадем такова общество, в което въобще да няма бедни хора. Тези хора може да са съвсем прави, когато твърдят, че трябва да създадем такова общество. Но ако си мисли, че вследствие на това ние ще можем да престанем да даряваме, такъв човек напълно се е отделил от християнската нравственост. Не мисля, че някой може да определи колко пари трябва да даваме. Опасявам се, че единственото сигурно правило е да даваме повече, отколкото можем да спестим. Иначе казано, ако разходите ни за всекидневни нужди, за луксозни предмети, за забавления и др. са приблизително на нивото, което е характерно за хората, чийто доход е като нашия, това означава, че ние даряваме твърде малко. Ако нашата благотворителна дейност въобще не ни притеснява или затруднява финансово, тогава според мен тя е твърде малка. Би трябвало да има неща, които искаме да направим, но от които се лишаваме, защото разходите ни за благотворителна дейност не ни позволяват да направим тези желани от нас неща. Имам предвид „благотворителност“ в обикновения смисъл на думата. Специалните случаи, когато наши роднини, приятели, съседни или служители изпадат в беда, могат да изискат от нас да направим много повече: дори да накърним или да застрашим собственото си положение. За много от нас най-голямата пречка за милосърдието не е животът в лукс или желанието ни да имаме повече пари, а нашият страх от несигурността. В много случаи трябва да гледаме на този страх като на едно изкушение. Понякога ни пречи и гордостта – ние се изкушаваме да похарчим повече, отколкото трябва, за показни форми на щедрост (бакшиши, гостоприемство) и по-малко за онези хора, които наистина имат нужда от нашата помощ.

А сега, преди да завърша, ще се опитам да отгатна впечатлението, което тази глава създава във вас. Предполагам, че сред вас има хора с леви възгледи, които са много недоволни, че не съм продължил да говоря повече в това направление; но има и други хора с противоположни възгледи, който също са недоволни, защото считат, че съм отишъл твърде далече. Ако това е така, тогава ние се сблъскваме с истинската пречка пред всички наши проекти за изграждане на християнското общество. В действителност повечето хора не се захващат с християнството с цел да разберат какво казва то; ние се заемаме с него с надеждата, че там ще намерим потвърждение на личните си схващания. Но ние търсим съюзник там, където всъщност ни се предлага господар или съдия. Аз съм абсолютно същият. Има части от тази глава, които бих искал да пропусна. Поради това такива разговори никога няма да доведат до нещо важно, освен ако не тръгнем по един много по-дълъг и заобиколен път. Християнското общество никога няма да дойде, докато повечето от нас наистина не го поискат; а ние няма да го поискаме, докато не станем християни. До втръсване мога да повтарям принципа „Прави това, което искаш на теб да ти правят,“ но никога няма наистина да го изпълня, докато не заобичам своя ближен като себе си; а няма да се науча да обичам ближния си като себе си, докато не се науча да обичам Бог; а няма да се науча да обичам Бог, докато не се науча да му се подчинявам. И така, както ви предупредих, ние навлизаме все по-навътре – тръгнахме от обществените проблеми и стигнахме до религиозните. Защото най-дългият и заобиколен път е най-краткият път за връщане у дома.

Глава 4

Нравственост и психоанализа

Казах, че няма да имаме християнско общество, докато повечето от нас не станат християни. Това разбира се не означава, че не трябва да правим нищо за обществото до идването на някаква въображаема дата в далечното бъдеще. Напротив, веднага трябва да започнем следните две работи:

1. Да разберем как точно можем да приложим в съвременното общество правилото „Прави това, което искаш и на теб да ти правят.“

2. Да станем такива хора, които действително биха приложили това правило, ако знаеха как.

Сега искам да се заема с разглеждането на християнската представа за добрия човек – с разглеждането на християнската спецификация за човешката машина.

Преди да навлезем в подробностите, бих искал да ви запозная с още два по-обща въпроси.

Първо, тъй като християнската нравственост твърди, че тя е технологията за привеждането на човешката машина в изправност, вероятно ще поискате да научите какво е отношението ѝ към една друга технология, която има същите претенции – какво е отношението на психоанализата.

Трябва да разбирате много ясно разликата между конкретните медицински теории и методи на психоанализата от едната страна, и от другата – общото философско виждане за света, което Фройд и някои други са добавили към това. Философията на Фройд е в пряко противоречие както с християнството, така и с учението на един друг голям психолог – Юнг. Важно е да знаем, че когато говори за лечението на неврастениците, Фройд говори като специалист по въпроса, но когато преминава към общата философия – той говори като аматьор. Затова е разумно в единия случай да го слушаме с уважение, но не и в другия случай – и аз постъпвам точно така. Прави това дори още по-неохотно, защото открих, че когато той говори по въпроси извън своята специалност, по въпроси, за които и аз имам известни познания (по-точно – за езиците), той е много невеж. Но психоанализата сама по себе си, отделно от всички философски допълнения, направени от Фройд и други хора, въобще не противоречи на християнството. На някои места методите ѝ съвпадат с принципите на християнската нравственост и не би било зле, ако всеки свещеник знаеше нещо за психоанализата, но тези две технологии не вървят успоредно през цялото време, защото целите им са доста различни.

Моралният избор на човека включва два основни момента. Единият е актът на избирането; вторият – това са различните чувства, инстинкти и т.н., които са присъщи на неговата психика, които са суровинен или изходен материал на избора му. Този изходен материал може да бъде два вида. Единият от тях може да бъде наречен нормален – да се състои от такива чувства, които са общи за всички хора, или пък може да се състои от твърде неестествени чувства, които са резултат от някакви възникнали проблеми в подсъзнанието. Страхът от наистина опасните неща е пример за първия вид материал; а ирационалният страх от котки или паяци е пример за втория вид изходен материал. Страстта на мъж към жена е от първия вид; а извратената страст на мъж към мъж – от втория вид. Психоанализата се заема с премахването на ненормалните чувства, нейната цел е да даде на човека по-добър изходен материал за неговия избор, а нравствеността се занимава със самият акт на избирането.

Ще кажа същото по друг начин. Представете си трима мъже, които отиват на война. Единият изпитва съвсем естествен страх от опасността, който е присъщ на всеки човек, но прави морални усилия да потисне страха си и става смел човек. Нека да си представим, че другите двама вследствие на някакви подсъзнателни процеси са изпълнени с преувеличени и ирационални страхове, които никакво морално усилие не може да победи. Нека да предположим, че идва психоаналитик и успява да излекува тези двама човека и да ги върне в положението, в което се намира първия човек. Ето, точно тук свършва психоаналитичния проблем и започва нравственият. Защото сега, след като вече са излекувани, тези двама човека могат да продължат живота си по доста различен начин. Първият от тях може да каже: „Слава на Бога, че се избавих от тези шуротии. Най-накрая сега ще мога да изпълня дълга си към родината.“ А другият може да каже: „Да, много съм доволен, че сега се чувствам сравнително спокоен, но това с нищо не променя факта, че все още съм твърдо решен да се грижа за себе си и винаги, когато мога, да оставям опасната работа да бъде свършвана от другите хора. Всъщност, едно от предимствата да изпитваш по-малко страх е, че сега мога много по-ефикасно да се пазя и много по-умно да прикривам този факт.“ Ето тази разлика е чисто морална и психоаналитикът не може да направи нищо за нея. Колкото и да подобряваме изходния материал, все пак ще продължава да съществува истинският свободен избор на човека, който трябва да реши дали да постави себе си на първото или на последното място в списъка на приоритетите си. А нравствеността се интересува единствено от този свободен избор на човека.

Лошият психологически материал не е грях – това е заболяване. Той не се нуждае от покаяние, а от лечение. И тук има нещо, което е много важно. Хората се оценяват помежду си по външните си прояви. А Бог ни оценява според моралния ни избор. Когато един неврастеник, който има патологичен ужас от котки, упражни насилие върху себе си и вземе в ръцете си някоя котка, съвсем възможно е според преценката на Бога този човек да е проявил повече смелост от друг здрав човек, който е заслужил кръста за храброст заради някаква своя проява. Когато човек, който още от детството си е бил покварен и е научен само на жестокост, извърши някое мъничко добро дело или се въздържа да извърши някаква жестокост и поради това поеме риска неговата компания да му се подиграва заради това, може би в очите на Бога този човек прави повече, отколкото правите вие или аз, когато пожертваме живота си за някой свой приятел.

Това може да се каже и по обратния начин. Някои от нас, които изглеждат доста мили хора, може всъщност да използват съвсем недостатъчно добрата си нравственост и доброто си възпитание, така че в действителност са по-лоши от хората, които ние наричаме злодеи. Можем ли да бъдем съвсем сигурни как сякаш да се държим, ако бяхме обременени с психиката, с лошото възпитание, а и с властта, например на Хитлер? Поради това на християните им е казано да не съдят. Ние виждаме само резултатите от избора на човека. А Бог въобще не съди така. БОГ ОЦЕНЯВА КАКВО ПРАВИ ЧОВЕКА С ТОВА, С КОЕТО РАЗПОЛАГА. (Коментар: виж „Лептата на бедната вдовица“ - Лука 21:1-4.) По-голямата част от психиката на човека вероятно се дължи на неговото тяло. Когато тялото му умре, тогава всичко ще отпадне от него и истинският човек в центъра му, този, който избира, който прави най-доброто или най-лошото с това, с което разполага, ще остане гол. Много от хубавите неща, които сме си приписвали като своя лична заслуга няма да бъдат зачетени за някои от нас, защото всъщност те са били плод на доброто храносмилане; много от лошите неща, които са били последица от комплекси или от лошо здравословно състояние, няма да бъдат зачетени за други хора. Тогава за пръв път ще видим всеки човек такъв, какъвто той е в действителност. Ще има изненади.

Това ни отвежда до следващия въпрос. Често пъти хората считат, че християнската нравственост е вид сделка, в която Бог казва: „Ако спазваш определени правила, аз ще те възнаградя, а ако не ги спазваш – ще те бия с дебелия край на тоягата.“ Не мисля, че това е най-добрият начин да разглеждаме този въпрос. По-скоро бих казал, че всеки път, когато правим избор, ние малко по малко се променяме – променяме този истински човек вътре в нас, който избира. И като се вгледаме, ние осъзнаваме, че през цялото време бавно превръщаме тази своя централна част или в небесно, или в пъклено създание; или в същество, което се намира в хармония с Бога, с другите хора и със себе си, или пък в същество, което е в състояние на война и омраза с Бога и с хората. Да бъдеш единият вид същество е рай – това е радост и покой, знание и сила. Да бъдеш другият вид същество – това е безумие, ужас, глупост, гняв, безсилие и вечна самота. Всеки човек във всеки момент се приближава или към едното или към другото състояние.

Това обяснява едно нещо, което винаги ме е озадачавало, когато чета книгите на християнските писатели; в някои моменти те изглеждат прекалено строги в оценките си, а в други моменти са прекалено освободени и леконравни. Те говорят за обикновените грешни мисли, като че ли те са от съдбовно значение; после говорят за най-ужасните убийства и предателства така, като че ли вие трябва само да се покаете и това ще ви бъде простено. Но аз се убедих, че християнските писатели са прави. Те винаги мислят за отпечатъка от извършеното действие върху това малко същество в центъра, което никой не вижда през този живот, но което всеки от нас трябва да понася или да му се наслаждава завинаги. Един човек може да е в такова положение, че гневът му да предизвика проливането на кръвта на хиляди хора, докато гневът на друг човек в друго положение може да предизвика само смях. (Коментар: „Страшна е слабостта на силата.“ Станислав Лец – полски сатирик.) Но малкият отпечатък върху душата и на двамата може да е почти еднакъв. Всеки от тях е причинил нещо на себе си, поради което, ако не се покае, ще му бъде още по-трудно следващия път да въздържа гнева си, когато бъде изкушен и тогава гневът му ще бъде още по-лош. Ако се обърне сериозно към Бога, всеки от тях може да поправи тази деформация на човека вътре в себе си; в противен случай всеки от тях е обречен, ако не направи това. Дали, погледнато от страни, извършеното от човека е голямо или малко, в действителност няма значение.

И още едно последно нещо. Спомнете си, че казах, че правилната посока води не само към покой, но и към знание. Когато става по-добър, човека вижда все по-ясно лошото, което все още остава в него. А когато става по-лош, човека още по-малко осъзнава лошото в себе си. Средно лошият човек разбира, че не е много добър; а изцяло лошият човек си мисли, че всичко му е наред. Това всъщност е въпрос на разум. Ние разбираме съня когато сме будни, а не когато спим. Можем да открием грешките в сметките си, когато разсъждаваме правилно, а не докато ги правим. Можем да разберем същността

на пиянството когато сме трезви, а не когато сме пияни. Добрите хора разпознават както доброто, така и лошото; а лошите хора не разпознават нито доброто, нито лошото.

Глава 5

Сексуална нравственост

Сега трябва да разгледаме християнската нравственост по отношение на секса, на тази добродетел, която християните наричат целомъдрие. Християнското правило за целомъдрието не трябва да се бърка с общественото правило за приличие, за благоприличие или благопристойност. Общественото правило за приличие определя, според обичайте на даден обществен кръг, до каква степен може да се показва човешкото тяло, за кои неща може да се говори и какви думи да се използват за това. От тук произлиза, че правилото за целомъдрието е едно и също за всички християни от всички епохи, а правилото за приличие се променя. Едно момиче от тихоокеанските острови, което не носи почти никакви дрехи и една викторианска лейди, увита с дрехи до ушите си, могат и двете да са еднакво „прилични“ или благопристойни. Според приетото в техните общества, и двете жени, доколкото можем да съдим по дрехите им, могат да са еднакво целомъдрени (или еднакво нецеломъдрени). Някои от думите, употребявани от целомъдрената жена по времето на Шекспир (*Коментар: през 16 век*), през 19 век са били употребявани от напълно пропадналите жени. Когато хората нарушат правилото за приличие, установено в тяхното общество, за да възбудят похот към себе си или към други хора, тогава те нарушават и правилото за целомъдрието. Но ако го нарушават поради незнание или невнимание, те могат да бъдат обвинени само за лоши маниери. Но когато, както често се случва, те нарушават тези правила предизвикателно, с цел да шокират или смутят другите хора, тогава те не често са не само нецеломъдрени, но и са лишени от състрадателност, защото не е състрадателно човек да изпитва удоволствие, когато кара други хора да се чувстват неудобно. Не считам, че прекалено суровите или дребнави норми на приличие представляват някакво доказателство за целомъдрие или че тези ограничения са път към него, поради което за мен освобождаването и опростяването на това правило, което се наложи по време на моя живот, е нещо положително. На този етап обаче съществува неудобството, че хората от различни поколения и от различни среди не признават едни и същи норми и човек трудно може да се ориентира. Мисля, че докато трае това объркване, възрастните и старомодните хора трябва много да внимават и да не считат, че младите или „еманципираните“ хора са покварени, когато те според старите норми проявяват неблагоприятно приличие; и обратното, младите хора не трябва да считат, че по-възрастните, които не приемат лесно новите норми, са морализатори или пуритани. Всъщност искреното желание да виждаме доброто в другите хора и да ги накараме да се чувстват възможно най-удобно ще реши почти всички тези проблеми.

Целомъдрието е най-непопулярната християнска добродетел. Няма никакво измъкване от нея. Християнското правило гласи: „Или брак и абсолютна вярност на партньора, или пълно въздържание.“ Изпълнението на това правило е толкова трудно и то дотолкова противоречи на нашите инстинкти, че е очевидно, че или християнството, или сексуалните ни инстинкти, грешат. Или едното, или другото. Разбира се, понеже съм християнин, аз считам, че вината е в инстинктите ни.

Но има и друга причина, поради която мисля така. Биологичната цел на секса е създаването на деца, така както биологичната цел на яденето е възстановяването на тялото. Разбира се, ако ядем когато и колкото ни се прииска, тогава наистина повечето от нас ще ядат прекалено много, но не чак толкова прекалено много. Човек може да яде като за двама, но не може да яде като за десетима. Апетитът ни е само малко по-голям от необходимото за достигане на биологичната цел. Но ако един здрав и млад мъж удовлетворява сексуалния си апетит винаги, когато пожелае, и след всеки акт се ражда бебе, то за 10 години той лесно може да насели едно малко селце. Този апетит превишава до нелепа и абсурдна степен предназначението си.

Или да си разгледаме това по друг начин. Можем да съберем голяма публика на някое стриптийз-шоу, за да гледа как някое момиче се съблича на сцената. Представете си освен това, че отидете в страна, където, за да се напълни един театър, е достатъчно да извадите на сцената покрита чиния и после бавно да вдигнете кърпата, за да може всеки от присъстващите да види, точно преди светлините да изгаснат, че в чинията има овнешки котлет или парче бекон – е, няма ли да си помислите, че в тази страна нещо не е наред с апетита за ядене? И няма ли всеки един, който е израсъл в друг свят, да си помисли, че сексуалните ни инстинкти са също толкова странни?

Един критик казва, че ако намери страна, в която такава стриптийз-шоу с храна е популярно, той ще реши, че хората в тази страна гладуват. Разбира се, той имаше предвид, че такива неща като

стриптийза не са резултат от сексуална поквара, а са пораждани от сексуален глад. Съгласен съм с него, че ако открием на някое непознато място подобни популярни шоута с овнешки котлети, тогава едно от възможните обяснения за това ще е гладът. Но следващата стъпка ще бъде да проверим верността на предположението си, като видим колко храна в действителност се консумира в тази страна. Ако получим доказателства, че там се яде в големи количества, тогава ще трябва да изоставим хипотезата си за глада и ще потърсим друго обяснение. По същият начин, преди да приемем, че сексуалният глад е причината за стриптийза, ние ще трябва да потърсим доказателства, че наистина в наше време има по-голямо сексуално въздържание, отколкото в онези минали години, когато стриптийза е бил непознат. Но нима има такива доказателства? Благодарение на противозачатъчните средства, сексът вече не е толкова скъп за едно семейство, а и в същото време се оказва много по-безопасен извън него, отколкото в миналото; и общественото мнение е много по-малко враждебно настроено към извънбрачните връзки и дори към перверзиите, отколкото е било от езическите времена до наши дни. Освен това, хипотезата за „гледа“ не е единствената, която можем да си представим. Всеки знае, че сексуалният апетит, както и всеки друг апетит, идва с яденето. Гладуващите хора може би си мислят много за храната, но също толкова много си мислят за нея и лакомниците; не само гладната кокошка сънува просо.

Ето и един трети довод. Много малко са хората, които искат да ядат неща, които всъщност не са за ядене или пък искат да правят с храната нещо друго, освен да я ядат. Иначе казано, рядко се наблюдават перверзии при апетита за хранене. А сексуалните перверзии са многобройни, трудно се лекуват и са страшни. Съжалявам, че се налага да навлизам в такива подробности, но това е необходимо. Трябва да направя това, защото и вие, и аз през последните 20 години (*Коментар: Считано от 1942 назад.*) непрекъснато бяхме хранени с всякакви лъжи по отношение на секса. Повтаряха ни до прилошаване, че няма разлика между пожелаването и всички останали наши естествени желанија; че е достатъчно само да се отървем от глупавите стари викториански представи и да престанем да прикриваме секса и всичко ще бъде чудесно. Това не е вярно. В момента, в който погледнете фактите и забравите за пропагандата, вие ще се убедите, че това не е така.

Казват ни, че цялата тази бъркотия с мръсотия около секса се дължи на потулването му. Но през последните 20 години той не се потулва. За него се говори по цял свят и въпреки това нищо не се е променило. Ако прикриването е било причината за всички бели, тогава изваждането му на бял свят би оправило нещата. Но това не стана. Всъщност си мисля, че е вярно обратното. Човешкият род го е потулил именно защото сексът е бил толкова объркан и омърсен. Днес хората винаги казват: „Сексът не е нещо, от което трябва да се срамуваме.“ Но в това изказване те могат да имат предвид две различни неща. Едното е: „Няма защо да се срамуваме от факта, че човешкият род се възпроизвежда по един определен начин, нито пък от това, че този начин ни доставя удоволствие.“ В този случай те са прави. Християнството казва същото. Бедата не е в този факт, нито в удоволствието. Според старите християнски учители, ако човека не беше паднал, сексуалното удоволствие вместо да е по-малко, отколкото сега, щеше всъщност да е по-голямо. Знаем, че някои объркани християни говорят така, като че ли християнството смята секса, тялото и удоволствието за неща, които сами по себе си са лоши. Но тези хора грешат. Почти единствено от всички големи религии, християнството изцяло одобрява човешкото тяло – християнството вярва, че материята е нещо добро, че Самият Бог веднъж се е въплътил в човешко тяло, че на Небето на нас ще ни бъде дадено някакъв вид тяло и то ще бъде съществена част от нашето щастие, от нашата красота и енергия. Християнството прославя женитбата повече от която и да е друга религия; и почти цялата голяма поезия е била написана от поети-християни. Ако някой каже, че сам по себе си сексът е лош, християнството веднага го опровергава

Но ако в твърдението: „Сексът не е нещо, заради което трябва да се срамуваме,“ хората влагат смисъла, че в сегашното състояние на сексуалните ни инстинкти няма нищо, от което трябва да се срамуваме, в такъв случай според мен, те грешат. Мисля, че това е нещо, от което трябва много да се срамуваме. Нямаме никакво основание да се срамуваме, ако изпитваме удоволствие от храната; но има всички основания да се срамуваме за това, ако се окаже, че за хората от половината свят храната представлява основен интерес и те прекарват времето си в гледане на картини с лакомства, лигите им капят и те примляскват. Не казвам, че вие или аз сме лично отговорни за сегашната ситуация. За това допринася и наследствеността, и непрекъснатата пропаганда в полза на нецеломъдрието. Има хора, които искат сексуалните ни инстинкти да остават възбудени, защото те печелят пари от това. Човек, който е подвластен на някаква мания, трудно устоява на търговските изкушения. Когато ни съди, Бог знае нашето положение; Той отчита трудностите, които трябва да преодоляваме. Това, което всъщност има значение е, доколко сме искрени и постоянни в желанието си да преодоляваме трудностите. Преди да бъдем излекувани, ние трябва да искаме да бъдем излекувани. Тези, които наистина искат

помощ, ще я получат; но на много хора им е трудно дори да поискат да им бъде помогнато. Лесно е да си мислим, че искаме нещо, когато в действителност не го искаме. Много отдавна един известен християнин ми разказа следното: Когато бил млад, той непрекъснато се молел за целомъдрие, но години по-късно разбрал, че докато устните му мълвели: „О, Господи, направи ме да бъда целомъдрен,“ сърцето му тайно добавяло: „Но, моля те, не го прави точно сега.“ Същото може да се случи и когато се молим и за други добродетели. Има три причини, поради които сега ни е особено трудно да желаем, а камо ли да постигнем пълното целомъдрие.

На първо място, деформираната ни природа, дяволите, които ни изкушават, и цялата съвременна пропаганда на страстите се обединяват и ни карат да чувстваме, че желанията, на които се съпротивляваме, са толкова „естествени,“ толкова „здравословни“ и толкова разумни, че е почти невероятно и ненормално да им се противопоставяме. Плакат след плакат, филм след филм, роман след роман свързват идеята за сексуалните занимания с представата за здраве, за нормалност, за младост, откровеност и добро настроение. По този начин тази асоциация представлява една лъжа. Както всички убедителни лъжи, тя се основава на истината, която е призната по-горе: че самият секс (когато е отделен от свързаните с него ексцесии и мании) е „нормален, здравословен“ и всичко останало. Лъжата се състои в предположението, че всеки сексуален акт, който в даден момент ви изкушава, е също така здравословен и нормален. А това, както и да го погледнете, даже съвсем независимо от християнството, е глупаво. Ако се отдадете на всичките си желания, това очевидно ще ви доведе до импотентност, до болести, ревности, лъжи, укриване и изобщо до всичко, което е обратно на здраве, добро настроение и откровеност. За всяко щастие, дори и на този свят, е необходимо голямо самоограничаване; така че твърдението, че всяко желание, което е силно, е здравословно и разумно, е съвсем неоснователно. Всеки здравомислещ и цивилизован човек трябва да притежава определени принципи, според които да отхвърля някои от желанията си и да задоволява други. Някои хора се придържат към християнските принципи, други – към хигиенни, трети – към приетите от обществото. Истинският конфликт не е между християнството и „природата,“ между християнството и другите принципи за управлението на „природата.“ Защото „природата“ (т.е. природните желания) така или иначе трябва да бъде управлявана, освен ако не искате да провалите целия си живот. По общо признание, християнските принципи са по-строги от другите принципи; но за разлика от всички други, ние, християните вярваме, че ще получим помощ за изпълнението им.

На второ място, много хора не могат да се решат сериозно да се стремят към християнското целомъдрие е, че още преди да са се опитали, те смятат, че това е невъзможно. Но когато е необходимо да се заеме с нещо, човек не трябва да си мисли дали това нещо е възможно или не. Когато сме изправени пред въпрос по желание по време на изпит, ние преценяваме дали сме в състояние да отговорим по най-добрия начин. Може да получите някакви точки дори и за доста незадоволителен отговор, но със сигурност няма да получите нищо, ако не отговорите въобще на въпроса. Не само по време на изпит, но и по време на война, когато са на планинска експедиция и се учат да се пързаят със ски, или да плуват, да карат колело или даже когато се опитват да закопчечат колосана яка с измръзнали пръсти, хората много често правят неща, които са им изглеждали невъзможни. Изумително е колко много можете да направите, когато сте принудени. (Коментар: „Кучето скача според тоягата.“)

Наистина можем да бъдем сигурни, че съвършеното целомъдрие, подобно на съвършеното милосърдие, не могат да бъдат постигнати единствено с човешки усилия, колкото и големи да са те. Трябва да се молите за Божията помощ. Дори когато направите това, дълго време може да ви се струва, че не получавате никаква помощ, а ако получавате някаква помощ, тя е недостатъчна. Това няма значение. Много често Бог първо ни помага не за постигането на самата добродетел, а в способността ни всеки път да се опитваме отново. (Коментар: Чърчил е дал следното определение за успеха: „Успехът, това е способността с ентузиазъм да преминаваш от един провал към следващият.“ А друг негов прочут съвет е: „Никога, никога, никога не се предавай!“) Защото колкото и важно да е целомъдрието (или смелостта, или честността, или всяка друга добродетел), този процес възпитава в нас душевни качества, които са още по-важни. Той лекува илюзиите ни и ни учи да разчитаме на Бога. Чрез този процес ние научаваме, че не можем да се доверяваме на себе си дори и в най-добрите си моменти и същевременно, че не трябва да се отчайваме, дори и в най-лошите си моменти, защото Бог прощава нашите неуспехи. Единственото фатално нещо е ние доброволно да седим със скръстени ръце, без изобщо да се стремим към съвършенството.

Трето, хората често пъти разбират погрешно това, което психологията ни учи за „потискането.“ Тя ни учи, че „потиснатият“ секс е опасен. Но тук „потиснат“ е технически термин; той не означава, че ние се лишаваме или въздържаме от нещо. Потиснато желание или мисъл са тези, които са били

вкарани в подсъзнанието ни обикновено в много ранна възраст, които могат да се появят на повърхността само в променена и неузнаваема форма. Пациентът изобщо не възприема своята потисната сексуалност като сексуалност. Когато един юноша или възрастен човек се съпротивляват на някакво осъзнато желание, тогава въобще не става въпрос за потискане, нито пък съществува каквато и да е опасност от предизвикването на потискане. Обратното, тези, които съзнателно се стремят към целомъдрие са по-наблюдателни и бързо научават много повече неща за собствената си сексуалност отколкото всеки друг човек. Те започват да разпознават така добре желанията си, както Уелингтън е познавал Наполеон или както Шерлок Холмс – Морнати; така както ловецът на плъхове познава плъховете или водопроводчикът – спуканите тръби. Добродетелта – дори само стремежът към нея – носи просветление, а отдаването на порока – носи замъгление.

И най-накрая, въпреки че се наложи доста дълго да говоря за секса, искам да ви стане пределно ясно, **че сексът не се намира в центъра на християнската нравственост.** Ако някой си мисли, че за християните най-големия грях е нецеломъдрието, той съвсем не е прав. Греховете на плътта са лоши, но те са най-малко лошите от всички грехове. Всички най-греховни удоволствия са изцяло духовни: това е удоволствието да изкараш другите хора виновни, да важничиш и да се държиш снизходително към тях, да разваляш настроението им, да говориш зад гърба им; също и удоволствието от властта и от омразата. Защото вътре в мен съществуват два съперника на човешкото ми „Аз,“ което трябва да се опитам да постигна. Това са животинското ми „Аз“ и дяволското „Аз.“ Дяволското „Аз“ е по-лошото от двете. Поради това студеният и самодоволен педант, който редовно ходи на църква, може да се окаже много по-близо до ада от проститутката. Разбира се, по-добре е ние да не сме нито едното, нито другото.

Глава 6

Християнският брак

Предната глава беше доста негативна. Говорих за проблемите, които ни създават сексуалните инстинкти, но казах много малко за правилното им приложение, иначе казано – говорих малко за християнския брак. Има две причини, поради които нямам силно желание да се занимавам с брака. Първата е, че християнските учения по този въпрос са извънредно непопулярни. Втората е, че самият аз никога не съм бил женен и следователно ми липсва непосредствен опит и мога да говоря само от втора ръка. Но въпреки това считам, че едва ли мога да пропусна тази тема, когато се занимаваме с християнската нравственост.

Християнската представа за брака се основава на думите на Христос, че мъжът и жената трябва да се разглеждат като един организъм, защото това означават думите „една плът“. И християните вярват, че този израз не описва никакви чувства, а съобщава факти, така както човек съобщава факти, когато казва, че ключът и ключалката са един механизъм или че цигулката и лъкът са един музикален инструмент. Създателят на човешката машина ни казва, че нейните две части, мъжката и женската са направени така, че да се свързват заедно по двойки не само на сексуалното, но и на всички други нива. Уродливостта на извънбрачното сексуално общуване се състои в това, че при него хората се опитват да отделят единия вид съюз (сексуалния) от всички останали съюзи, които би трябвало да вървят заедно със сексуалния съюз и да образуват един цялостен съюз. Според християнството, в сексуалното удоволствие няма нищо лошо, също както е и при удоволствието от яденето. Но вие не трябва да изолирате този вид удоволствие и да се опитвате да го получите в чист вид, така както не можете да получите всички вкусови удоволствия, само като дъвчете храната и я изплювате, а не я гълтате.

Поради това християнството учи, че бракът е за цял живот. В това отношение има разлика между различните християнски деноминации; някои от тях въобще не разрешават развода, а други го допускат неохотно при много специални случаи. Много жалко е, че между християните съществуват разногласия по този въпрос. Но първото нещо, което един мирянин ще забележи е, че по отношение на женитбата между различните църкви съществува много по-голямо съгласие, отколкото между която и да е от тях и останалия свят, т.е. според всички християнски деноминации разводът е нещо като разрязване на живо тяло, като хирургическа операция. Според някои църкви тази операция е толкова жестока, че въобще не трябва да се извършва; други я допускат, но само като отчаян лек само в крайни случаи. Всички църкви са съгласни, че това повече прилича на ампутирането на двата крака на човека, отколкото на прекъсването на някакво делово сътрудничество или дори на дезертирането от фронтната линия. Всички църкви се противопоставят на съвременното схващане, че развода

представява само прегрупиране на партньорите и че това трябва да се прави винаги, когато хората почувстват, че вече не са влюбени един в друг или когато някой от тях се влюби в трети човек.

Преди да разгледаме връзката между съвременно схващане и целомъдрието, не трябва да забравим да разгледаме връзката между брака и справедливостта. Справедливостта включва в себе си задължението да изпълняваме обещанията си. Всеки човек, който се е оженил в църква, е обещал публично и тържествено да бъде заедно със своя партньор, докато смъртта ги раздели. Задължението за спазване на това обещание няма никаква особена връзка със сексуалната нравственост – то има статута на всяко друго обещание. Ако, както съвременните хора ни убеждават, сексуалните импулси не се различават от всичките ни останали импулси, ние трябва да се отнасяме към сексуалните си импулси по същия начин, както и към другите си импулси. Следователно, така както задоволяването на другите ни импулси зависи от обещанията, които сме дали, същото трябва да е валидно и за сексуалните ни импулси. Но ако, както аз считам, сексуалните импулси не приличат на другите ни импулси и те са податливи на болезнено превъзбуждане, тогава ние трябва особено да внимаваме те да не ни вълечат в нечестни постъпки.

Някой може да каже, че за него обещанието, което е дадено в църквата е една обикновена формалност, която той никога не е възнамерявал да спазва. Тогава кого се е опитвал да измами той, когато е давал това обещание? Бог? В такъв случай е постъпил твърде неразумно. Себе си? И в този случай това не е много по-умно. Партньора си или родителите му? Тогава това е коварно. Мисля си, че най-често двамата (или единият от тях) са се надявали да измамят публиката. Те са искали да получат уважението, което се свързва с брака, без да възнамеряват да платят цената за това, т.е. те са били измамници и са хитрували. Нямам какво да им кажа, ако те продължават да са доволни от лъжата си; кой би подтиква към високият и тежък дълг хора, които все още не желаят да станат по-честни? Но ако сега те са осъзнали какво правят и искат да бъдат честни, тогава ще им кажа, че обещанието, което вече са дали, ги обвързва. А това, както ще се убедите, е свързано със справедливостта, а не с целомъдрието. Ако хората не вярват в трайния брак, тогава може би е по-добре да живеят заедно, без да се женят, отколкото да се заклеват в нещо, което не възнамеряват да спазват. Вярно е, че като живеят заедно, без да са женени, те ще бъдат виновни (в очите на християнина), понеже ще живеят в разврат. Но една грешка не може да бъде поправена чрез друга грешка; липсата на целомъдрие не може да бъде поправено чрез клетвопрестъпничество.

Разбирането, че единствената причина да останеш женен, е да оставаш „влюбен“, всъщност въобще изключва представата за брака като договор или обещание. Ако всичко се състоеше само в любовта, тогава обещанието не може да добави нищо. А след като не добавя нищо, обещанието не трябва да бъде давано. Любопитното е, че самите влюбени, докато са наистина влюбени, знаят това много по-добре това от хората, които говорят за любовта. Както е казал Честъртън, влюбените притежават естествения стремеж да се обвързват с обещания. Любовните песни по цял свят са пълни с клетви за вечна вярност. Християнският закон не принуждава любовната страст към нещо, което й е чуждо; той изисква влюбените сериозно да приемат това, което страстта им сама ги подтиква да направят.

Следователно, обещанието, направено когато съм бил влюбен и защото съм влюбен – да бъда верен до гроб на любимата жена – ме принуждава да бъда верен, дори когато престана да съм влюбен.

Обещанието трябва да е свързано с неща, които мога да направя, с някакви действия; никой не може да обещае, че ще изпитва определени чувства. Все едно да обещаете никога да не ви боли главата или винаги да сте гладен. Разбира се, вие можете да попитате каква е ползата да се задържат заедно двама човека, ако те вече не са влюбени помежду си? Съществуват няколко солидни социални причини: за да се осигури дом за техните деца, за да бъде защитена жената (която вероятно е пожертвала или навредила на собствената си кариера, като се е омъжила) от това да бъде изоставена, когато омръзне на мъжа си. Но има още една причина, в която съм твърдо убеден, но ми е малко трудно да обясня.

Трудно е, защото много хора не могат да бъдат накарани да осъзнаят, че когато Б е по-добър от В, А може да е по-добър от Б. Тези хора обичат да разсъждават за доброто и лошото, а не за добро, по-добро и най-добро; и за лошо, по-лошо и най-лошо. Те ви питат дали според вас патриотизма е добро нещо. Когато отговорите, че той разбира се е много по-добър от егоизма, но отстъпва пред световното милосърдие и поради това винаги трябва да предпочитаме милосърдието, когато двете влязат в конфликт, тези хора мислят, че вие отговаряте уклончиво. Питат ви какво мислите за дуелите. Ако отговорите, че е много по-добре да простите, отколкото да се дуелирате, но че дори дуелът може да е по-добър отколкото вражда, която продължава цял живот, която се проявява в скрити усилия да

„провалите“ своя „враг“, тогава те веднага се оплакват, че не искате да им дадете ясен отговор. Надявам се, че никой няма да направи тази грешка във връзка с това, което имам да ви кажа сега.

Това, което наричаме „влюбване“, е прекрасно състояние и то е добро за нас в много отношения. То ни помага да станем щедри и смели, отваря ни очите не само за красотата на любимата (или любимия), но и за красотата изобщо и измества на второ място (особено в началото) чисто животинската ни сексуалност; в това отношение любовта е великият победител на похотта. Всеки нормален човек ще потвърди, че да си влюбен е много по-добре и от обикновеното сладострастие, и от студената егоцентричност. Но както вече казах, „най-опасното нещо, което можете да направите, е да решите на всяка цена да следвате някой избран от вас естествен инстинкт.“ Да бъдеш влюбен е добро нещо, но то не е най-доброто. Има много други неща, които в тази скала стоят под него, но има и много неща, които са над влюбването. Не можете да превърнете влюбването в основа на целия ви живот. Влюбването е благородно чувство, но все пак е само едно чувство. А на нито едно чувство не може да се разчита, че то ще продължи да съществува с пълната си сила, дори че въобще ще продължи да съществува. Знанието може да остане, принципите могат да останат, навичките могат да останат, но чувствата идват и си отиват. И в действителност, каквото и да казват хората, състоянието, наречено „влюбеност“ обикновено не трае дълго. Ако приемем, че познатия край на приказките „И те заживяха щастливо отсега нататък“ означава „И през следващите 50 години те изпитваха съвсем същите чувства, както в деня на сватбата,“ то той казва неща, които не само сигурно не са били и никога няма да бъдат верни, но и които, ако бяха верни, щяха да са твърде нежелателни. Кой би понесъл да живее в тази възбуда дори и 5 години? Какво ще стане с вашата работа, с вашия апетит, с вашия сън, с вашите приятели? Разбира се, да престанете да бъдете „влюбен“ не означава да престанете да обичате. В този смисъл любовта - тази любов, която е различна от „влюбването“ - не е само чувство. Тя е дълбоко единство, което се поддържа с помощта на волята и съзнателно се заздравява в навик; Това единство се подсилва при християнския брак от благодатта, която двамата партньори молят и получават от Бога. Те могат да притежават тази любов един към друг дори и в моментите, когато не се харесват, както вие обичате себе си, дори и когато не се харесвате. Те могат да запазят тази любов дори когато всеки един от тях лесно би могъл да си позволи да се „влюби“ в някой друг. Първоначалното „влюбване“ ги е накарало да си обещаят вярност, а тази по-спокойна любов им позволява да изпълнят обещанието си. Ето тази любов движи мотора на брака, а влюбването е искрата, която го е запалила.

Ако не сте съгласни с мен, вие ще кажете: „Та той нищо не знае за тези работи, той не е женен.“ Напълно е възможно да сте прави. Но преди да кажете това, бъдете съвсем сигурни, че съдите за мен от гледна точка всъщност на собствения си опит и от наблюденията си върху живота на приятелите си, а не на представите, които сте получили от романите и филмите. Това не е така лесно, както си мислят хората. Нашият опит изцяло е преплетен с идеи от книги, пиеси и филми, и се изисква голямо търпение и умение, за да отделим нещата, които наистина ние самите сме научили от живота.

Хората научават от книгите представата, че ако сте се оженили за подходящ човек, можете да очаквате да останете завинаги „влюбени“ един в друг. Поради това когато открият, че те вече не са влюбени, хората приемат това като доказателство, че са направили грешка при избора на партньора си и имат право на промяна, без да осъзнават, че когато извършат тази промяна, новата любов също като старата постепенно ще изгуби блясъка си. В тази област на живота, както и във всяка друга, тръпката се появява в началото и не е дълготрайна. Тръпката, която изпитвате при вида на някое очарователно място изчезва, когато отидете да живеете там. Това означава ли, че щеше да е по-добре да не бяхте се научили да летите или да не бяхте отишли да живеете в това хубаво място? Съвсем не. И в двата случая, ако преминете през този първоначален етап, отмирането на първите тръпки ще бъде заменено от един по-спокоен и по-дълготраен интерес. Нещо повече (трудно ми е да намеря подходящи думи, за да изразя колко важно е това според мен), само тези хора, които са готови да понесат изчезването на тръпката и да поддържат сериозен интерес към нещата, това са хората, които най-вероятно ще усетят нови тръпки в нови области. Човекът, който се е научил да лети и е станал добър пилот, неочаквано ще открие музиката; човекът, който се е установил да живее на красивото място, ще открие градинарството.

Според мен, в това се съдържа малка частица от смисъла на думите на Христос, че едно нещо (зърното) не може всъщност да живее, ако не умре. Просто няма смисъл да се опитвате да поддържате тръпката – това е най-лошото, което можете да направите. Оставете тръпката са отслабне и да изчезне – преминете през този период на отминаване, за да стигнете до по-спокойния интерес и до щастието, които идват след това – и ще откриете, че живеете в свят, който непрекъснато е пълен с нови тръпки. Но ако решите да живеете само с тръпките и се опитвате изкуствено да ги удължавате (*Коментар:*

понякога с някакви медикаменти и стимулатори), тогава те ще стават все по-слаби и по-слаби, и ще се появяват все по-рядко и по-рядко, и вие до края на дните си ще се превърнете в отегчен и разочарован стар човек. Именно защото толкова малко хора разбират това, ще откриете около себе си много мъже и жени на средна възраст, които оплакват пропиляната си младост и то във възрастта, когато пред тях би трябвало да се открият нови хоризонти и да се отворят нови врати. Много по-добре е да се научите да плувате, отколкото непрекъснато и безнадеждно да се опитвате да върнете онова чувство, което сте изпитали, когато като малко момиченце за пръв път сте шляпали във водата.

Друга представа, която получаваме от романите и пиесите е, че „влюбването“ е нещо, на което не можем да се съпротивяваме: то просто се случва на някого като например, дребната шарка. И защото вярват в това, някои женени хора просто вдигат ръце и се признават за победени, когато някое ново запознанство започне да ги привлича. Но аз съм склонен да мисля, че тази неудържима страст се среща много по-рядко в истинския живот, отколкото в книгите, във всеки случай поне след като човек е преминал юношеската възраст. Когато срещнем човек, който е красив, умен и отзивчив, ние в определен смисъл трябва да уважаваме и обичаме тези добри качества. Но няма не зависи от нашия собствен избор дали тази любов ще се превърне или няма да се превърне в това, което наричаме „влюбване“? Без съмнение, ако главите ни са пълни с романи, пиеси и сантиментални песни, а телата ни - с алкохол, за нас всяка любов ще означава влюбване: така както ако по пътя има коловоз, дъждовната вода ще се стича в този коловоз или ако носите сини очила, всичко, което виждате, ще ви изглежда синьо. Но това си е лично наша грешка.

Преди да приключа с въпроса за развода, бих искал да разгранича две неща, които много често се бъркат. Едно нещо е християнското схващане за брака, а съвсем друг въпрос е това, доколко християните като гласоподаватели или като членове на парламента трябва да се опитват да наложат своето виждане върху останалите членове на обществото, като ги обвързват със закони за развода. Много хора изглежда си мислят, че ако ти самият си християнин, трябва да се опитваш да направиш развода да е труден за всеки човек. Според мен това е неправилно. Във всеки случай аз знам, че щях да съм много ядосан, ако мохамеданите се опитваха да попречат на всички други хора да пият вино. Според мен, църквите трябва откровено да признаят, че мнозинството от британските поданици не са християни и следователно от тях не може да се очаква, че те ще живеят като християни. Трябва да има два ясно отделени вида брак: един, който е подвластен на държавата - с правила, които са задължителни за всички граждани; и друг вид брак, който е подвластен на Църквата – с правила, които са задължителни за всички нейни членове. Разграничението трябва да е ясно изразено, така че да се знае кои двойки са сключили брак в християнския смисъл, и кои не са.

С това завършвам с християнското учение за постоянството на брака. Остава нещо друго, което е дори още по-непопулярно, с което трябва да ви занимая. Християнските жени обещава да се подчиняват на мъжете си. Според християнското учение за брака, мъжът трябва да е „главата“ на семейството. Това естествено поражда два въпроса: 1) Защо въобще трябва да съществува „глава“ - защо няма равенство? 2) Защо мъжът трябва да е „главата“?

1. Необходимостта от съществуването на глава на семейството следва от представата, че бракът е постоянен. Разбира се, докато мъжът и жената живеят в съгласие, въобще не е необходимо да се поставя въпроса кой е главата; и можем да се надяваме, че това ще е нормалното състояние на едно християнско семейство. Но когато възникне истинско несъгласие, какво трябва да се направи? Да поговорят отново, разбира се, но предполагам, че те вече са направили това и въпреки всичко не се успели да стигнат до съгласие. Какво да се прави след това? Те не могат да решат проблема чрез гласуване и мнозинство, защото са само двама и това е невъзможно. Могат да бъдат направени само две неща: или трябва да се разделят и всеки да поеме по своя път, или единият от тях трябва да има решаващия глас. Ако бракът е постоянен, единият или двамата трябва в краен случай да има властта да решава семейната политика. Не можете да имате постоянно съдружие без правилник.

2. Ако трябва да съществува глава на семейството, защо това трябва да е мъжът? Нека първо да попитам дали съществуват много сериозни заявки от страна на жените за тази позиция? Както казах, самият аз не съм женен, но доколкото виждам, дори жена, която иска да е глава на собствената си къща, не одобрява, когато вижда, че съседката ѝ е „глава“ на в семейството си. Много скоро тази жена ще каже: „Горкият г-н Хикс! Не мога да разбера защо позволява на тази ужасна жена да го командва по този начин?“ Не мисля, че тя ще бъде много поласкана, ако някой спомене факта за нейното собствено „лидерство.“ Трябва да има нещо неестествено във властването на жените над мъжете, защото самите жени отчасти се срамуват от това и презират мъжете, които се оставят да бъдат командвани. Но има и друга причина; и тук съвсем открито говоря като ерген, защото тази причина може да се види много по-добре отвън, отколкото отвътре. Отношенията в семейството с външния

свят – това, което може да се нарече неговата външна политика – следва да зависят в крайна сметка от мъжа, защото в сравнение с жената той трябва да е, и обикновено е, много по-справедлив към другите хора. Жената обикновено се бори срещу целия останал свят за собствените си деца и за съпруга си. По природа и съвсем правилно в определен смисъл за нея техните нужди стоят над нуждите на всички други хора. Тя е специалният надзорник и защитник на техните интереси. Функцията на съпруга е да не допуска да се развихри тази нейна естествена склонност. Той има последната дума, за да може да защити другите хора от прекаленият семеен патриотизъм на жена си. Ако някой се съмнява в това, нека да му задам един прост въпрос. Ако кучето ви е ухапало съседското дете или ако детето ви е наранило съседското куче, с кого предпочитате да си имате работа – със стопанина на дома или със стопанката? Или ако сте омъжена жена, нека да ви запitam следното: Колкото и да се възхищавате от своя съпруг, не бихте ли признали, че основната му грешка е, че той не защитава своите и вашите права от съседите така енергично, както на вас ви се иска? Прави се на миротворец, нали?

Глава 7

Способността да прощаваме

Казах в предишната глава, че целомъдрието е най-непопулярната християнска добродетел, но не съм убеден, че това е така. Мисля, че има една друга добродетел, която е още по-непопулярна. Тя е заложена в християнската заповед „Обичай ближния си като себе си.“ Защото според християнската нравственост в „ближния“ се включва и „врага,“ и така стигаме до ужасното задължение да прощаваме на враговете си.

Всеки човек счита, че прошката е чудесна идея, докато на самия него не му се наложи да прости нещо, както трябваше да правим ние по време на войната. Тогава дори самото споменаване на прошката се посрещаше с яростен рев. Не че хората считат, че тази добродетел е твърде възвишена и трудно достижима – те приемат, че да прощаваш е нещо отвратително и достойно за презрение. „Лошо ми става от такива приказки,“ казват те. А половината от вас сигурно вече искат да ме попитат: „Чудя се как ли бихте харесали идеята да простите на Гестапо, ако бяхте поляк или евреин?“

И аз се чудя. Много се чудя. Чудя се и когато християнството ми казва, че не трябва да се отричам от религията си, дори и за да се спася от смърт чрез мъчения; много се чудя какво бих направил, ако се стигне до там. Но в тази книга не се опитвам да кажа какво бих могъл да направя – аз бих могъл да направя извънредно малко – а да ви обясня какво представлява християнството. Не съм го измислил аз. И точно там откривам следното: „Прости ни греховете, защото и ние прощаваме на всеки наш длъжник.“ Няма ни най-малък намек, че ние можем да получим прошка при някакви други условия. Съвсем ясно е казано, че ако ние не прощаваме и на нас няма да ни бъде простено. Няма две мнения по този въпрос. Какво да направим?

Във всеки случай ще бъде трудно, но мисля, че има две неща, които можем да направим, за да ни стане по-лесно. Когато започнете да учите математика, вие не започвате с висшата математика, а с обикновеното събиране на числата. По същият начин, ако наистина искаме (но ние наистина трябва да искаме) да се научим да прощаваме, може би ще е по-добре да започнем с нещо по-лесно, отколкото да прощаваме на Гестапо. Човек може да започне, като се опита да прости на своя съпруг или съпруга, на родителите или на децата си, или на кварталния полицай за нещо, което са направили или казали през последната седмица. Сигурно ще ви отнеме известно време да направите това. И второ, можем да се опитаме да разберем какво точно означава да обичаш ближния си като себе си. Трябва да го обичам така, както обичам себе си. Добре, а как точно обичам себе си?

Когато се замисля за това, аз откривам, че всъщност не се харесвам особено много, нито пък изпитвам голяма привързаност към себе си, а и не винаги ми е приятна собствената ми компания. Оттук става очевидно, че „Обичай ближния си“ не означава „да го харесваш“ или „да го намираш за привлекателен.“ Отдавна трябваше да забележа това; насила не можеш да харесваш някого. Имам ли добро мнение за себе си, мисля ли, че съм симпатяга? Да, опасявам се, че понякога си мисля това (и това без съмнение са най-лошите ми моменти), но не се обичам заради това. Всъщност, считам, че става точно обратното; себелюбието ме кара да мисля хубави неща за себе си, но причината да обичам себе си не е това, че имам добро мнение за себе си. Следователно, да обичам враговете си явно не означава да имам хубаво мнение за тях. Това е огромно облекчение. Защото много хора си представят, че да прощаваш на враговете си, означава да приемеш, че те не са толкова лоши, когато е съвършено очевидно, че те са лоши. Сега направете още една крачка напред. В моментите на най-трезва

преценка, аз не само не считам, че съм добър човек, а знам, че съм отвратителен човек. Мога да гледам с ужас и погнуса на някои от нещата, които съм правил. Така, че очевидно ми е позволено да мразя и да се отвращавам от някои от постъпките на моите врагове. Сега, когато се замисля за това, аз си спомням, че много отдавна християнските учители ми казваха, че трябва да мразя постъпките на лошия човек, или както те биха казали – да мразя греха, но е не и грешника.

Дълго време си мислех, че тази разлика е глупава и цепи косъма на две: как можете да мразите това, което е направил един човек и да не мразите самия човек? Но години по-късно ми дойде на ум, че съществува човек, с който непрекъснато постъпвам по този начин и този човек съм самият аз. Колкото и да не харесвам собственото си малодушие, самонадеяност или алчност, аз продължавам да се обичам. Никога не ми е било трудно да правя това. Всъщност, обичта ми към този човек беше причината, поради която мразех някои от постъпките му. Точно защото обичам себе си, аз съжалявам, когато открива, че съм човек, който прави такива неща. Следователно християнството не иска да ни накара даже с един атом да намалим омразата, която изпитваме към жестокостта и предателството. Ние трябва да ги мразим. Нито една дума, която сме казали против тях, не следва да остане премълчана. Но християнството иска ние да мразим тези неща по същия начин, по който мразим нещата в себе си. Да съжаляваме, че човека е направил тези неща и да се надяваме, ако въобще е възможно, че по някакъв начин, някога, някъде, той може да бъде излекуван и отново да стане истински човек.

Ето как можем да проверим това. Представете си, че четете във вестника история за ужасни зверства. После си представете, че се случва нещо, от което се разбира, че историята може да не е съвсем вярна или пък, че не е толкова ужасна, колкото е описана. Дали първото ви чувство ще е: „Слава на Бога, хората не са толкова лоши,“ или ще продължите да се придържате към първоначалната версия просто заради самото удоволствие да мислите възможно най-лошото за враговете си. Ако е вярно второто, тогава се опасявам, че това е първата крачка от един процес, който ако продължи, ще ни превърне в дяволи. Разбирате ли, човек започва да иска черното да е още малко по-черно. Ако дадем свобода на това свое желание, след време ще започнем да виждаме сивото като черно, а след това – и бялото като черно. Най-накрая ние ще искаме непременно да виждаме всичко – Бог, нашите приятели, включително и самите себе си – като нещо лошо и няма да можем да се спрем: ще станем завинаги пленници на един свят на чистата омраза.

А сега да направим още една крачка напред. Да обичате своя враг означава ли да не го наказвате? Не, защото да обичам себе си не означава да не се подлагам на наказание – и дори на смърт. Ако сте извършили убийство, правилната християнска постъпка ще е да се предадете на полицията и да бъдете осъден. Следователно, според мен е свършено правилно един съдия християнин да осъди човек на смърт или някой войник-християнин да убие своя враг на фронта. Винаги съм мислил така, откакто станах християнин, и много време преди войната. Все още мисля така и сега, когато сме в мир. Няма смисъл да цитирате „Не убивай.“ Има две гръцки думи, които означават „убивам“: нормалната дума „убивам“ и друга дума, която означава „убивам със зла умисъл.“ Когато цитира тази заповед, Христос използва думата „убивам със зла умисъл“ и в трите евангелия – в Матей, Марк и в Лука. Казват ми, че същото различие съществува и на еврейски език. Не всяко убийство е убийство със зла умисъл, също както не всяко сексуално общуване е прелюбодеяние.. Когато войниците отиват при Йоан Кръстител и го питат какво да направят, за да бъдат спасени, той въобще не намеква, че те трябва да напуснат армията. По същия начин постъпва и Христос, когато среща римския стотник. Идеята за рицаря-християнин, който е въоръжен за да защитава едно добро дело, е една от великите християнски идеи. Войната е ужасно нещо и аз уважавам честния пацифист, въпреки мнението ми, че той изцяло греша. Но не мога да разбера този полупацифизъм, който кара хората да мислят, че въпреки, че трябва да се сражават, те трябва да правят това с печални физиономии, като че ли се срамуват. Точно тази погрешна представа ограбва хиляди великолепни младежи в армията от нещо, на което те имат право, което върви заедно със смелостта – чувството за великодушие и всеотдайност.

Често съм си мислил какво би станало, ако, докато служех в армията по време на Първата световна война, аз и някой млад германец се бяхме убили един друг едновременно и бяхме се оказали заедно миг след смъртта. Не мога да си представя, че някой от нас щеше да изпита каквото и да е негодувание или дори смущение.

Предполагам, че някой ще каже: „Добре, ако на човек е позволено да осъжда постъпките на своя враг, да го наказва и убива, каква е разликата тогава между християнската нравственост и обикновените разбирания?“ Безкрайно голяма е разликата. Спомнете си, че според нас, християните, човек живее вечно. Следователно това, което действително има значение, са само тези малки

отпечатъци или деформации на централната, вътрешна част на душата, които в крайна сметка ще я превърнат или в божествено, или в пъклено създание. Можем да убиваме, ако е необходимо, но не трябва да мразим или да обичаме омразата. Можем да наказваме хората, ако е необходимо, но не трябва да изпитваме удоволствие от това. Казано иначе, нещо вътре в нас - чувството на яд и желанието за отмъщение – трябва просто да бъдат унищожавани. Не искам да кажа, че всеки човек може в този момент да реши да не изпитва вече това чувство. Това не може да стане така. Имам предвид, че всеки път, когато това чувство надигне глава, ден след ден, година след година, през целия ни живот, ние трябва да го удряме по главата. Това е трудна работа, но не е невъзможно да се опитаме. Дори когато убиваме или наказваме, ние трябва да се стараем да изпитваме към врага си същите чувства, които изпитваме към себе си – да ни се иска той да не бъде лош, да се надяваме, че той може да бъде излекуван, на този или на другия свят; всъщност да му желаем доброто. Ето това се има предвид в Библията, когато се казва, че трябва да обичаме врага си и да му желаем доброто, а не да го харесваме или да му казваме, че е симпатичен, когато той не е.

Признавам, че това означава да обичаме хора, в които няма нищо за обичане. Но във вас самият има ли нещо, което е достойно за обичане? Вие обичате личността си, защото тя е ваша. Бог иска да обичаме всички личности по същия начин и поради същата причина, но Той ни е дал решена задача в нашия собствен случай, за да разберем как става това. Тогава трябва да продължим и да приложим това правило и към останалите личности. Може би ще ни е по-лесно, ако помним, че това е начинът, по който Той ни обича. Не заради някакви приятни и привлекателни качества, които си мислим, че притежаваме, а просто, защото ние сме това, което се нарича личности. Защото в действителност в нас няма нищо друго достойно за обичане. В съществува като нас, които намират такова удоволствие в омразата, че им е трудно да се откажат от нея – все едно, че трябва да се откажат от бирата или от цигарите.

Глава 8

Големият грях

Сега стигам до тази част от християнската нравственост, която най-рязко се отличава от всички останали видове нравственост. Има един порок, който е притежаван от всеки човек на света; и всеки човек на света мрази, когато вижда този порок в другия човек, и едва ли някой друг, освен християнина, си представя, че и самият той притежава този порок. Чувал съм хора да признават, че имат лош характер или че не могат да устояват на жените, или на пиенето, или дори че са страхливци. Но въобще не съм чувал човек, който не е християнин, да обвинява себе си в този порок. В същото време много рядко съм срещал човек, който не е християнин, но показва даже и най-малката милост към хората, в които открие този порок. Няма друг недостатък, който да предизвиква по-голямо неодобрение в хората, когато те го забележат в нас, както и друг недостатък, който ние да забелязваме по-трудно в себе си отколкото този порок, ако го притежаваме. И в колкото в по-голяма степен притежаваме този порок, толкова повече не харесваме другите хора, които го притежават.

Порокът, за който говоря е гордостта или самонадеяността, а добродетелността, която му се противопоставя, според християнската нравственост, е смирението. Може би си спомняте, че когато говорих за сексуалната нравственост, аз ви предупредих, че не този порок е във фокуса на християнската нравственост. Според християнските учители основният грях и най-голямото зло, е гордостта. Нецеломъдрието, гневът, алчността, пианството и всичко подобно са дребна работа в сравнение с нея; именно поради гордостта дяволът е станал дявол. Гордостта води до всички останали пороци; гордостта е състояние, което е пълна противоположност на Бога.

Може би това ви изглежда преувеличено? Тогава помислете отново. Преди малко посочих, че колкото по-горд е човек, толкова повече не харесва другите хора, които са горди. (Коментар: „Два остри камъка брашно не мелят.“ - нар. поговорка) Ако искате да разберете колко сте горд, най-лесно е да се попитате: „До колко ми е неприятно, когато другите хора се отнасят хладно към мен или се правят, че не ме забелязват, или се намесват в работите ми, или ме гледат отвисоко, или се надуват пред мен?“ Работата е в това, че гордостта на всеки човек се съревновава с гордостта на другите хора. Понеже искам аз да съм в центъра на вниманието тази вечер, затова ми е неприятно, че друг изпълнява тази роля. Двама съперници никога не постигат съгласие. Трябва ясно да разберете, че в основата на гордостта стои съперничеството – съперничеството е заложено в самата природа на гордостта. В другите пороци съперничеството се появява случайно. Гордостта не изпитва никакво удоволствие от това да притежава нещо – тя изпитва удоволствие само от това, че притежава нещо, което е повече от притежаваното от другия човек. Ние казваме, че хората се възгордяват от това, че са

богати, умни или хубави, но това не е така. Те се гордеят от това, че са по-богати, по-умни и по-хубави от другите хора. Ако другите хора станеха също толкова богати, умни или хубави, тогава те нямаше да има с какво да се гордеят. Сравнението е това, което ни прави горди: удовлетворението да бъдете над другите хора. Щом изчезне елементът на съперничеството, изчезва и гордостта. Поради това казвам, че в основата на гордостта стои съперничеството, а при другите пороци положението не е така. Сексуалният инстинкт може да предизвика съперничество между двама мъже, ако те искат едно и също момиче. Но това е случайност; със същият успех те могат да харесват и две различни момичета. Но гордият човек ще ви отнеме момичето не защото го харесва, а само за да ви докаже, че е по-истински мъж от вас. Алчността може да предизвика съперничество между хората, ако няма достатъчно за всички; но гордият човек, дори когато има повече, отколкото може да си пожелае, ще се опита да получи още повече, само и само за да покаже силата си. Почти всички злини на света, които хората считат, че са причинявани от алчността или от егоизма, всъщност в много по-голяма степен са резултат от гордостта.

Вземете например парите. Алчността положително ще накара човека да се стреми към парите, за да има по-хубава къща, по-хубави ваканции, по-хубави неща за ядене и пиене. Но това е валидно само до определени граници. Кое е това нещо, което мотивира човек с годишен доход от 10 000 лири да иска да печели 20 000 лири годишно? Това не е алчността за повече удоволствия. За 10 000 лири човек може да си осигури всички луксове, на които действително може да се наслади. Мотивацията за стремежа към двойно повече пари е гордостта – желанието да бъдеш по-богат от някой друг богат човек и (дори още повече от стремежа към богатството) – е стремежа към властта. Защото властта е това, което действително доставя удоволствие на гордостта: няма нищо, което да накара човека да почувства по-голямо превъзходство над другите хора от това да може да си играе със съдбите им. Какво кара едно хубаво момиче да оставя навсякъде след себе си мъка, като колекционира обожатели? Това със сигурност не е сексуалният ѝ инстинкт – често пъти такива момичета са сексуално фригидни. То е мотивирано от гордостта. Кое кара един политически лидер или цял народ да продължават да искат все повече и повече? Отново гордостта. В самата природа на гордостта е заложено съперничеството, затова тя никога не се спира и не се засища. Ако аз съм горд, тогава, докато на света съществува поне един човек, който има по-голяма власт, да е по-богат или по-умен от мен, той ще бъде мой съперник и мой враг.

Християните са прави: от началото на света до сега именно гордостта е главната причина за нещастieto на всеки народ и на всяко семейство. Другите пороци могат понякога да обединяват хората – можете да откриете разбирателство, шегички и доброжелателство между пиияници или нецеломъдрени хора. Но гордостта винаги означава вражда – тя е вражда. И не само вражда между човек и човек, но и вражда към Бога.

В случая с Бога, вие сте изправени пред нещо, което във всяко отношение е несравнимо по-високо от вас. Ако не приемете Бога такъв и следователно – не приемете себе си като нищо в сравнение с Него, вие въобще не познавате Бога. Всъщност, докато сте горд, вие не можете да Го познавате. Гордият човек винаги гледа отвисоко на нещата и на хората, а докато гледате с презрение надолу, вие не можете да видите това, което е над вас.

Това повдига един страшен въпрос. Как е възможно хора, които съвсем очевидно са преизпълнени с гордост да казват, че вярват в Бога и да се смятат за много религиозни? Опасявам се, че тази хора се покланят пред някакъв въображаем Бог. На теория те признават, че не представляват нищо в присъствието на този Бог-фантом, но всъщност през цялото време си представят как Той ги харесва и ги мисли за много по-добри от обикновените хора: с други думи, заради едно нищо не струващо въображаемо смирение пред Него, те получават в замяна огромно количество гордост. Предполагам, че точно тези хора е имал предвид Христос, когато е казал, че някои хора ще проповядват Неговото име и ще прогонват бесове в неговото име, а в края на света Той ще им каже, че никога не ги е познавал. Всеки от нас може в момента да се намира в този смъртоносен капан. За щастие има начин да проверим това. Щом открием, че религиозният ни живот ни кара да се чувстваме добри и най-вече – че сме по-добри от някой друг, можем да бъдем сигурни, че не Бог ни използва, а дяволът. Истинската проверка, че си присъствието на Бога е, че ти или въобще забравяш за себе си или се чувстваш като нещо незначително и омърсено. По-добре е въобще да забравиш за себе си.

Ужасно е, че най-лошият от всички пороци може да се промъкне в самия център на религиозния ни живот. Но можете да разберете защо е така. В случая с другите по-малко лоши пороци, дяволът използва животинската ни природа за да постигне целите си. Но гордостта не е плод на животинската ни природа, гордостта идва направо от ада. Тя е изцяло духовен плод, следователно е много по-коварна и смъртоносна. Поради това гордостта може да бъде използвана, за да победи по-

елементарните пороци. Учителите често се обръщат към гордостта на момчето или както те го наричат - към чувството му за собствено достойнство, за да го накарат да се държи прилично. Много хора са преодолявали страха си, похотта си или лошия си характер, като са се научавали да мислят, че тези пороци са под тяхното достойнство и са ги побеждавали чрез гордостта си. А през това време дяволът се смее. Той е напълно доволен да вижда как вие ставате целомъдрен, при условие че той през цялото време изгражда във вас диктатурата на гордостта – така както той би бил напълно доволен да види как заздравяват измръзналите места по тялото ви, ако можеше в замяна на това да ви причини рак. **Защото гордостта е рак на духа.** Тя разяжда самата ни способност да обичаме, да изпитваме удовлетворение и дори да имаме здрав разум.

Преди да приключа с този въпрос, искам да ви предпазя от някои възможни недоразумения:

1. **Удовлетворението от похвалата не е гордост.** Детето, което е потупано по гърба, защото добре е научило урока си; жената, чиято красота възхвалява нейния любим; спасената душа, на която Христос казва: „Добре си направил,“ са доволни и трябва да бъдат доволни. Защото в този случай те са доволни не от това, което са, а от това, че са доставили удоволствие на някой друг, когото съвсем правилно са искали да зарадват. Бедата започна тогава, когато вместо да си кажете: „Доставих му удоволствие, това е добре,“ вие започвате да си мислите: „Какъв прекрасен човек съм аз, след като направих това нещо.“ Колкото повече се наслаждавате на себе си и колкото по-малко се наслаждавате на похвалата, толкова по-лош ставате. Когато се любувате само на себе си и въобще не се интересувате от похвалата, вие сте стигнали до дъното. Поради това суетата, въпреки че е този вид гордост, която външно най-много се проявява, всъщност е най-малко лошият вид гордост и може да бъде простена. Суетният човек непрекъснато се стреми да бъде хвален, одобряван и да му се възхищават. Това е недостатък, но той е детински и по някакъв странен начин – е скромен недостатък. Той показва, че вие все още не се задоволявате напълно със собственото си възхищение. Вие цените достатъчно високо другите хора, за да търсите тяхното мнение. До този етап всъщност вие все още сте човек. А истински черната, дяволската гордост идва тогава, когато гледате на другите толкова отвисоко, че въобще не ви интересува това, което те мислят за вас. Разбира се, съвсем правилно е и често пъти е наше задължение да не се съобразяваме с това, което хората си мислят за нас, ако го правим с правилни подбуди, т.е. когато се интересуваме единствено от оценката, която Бог ще даде на постъпките ни. Но гордият човек не обръща внимание на оценките на другите хора поради съвсем друга причина. Той казва: „Откъде накъде да ме е грижа за одобрението на тази папач, като че ли тяхното мнение има някакво значение? А дори и да имаше, нима аз съм такъв човек, който се изчервява от удоволствие, когато му направят комплимент, така както се изчервява някое невръстно девойче по време на първия ѝ танц? Не, аз съм цялостна и зряла личност. Всичко, което съм направил, е било за да задоволя моите собствени идеали – или артистичната си натура, или традициите на семейството си, или с една дума, защото аз съм такъв човек. Ако това се харесва на простолюдието, добре, но мнението на тези хора не означава нищо за мен.“ По този начин истинската безкомпромисна гордост може да действа като спирачка на суетата; защото както вече казах, дяволът обича да „лекува“ малките недостатъци, като вместо тях ни дава големи недостатъци. Трябва да се опитваме да не бъдем суетни, но никога не трябва да използваме гордостта си, за да лекуваме суетата си.

2. Ние казваме, че човек се „гордее“ със своя син или със своя баща, или със своето училище, или със своя полк и може да се запита дали „гордостта“ в този смисъл е грях. Мисля, че зависи от това, какво имаме предвид, когато казваме, че „се гордеем с нещо.“ Много често в такива твърдения изразът „гордея се“ означава „изпитвам добросърдечно отношение от.“ Такова възхищение е много далече от греха. Възможно е този израз да означава, че човекът си придава важност, защото има известен баща или защото служи в прославен полк. Това естествено е недостатък, но все пак е по-добре да притежаваш този недостатък, отколкото да се гордееш просто със себе си. Да обичаш и да се възхищаваш от нещо извън себе си, означава да направиш една крака встрани от пълната духовна разруха, въпреки че ние няма да бъдем добре, докато обичаме и се възхищаваме от някое нещо повече, отколкото обичаме и се възхищаваме от Бога.

3. Не трябва да мислим, че гордостта е нещо, което Бог забранява, защото се обижда от нея или че смиреннието, което Той изисква, ние дължим на Неговото достойнство – като че ли самият Бог е горд. Той въобще не се безпокои за Своето достойнство. Въпросът е, че Бог иска ние да го познаваме, защото иска да ни даде Себе Си. А Той и ние се намираме в такова положение, че ако ние наистина влезем в контакт с Него, ние ще станем смирени – блажено смирени, защото ще изпитваме безкрайно облекчение, че най-накрая сме се отървали от всички глупави безсмислици за собственото си достойнство, които не са ни давали покой през целия ни живот. Бог се опитва да ни направи смирени, за да може да настъпи този момент – опитва се да ни освободи от тези глупави, грозни маскарадни

костюми, с които всички ние сме се облекли и с които се перчим важно като малки идиотчета. Иска ми се самият аз да съм напреднал малко повече в смиренето. Тогава сигурно щях да мога да ви кажа повече неща за облекчението и успокоението, които изпитваме, когато съблечем маскарадния костюм и се освободим от фалшивото „Аз“ с всичките негови „Погледни ме“ и „Нима не съм добро момче?“, и цялото презрение и преструване. Дори да се доближим до това състояние и то само за един миг, е все едно да получим глътка студена вода наред пустинята.

4. Не си представяйте, че ако срещнете един наистина смирен човек, той ще отговаря напълно на представата на това, което днес имат повечето хора за понятието „смирен.“ Той няма да е някакъв мазник и угодник, който непрекъснато ви повтаря, че самият той е нищожество. Вероятно ще си помислите за него, че той изглежда приветлив и интелигентен човек, който действително се интересува от това, което вие му казвате. Ако не го харесвате, то ще е, защото ще почувствате известна завист заради лекотата, с която той се наслаждава на живота. Той не мисли за смирение; той въобще не мисли за себе си.

Ако някой иска да постигне смирение, аз мога да му посоча коя е първата крачка. Първата крачка е да осъзнаете, че сте горд човек. А това е доста голяма крачка. Нищо друго не може да се направи, преди да сте направили тази крачка. Ако мислите, че не сте надменен, това означава, че вие всъщност сте много надменен човек.

Глава 9

Милосърдие

В една от предишните глави (в Книга 3, гл.2) казах, че съществуват четири „кардинални“ и три „теологични“ добродетели. Трите теологични добродетели са вярата, надеждата и милосърдието. С вярата ще се занимаем в последните две глави от тази книга. Отчасти вече разгледах милосърдието в гл. 7, но там обърнах внимание преди всичко на тази страна на милосърдието, която се нарича прощаване. Сега искам да добавя още нещо.

Първо, що се отнася до смисъла на думата „милосърдие.“ В наши дни милосърдието означава само това, което някога се е наричало „милостиня“ - даването на бедните хора. А първоначално милосърдието е имало много по-широко значение. (Можете да видите как милосърдието е получило съвременния си смисъл. Ако човек притежава милосърдие, то помощта на бедните е едно от най-очевидните неща, които той прави и затова хората са започнали да употребяват тази дума, като че ли милосърдието се състои само в даряването на бедните, което той прави и затова хората са започнали да употребяват тази дума, все едно че само с това се изчерпва смисъла на думата „милосърдие.“ По същият начин думата „римата“ е най-очевидното нещо в поезията и поради това хората са започнали да считат, че поезията се състои само от рима и нищо повече. Милосърдието означава „Любов в християнския смисъл,“ а това не означава емоция. Християнската любов е състояние не на чувствата, а на волята, тя е това състояние на волята, което ние по природа изпитваме по отношение на себе си и трябва да се научим да изпитваме и по отношение на другите хора.

В главата за прощаването (в Книга 3, гл. 7) посочих, че любовта ни към себе си не означава, че ние се харесваме. Тя означава, че ние си желаем доброто. По същият начин християнската любов (или милосърдието) към ближния е нещо съвсем различно от харесването или привързаността. Ние „харесваме“ или „сме привързани“ само към някои хора и не харесваме други хора. Важно е да разбираме, че това естествено „харесване“ не е нито грях, нито добродетел, също така както вашите гастрономически вкусове не са нито грях, нито добродетел. Те просто са факт. Но начинът, по който ги използваме може да бъде или греховен, или добродетелен.

Естественото харесване или привързаност към хората прави по-лесна промяната, за да бъдем милосърдни към тях. Следователно, ние сме задължени по правило да насърчаваме обичта си – да „харесваме“ хората колкото можем повече (по същият начин, както понякога е наше задължение да насърчаваме желанието си за физически упражнения или за яденето на здравословна храна), не защото това харесване само по себе си е добродетелта милосърдие, а защото то подпомага за постигането ѝ. От друга страна, ние винаги трябва да сме нащрек, да не би поради това, че харесваме някой човек, да проявим немилосърдие или дори несправедливост към друг човек. Има дори случаи, когато нашето харесване влиза в противоречие с милосърдието към човека, който харесваме. Например, любяща майка може да бъде изкушена от желанието си да „глези“ детето си; иначе казано, да задоволява собствената си привързаност за сметка на истинското щастие на детето си в бъдещето. *(Коментар: Глезейки детето си, ние не изпълняваме задължението си като родители да възпитаваме*

характера на детето си така, че то да е подготвено за живота, който го очаква и да може самостоятелно да взема правилни решения.)

Въпреки, че естественото привличане по правило трябва да бъде насърчавано, твърде погрешно е да мислим, че можем да станем милосърдни като седим и се опитваме да събудим в себе си чувства на привързаност. Някои хора по природата си имат „студен“ характер и това може да е лош късмет за тях, но в никакъв случай не е грях, така както не е грях човек да има лошо храносмилане. Това не ги лишава от възможността, нито пък ги освобождава от задължението да се научат на милосърдие. За всички нас правилото е свършено просто. Не си губете времето да се безпокоите дали „обичате“ ближния си или не; постъпвайте така, като че ли го обичате. Щом започнем да постъпваме така, ние ще открием една от големите тайни. Когато се държиш към някого така, все едно че го обичаш, ти скоро ще започнеш да го обичаш. Ако започнеш да се държиш лошо към някого, когото не харесваш, скоро ще откриеш, че още повече не го харесваш. Ако му направиш добра услуга, ти ще откриеш, че вече по-малко няма да го харесваш. Но съществува следното изключение. Ако му направиш добра услуга не за да зарадваш Бога или за да спазиш закона за милосърдието, а за да му покажеш колко добър и незлопамен си ти, за да го накараш той да се почувства задължен към теб и после седиш и очакваш неговата „благодарност,“ ти сигурно ще бъдеш разочарован. (Хората не са глупаци и винаги усещат когато някой се държи с тях показно и покровителствено.) А когато направим добро на някой човек просто защото той съществува и е сътворен също като нас от Бога, и се стреми към своето си щастие също както и ние се стремим към нашето, ние се научаваме да го обичаме малко повече или поне малко по-малко да не го харесваме.

Следователно, въпреки, че за сантименталните хора християнското милосърдие е нещо студено и въпреки, че се различава ясно от обичта, то все пак ни води към обич. Разликата между християнина и светския човек не е в това, че светският човек понякога проявява само привързаност или „харесване,“ а християнинът – само милосърдие. Разликата е в това, че светския човек се държи мило с някои хора, защото ги „харесва,“ а християнинът, опитвайки се да се държи мило с всеки човек, открива, че все повече и повече харесва хората – включително и тези, които в началото въобще не можел да си представи, че ще хареса.

Същият този духовен закон има ужасно действие в обратната посока. В началото немците вероятно са се държали лошо към евреите, защото са ги мразели, а после те са ги намразили още повече, защото са се държали лошо към тях. Колкото си по-жесток, толкова повече ще мразиш и толкова по-жесток ще ставаш – това е един омагьосан кръг, в който вечно ще се въртиш.

И доброто, и лошото се увеличават в геометрична прогресия. Поради това тези малки решения, които ние ежедневно вземаме, са от безкрайно важно значение. И най-малката добра постъпка днес означава завладяването на едно стратегическо местоположение, от което след няколко месеца ще можете да постигнете победи, за които не сте и сънували. Едно очевидно незначително отдаване на похотта или на гнева днес, означава загубата на някоя стратегическа позиция, откъдето врагът може да ви атакува, която иначе нямаше да бъде възможно.

Някои автори използват думата милосърдие, за да опишат не само християнската любов между човешките същества, но и любовта на Бога към човека и любовта на човека към Бога. Във връзка с второто, хората често се безпокоят. На тях име се казва, че трябва да обичат Бога, но те не могат да усетят в себе си такова чувство. Какво трябва да правят? Отговорът е същият, както и преди. Постъпвайте така, като че ли Го обичате. Недейте да седите и да се опитвате да събудите в себе си такива чувства. Попитайте се: „Какво щях да направя, ако бях сигурен, че обичам Бога?“ Когато откриете отговора - идете и направете това.

Най-общо казано, много по-безопасно е да мислим за Божията любов към нас, отколкото за нашата любов към Него. Никой не може постоянно да изпитва чувство на преданост към Бога, а дори и да можем – не чувствата са това, от което Бог предимно се интересува. Християнската обич както към Бога, така и към хората, е дело на волята. Ако се опитваме да изпълняваме Неговата воля, ние се подчиняваме на заповедта „Да възлюбиш Господа, твоя Бог.“ Ако пожелае, Той ще ни даде чувство на обич. Ние не можем сами да си го създадем, нито пък трябва да ги изискваме от Него като нещо, което ни се полага по право. *(Коментар: Следователно, християнската любов също е дар от Бога.)* Най-важното нещо, което трябва да помним е, че въпреки, че нашите чувства са преходни, Неговата обич към нас е постоянна. Тя не се изтощава от нашите грехове, нито от нашето безразличие. Тя е абсолютно непреклонна в решителността си, че ние трябва да бъдем излекувани от греховете си, независимо от цената, която ние ще платим или която Той ще плати.

Глава 10

Надежда

Надеждата е една от теологичните добродетели. Това означава, че постоянното очакване на вечния свят не е (както някои хора днес си мислят) вид бягство от действителността или самозалъгване, а е едно от задълженията на християнина. От това не следва, че трябва да оставим сегашния свят такъв, какъвто е. Ако погледнете в историята, вие ще откриете, че християните, които са допринесли най-много за днешното състояние на света, са точно тези, които най-много са мислели за следващия. Самите апостоли, които започнаха обръщането на Римската империя към вярата в Господа, великите мъже, които създадоха Средновековието, английските евангелисти, които премахваха търговията с робите – всички те оставиха своята следа на Земята, точно защото умовете им бяха заети с мисълта за Небесното царство. Откакто християните до голяма степен престанаха да мислят за другия свят, те станаха толкова неефективни на този свят. Ако си поставите за цел небето, ще получите в „добавка“ и земята; ако си поставите за цел земята, няма да получите нищо. Това правило изглежда доста странно, но нещо подобно може да се види и в действие и при други ситуации. Здравето е велик мир, но в момента, в който си го поставите като своя главна цел, вие се превръщате в маниак и започвате да си представяте, че нещо във вас не е наред. Можете да получите добро здраве единствено, когато се стремите към други неща повече, отколкото към него – храна, игри, работа, веселие, чист въздух. По същият начин ние няма да спасим цивилизацията, докато тя е нашата главна цел. Трябва да се научим да се стремим към нещо повече от това.

За повечето от нас е много трудно изобщо да желаем „небето,“ освен доколкото то означава, че там отново ще срещнем приятелите си, които са умрели. Една от причините за тази трудност е, че ние не сме възпитани по този начин: цялото ни въображение насочва умовете ни към този свят. Другата причина е, че ние не разпознаваме истинското желание за небето, когато то съществува в нас. Повечето хора, ако въобще са се научили да виждат в душите си, знаят, че желаят небето и то го желаят силно; това е нещо, което те не могат да на имат на този свят. Много често ние като че ли откриваме начина, по който можем да имаме небето тук, на този свят, но всеки път това се оказват лъжливи обещания. Копнежът, който се събужда в нас, когато за пръв път се влюбим или когато за пръв път чуем за някоя чужда страна, или за пръв път се заемем с някой вълнуващ въпрос, е копнеж, който не може да бъде доволен нито от женитбата, нито от пътешествието, нито от учението. Нямам предвид бракове, пътувания или за научни кариери, които обикновено наричаме неуспешни. Аз говоря за възможно най-добрите. Когато в нас се породи някакъв копнеж, ние сякаш се опитваме да се докоснем до нещо, което просто се разтваря и изчезва в реалността. Съпругата може да е добра съпруга, хотелът и природата може да са чудесни и химията може да е много интересна работа, но нещо ни се е изплъзнало. Съществуват два погрешни и един верен начин, по който човек може да постъпи в този случай.

1. Начинът на глупака. Той хвърля вината върху нещата. През целия си живот той продължава да мисли, че само ако беше се оженил за друга жена или да беше отишъл на по-скъпа екскурзия, или каквото и да е друго, то този път той наистина щеше да улови онова тайнствено нещо, което всички ние преследваме. Повечето от отегчените и недоволни богати хора на света са в тази група. Те прекарват целия си живот, като препускат от една жена до друга (чрез съдилищата за разводи), от континент на континент, от едно хоби на друго хоби, мислейки си постоянно, че последното им увлечение най-накрая е „истинското“ и винаги се оказват разочаровани.

2. Начинът на „разумния човек,“ който се е разделил с илюзиите си. Той скоро решава, че всичко това са глупости. Той казва: „Разбира се, човек се чувства така, когато е млад. Но когато станеш на моите години, ти вече си се отказал да гониш тоя, дето духа.“ И така, той се примирява, научава се да не очаква твърде много и потиска в себе си онова нещо, което, както той би казал, „тъгува по звездите.“ Разбира се, този начин е много по-добър от първия, прави човека много по-щастлив и той много по-малко дотяга на околните. Има опасност той да стане самодоволен и ограничен (склонен да изпитва известно високомерие към „младостите“), но като цяло той доста добре се погажда с другите. Това щеше да е най-правилният начин за поведение, ако не живеехме вечно. Ами ако безкрайното щастие наистина съществува и ни очаква? Ами ако човек наистина може да стигне звездите? В този случай би било жалко, ако твърде късно открием (миг преди да умрем), че нашият така наречен „здрав разум“ е запушил способността ни да се насладим на това щастие.

3. Начинът на християнина. Християнинът казва: „Живите същества не се раждат с желания, които не могат да бъдат задоволени. Бебето е гладно: добре, съществува храна. Патенцето иска да плува: добре, съществува вода. Хората изпитват сексуални желания: добре, съществува сексът. Ако

открива в себе си желание, което по никакъв начин не може да бъде задоволено на този свят, тогава най-вероятното обяснение е, че съм създаден за друг свят. Ако нито едно от земните наслади не може да ме задоволи, това не означава, че Вселената е измама. Може би земните наслади въобще не са предназначени да ме задоволят, а само да ме възбудят, за да загатнат за истинското нещо. Ако това е така, аз трябва да внимавам: от една страна никога да не презирам или да съм неблагодарен за тези земни дарове и от друга – никога да не ги бъркам с онова, другото, на което те са само едно бледо копие, ехо или мираж. Трябва да запазя жив в себе си стремежа към истинската ми родина, която няма да открива преди смъртта; не трябва никога да позволявам този стремеж да бъде затрупван или изместван настрана; трябва да си поставя за главна цел в живота да се устрема към тази страна и да помогна и на другите да направят същото.“

Няма смисъл да се притесняваме от хората, които гледат с насмешка на това и се подиграват с християнската надежда за „небето,“ като казват, че нямат желание да прекарат вечността, свирейки на арфа. Можем да им отговорим, че щом не разбират книгите, които са предназначени за възрастни, с тях не трябва да разговаряме. Цялата библейска образност (арфи, венци, злато и т.н) е само един опит символично да се изрази това, което е неизразимо. Музикалните инструменти се споменават, защото за много хора именно музиката в сегашния момент е тази, която най-силно внушава екстаза и вечността. Венците се използват, за да ни внушат, че тези, които се свързват с Бога във вечността, споделят Неговото величие, мощ и радост. Златото се споменава, за да внуши вечността на небето (златото, което не ръждява) и неговата ценност. Хората, които възприемат буквално тези символи, със същият успех могат да си представят, че когато Христос ни е казал да бъдем като гълъбите, Той е искал от нас да снасяме яйца.

Глава 11

Вяра

В тази глава трябва да говорим за това, което християните наричат вяра. Най-общо казано, думата вяра се използва от християните в два смисъла или на две нива и аз ще ги разгледам едно след друго. Първият смисъл на вярата е „убеждение“ - да приемаш или да считаш, че християнските учения са верни. Това е доста ясно. Но хората са озадачавани от фактът, че християните разглеждат вярата като добродетел. Запитах се откъде накъде това може да е добродетел – какво морално или неморално има в това да вярваш в някакви твърдения? Очевидно е, казвах аз, че нормалният човек приема или отхвърля дадено твърдение не защото иска да направи това или не, а защото според него има достатъчно основания за това. Ако той греши относно силата на доказателствата, това не го прави лош човек, а само, че той не е много умен. А ако смята, че фактите не потвърждават някое твърдение, но въпреки това се насилва да повярва в твърдението, това би било просто глупаво. Е, аз смятам, че все още поддържам това становище. Но това, което не видях тогава – и което твърдя, че много хора все още не са видели – е следното. Аз предполагах, че ако човешкият ум веднъж приеме нещо за вярно, след това той автоматично ще продължи да го смята за вярно, докато не се появи някаква истинска причина да преразгледа въпроса. Аз предполагах, че човешкият ум изцяло се управлява от разума. Но това не е така. Например, разумът ми е напълно убеден от фактите, че упойката няма да ме задуши и че опитните хирурзи няма да започнат да ме оперират, преди тя да е подействала. Но това не променя нещата: щом ме сложат да легна на операционната маса и нахлузят ужасната маска на лицето ми, мен ме завладява една чисто детска паника. Започвам да си мисля, че ще се задавя и ме е страх, че ще започнат да ме режат, преди напълно да съм заспал. С други думи, аз губя вярата си в упойката. Не разумът отнема вярата ми – обратното, вярата ми са основава на разума. Въображението и емоциите ми отхвърлят вярата. Битката се води между вярата и разума от едната страна, и емоциите и въображението от противната страна.

Когато се замислите, вие ще откриете много примери за това. Например някой мъж знае от житейския си опит, че хубавото момиче, което познава е лъжкия, че не може да пази тайна и че човек не трябва да ѝ се доверява. Но когато я срещне, умът му губи вярата си в това знание и той започва да разсъждава така: „Може би този път тя няма да направи така“ и отново постъпва като глупак и ѝ казва нещо, което не би трябвало да ѝ казва. Неговите чувства и емоции са разрушили вярата му в това, което наистина знае, че е вярно. Или вземете момче, което се учи да плува. Разумът му знае съвсем добре, че когато човешкото тяло остане без опора във водата, то няма да потъне. То е виждало десетки хора да се задържат на повърхността на водата и да плуват. Но проблемът е, дали момчето ще

продължи да вярва в това, когато инструкторът махне ръката си, с която го поддържа и го остави сам във водата – дали изведнъж няма да престане да вярва, да се уплаши и да потъне.

Съвсем същото става и с християнството. Не карам никого да приема християнството, ако разумът му казва, че доказателствата срещу него натежават. Не това е моментът, в който можем да говорим за вяра. Но да предположим, че разумът на даден човек решава веднъж, че повечето от доказателствата са в полза на християнството. Мога да кажа на този човек какво ще се случи с него през следващите няколко седмици. Ще дойде момент, когато ще получи някакви лоши новини, ще изпадне в беда или ще се окаже сред много хора, които не вярват и изведнъж неговите емоции ще се разбунтуват, и светкавично ще разрушат вярата му. Или пък ще дойде момент, когато ще му се прииска да бъде с жена или да излъже, или да се почувства много доволен от себе си, или да види възможност да спечели пари по някой не много честен начин; всъщност ще се окаже в ситуация, когато ще му е много удобно християнството да не е истина. И отново желанията и страстите му ще преминат в светкавично нападение. Не говоря за моментите, когато се появяват истински нови доводи срещу християнството. Те трябва да бъдат посрещнати сериозно, но това е друг въпрос. Аз говоря сега за моментите, когато просто емоциите ни започват да се бунтуват против вярата.

Вярата в смисъла, в който тук употребявам тази дума, представлява уменията да се придържаш към това, което разумът ти веднъж вече е приел, въпреки твоето променящо се настроение. Защото настроението ти се менят независимо от становището, което твоят разум приема. Знам това от собствен опит. Сега, когато съм християнин, аз изпадам в настроения, когато всичко това ми изглежда много невероятно; а когато бях атеист, аз изпадах в настроения, когато християнството ми изглеждаше ужасно правдоподобно. Това въстание на емоциите ви срещу истинското ви Аз така или иначе ще се случи. Поради това вярата е толкова нужна добродетел; ако не тренирате настроението си „за да си знаят мястото,“ вие никога няма да бъдете нито убеден християнин, нито дори убеден атеист, а само едно същество, което се люшка наляво и надясно, а убежденията му зависят всъщност от метеорологичното време и от храносмилането му. Следователно човек трябва да възпитава в себе си навика на вярата.

Първата стъпка е да признаете факта, че настроението ви се променят. Следващата е да се уверите, че след като веднъж сте приели християнството, тогава някои от основните християнски учения ще занимават съзнанието ви всеки ден за известно време. По тази причина всекидневните молитви, четенето на християнска литература и ходенето на църква са необходима част от християнския живот. Трябва постоянно да ни се напомня това, в което вярваме. Нито тази вяра, нито която и да е друга вяра, ще остане автоматично в нашето съзнание. Вярата трябва да бъде подхранвана. И наистина, ако изследваме 100 човека, които са изгубили християнската си вяра, питам се колко от тях ще се окаже, че са се отказали от нея след честното осмисляне на разумни доводи? Нима повечето от хората просто не са се оставили да бъдат носени от течението?

А сега трябва да премина към вярата в нейния втори и по-висш смисъл и това е най-трудният въпрос, с който съм се захващал. Искам да подхожда към него, като се върна обратно към въпроса за смиренето (книга 3, гл. 8). Тогава казах, че първата стъпка към смиренето е човек да осъзнае, че е горд. Сега искам да добавя, че следващата стъпка е човек да направи сериозен опит да живее според християнските добродетели. Една седмица не е достатъчно дълъг период. През нея обикновено всичко върви като по вода. Опитайте се да живеете 6 седмици според християнските добродетели. Доколкото може да се предвиди, за този период вие ще бъдете повален до нивото, откъдето сте тръгнали или даже още по-ниско и вие вече ще сте открили някои истини за себе си. Никой не осъзнава колко е лош, докато не положи големи усилия да бъде добър. Шири се глупавата представа за добрите хора, че те не познават изкушението. Това е очевидна лъжа. Само хората, които са опитват да устояват на изкушението, знаят истината за неговата сила. Вие научавате истината за силата на немската армия, когато се биете и не отстъпвате пред нея, а не когато отстъпвате. Вие откривате силата на насрещния вятър, когато се опитвате да вървите срещу него, а не когато лягате на земята. Човек, който отстъпва пред изкушението след 5 минути, просто не знае какво би станало, ако беше издържал 1 час. Поради това в известен смисъл лошите хора знаят много малко за лошото. Те водят един защитен живот, защото винаги отстъпват пред лошото. Никога не можем да разберем силата на лошото в нас, докато не се опитаме да се борим срещу него. Христос е единственият истински реалист, защото Той беше единственият човек, който никога не се подладе на изкушението и беше единственият човек, който е напълно наясно с това, което означава изкушението. Но и от самото осъзнаване на това имаме полза. Основното, което научаваме от истинския опит да живеем според християнските добродетели е, че ние се проваляме. Ако сме си представяли, че Бог е подготвил някакъв изпита за нас и ние можем да заслужим добри оценки, трябва да се откажем от тази

представа. Ако сме си представяли, че съществува нещо като сделка - че ние можем да изпълним своята част от договора и по този начин да принудим Бог поради чистата справедливост да изпълни Своята част от този договор – и от това трябва да се откажем.

Мисля, че всеки човек, който изпитва някаква смътна вяра в Бога, преди да стане християнин има тази представа за изпит или сделка. Първият резултат от истинското християнство е, че то разбива на парчета тази представа. Когато открият, че тя е разбита, някои хора решават, че християнството им се е провалило и се отказват. Изглежда те си представят, че Бог е много лековерен. Но истината е, че Той знае всичко това. Точно това е една от целите на християнството – да разбие на парчета тази представа.

И тогава идва едно друго откритие. Всяко наше умение, способността ни да мислим или да движим крайниците си, са ни дадени от Бога. Ако посветите всеки миг от живота си изключително в служба на Него, вие няма да можете да Му дадете нещо, което в известен смисъл да не е вече Негово. Така че, когато говорим за някой човек, който прави нещо за Бога или дава нещо на Бога, аз ще ви кажа на какво всъщност прилича това. То е все едно някое малко момченце да отиде при баща си и да му каже: „Тате, дай ми 6 пенса, за да ти купя подарък за твоя рожден ден.“ Разбира се, бащата дава тези пари и се радва на подаръка на детето. Всичко в тази сцена е много мило и естествено, и само някои идиот би си помислил, че бащата е спечелил от сделката 6 пенса. След като човек направи тези две открития – че ние винаги се проваляме, когато се опитваме да живеем според християнските добродетели и че всичко, което имаме е дар от Бога – чак тогава Бог наистина може да се захване за Своята работа. Чак след това започва истинският християнски живот. Човекът вече се е събудил. А сега можем да поговорим за вярата във вторият ѝ смисъл.

Глава 12

Вяра

Искам да започна със следното нещо, на което бих желал всеки от вас да обърне особено внимание. Ако тази глава не означава нищо за вас, ако тя се опитва да отговори на въпроси, които вие никога не сте си задавали, зарежете я веднага. Въобще не се занимавайте с нея. Има някои неща в християнството, които могат да бъдат разбрани, преди да сте станали християни. Но има и твърде много неща, които не могат да бъдат разбрани, преди да сте изминали известно разстояние по пътя на християнството. Тези неща са чисто практически, въпреки че не изглеждат така. Това са наставления как да преинем през дадени кръстовища или препятствия по пътя и те не означават нищо за човек, който все още не е стигнал до този места. Не се безпокойте, когато откриете някое твърдение в християнските текстове, от което нищо не можете да разберете. Оставете го и не се занимавайте с него. Ще дойде ден, може би след години, когато изведнъж ще видите смисъла на това твърдение. Ако човек можеше да го разбере сега, това само щеше да му навреди.

Разбира се, всичко това не е в моя полза, както не е в полза и на никой друг. Това, което ще се опитам да обясня в тази глава, може би се намира далеч пред мен. Може би си мисля, че съм стигнал до там, а не съм. Мога само да помоля обучените християни да следят внимателно и да ми кажат, когато бъркам; а другите да приемат това, което казвам с известни резерви – като нещо, което ви предлагам, защото може да ви бъде полезно, а не защото съм сигурен в правотата си.

Опитвам се да говоря за вярата в нейния втори, по-висш смисъл. Току-що казах, че въпросът за вярата в този смисъл се появява, след като човек е направил всичко по силите си да живее според християнските добродетели, открил е, че не успява и е разбрал, че дори и да можеше да живее така, той щеше само да връща на Бога това, което вече Му принадлежи. **Иначе казано, човекът е открил, че е банкрутирал.** Отново ще повторя, че това, от което Бог се интересува, не са точно действията ни. Той иска от нас да станем хора от определен вид и с определени качества – такива хора, каквито Той очаква да бъдем, хора, които са свързани с Него по установен начин. Не добавям „и свързани един към друг по установен начин,“ защото това се подразбира: ако сме свързани с Него, то неизбежно ще бъдем правилно свързани и с хората, които са подобни на нас. Така както, ако спиците на колелото на велосипеда са поставени правилно в главината и в каплата, те неизбежно ще се намират в правилно положение и една спрямо друга. Докато човек има представата, че Бог е някакъв екзаминатор, който му е възложил да направи някакъв тест или пък, че Бог е другата страна на някаква сделка; докато човек си мисли, че Бог има някакви претенции към него и обратното, тогава човекът все още не е свързан правилно с Бога. Човекът има погрешна представа за себе си и за Бога и не може да установи правилната връзка, докато не открие факта на своя банкрут.

Когато казвам да „открие“, аз имам предвид наистина да направи това откритие, а не просто да го повтаря като папагал. Всяко дете, което е получило определено религиозно образование, скоро ще се научи да казва, че ние не можем да предложим нищо на Бога, което вече да не е Негово и че даже не успяваме дори и това да Му дадем, без да задържим нещо за себе си. Но аз говоря наистина да открием това: сами да разберем от собствения си опит, че това е вярно.

В този смисъл ние не можем да открием провала си в спазването на Божия закон, освен ако не положим всички усилия и след това да се провалим. Освен ако наистина не се опитаме, то каквото и да казваме, ние дълбоко в себе си ще съхраняваме мисълта, че ако следващия път положим по-големи усилия, ние ще успеем да бъдем съвършено добри. По този начин в определен смисъл, пътят ни обратно към Бога е път на нравствени усилия и на все по-упорити опити. Но това няма да ни върне при Бога, а ще ни отведе до жизненоважният момент, когато ние ще се обърнем към Бога и ще кажем: „Ти трябва да направиш това. Аз не мога.“ Само недейте, умолявам ви, да започвате да се питате: „Стигнах ли до този момент?“ Недейте да седите и да следите собствените си мисли, за да видите, дали идва този момент. Това насочва човека да върви по твърде погрешен път. Когато се случват най-важните неща в живота ни, често пъти ние не разбираме момента, в който става това. Човек не винаги си казва: „Хей, аз ставам голям.“ Често, чак когато се обърне назад, човек осъзнава какво е станало и разбира, че с него се е случило това, на което хората казват „да станеш голям.“ Можете да видите това в съвсем прости ситуации. Човек, който започне с тревога да се наблюдава, за да види дали ще заспи, най-вероятно ще остане напълно буден. Възможно е това, за което говоря да не се случи при всеки човек внезапно, като светкавичен гръм – както се е случило с апостол Павел на пътя за Дамаск или с Бънян. Това нещо може да стане постепенно и никой да не е в състояние да посочи точния час или дори година. От значение е характерът на самата промяна, а не това, което изживяваме, когато тя се случва. Важното е това да е промяна от състоянието, при което се чувствахме уверени в собствените си усилия към състояние, при което губим надежда да направим каквото и да било сами и оставяме всичко на Бога.

Знам, че думите „да оставим всичко на Бога“ могат да бъдат разбрани погрешно, но за момента те трябва да останат така. Смисълът, в който християнинът оставя всичко на Бога е, че той изцяло се доверява на Христос: християнинът вярва, че Христос по някакъв начин ще сподели с него съвършеното човешко послушание, което Той е демонстрирал от раждането Си до разпъването Му на кръста; че Христос ще направи човека още по-подобен на Себе Си и в определен смисъл ще направи добри неговите несъвършенства. На християнски език Христос ще сподели Своето „синовничество“ с нас и ще ни направи като себе Си „синове на Бога“. В четвъртата книга ще направя опит да анализирам малко по-подробно тези думи. Ако предпочетете да го кажете по този начин, то Христос ни предлага да ни даде нещо за нищо; Той дори ни предлага всичко за нищо. В определен смисъл целият християнски живот се състои в приемането на това удивително предложение. Обаче е трудно да стигнем до състоянието в което разбираме, че всичко, което сме направили и всичко, което можем да направим, е всъщност нищо. На нас би ни се искало Бог да брое само червените ни точки и да пренебрегва черните. В известен смисъл вие можете да кажете, че дадено изкушение никога не е победено, докато не престанем да се опитваме да го победим – докато не вдигнем ръце. Обаче не е правилно „да престанете да се опитвате,“ преди да сте положили всички усилия. И в още един друг смисъл да предадете всичко на Христос не означава да спрете да се опитвате. Да Му се доверявате означава да се опитвате да правите всичко, което Той казва. Няма никакъв смисъл да казвате, че се доверявате на някого, ако не приемате и не изпълнявате съветите му. (Коментар: *Нали така се подчиняваме на указанията на лекаря, който ни лекува.*) Така че, ако наистина сте се предали в Неговите ръце, това означава, че трябва да се опитвате да Му се подчинявате. Но се опитвайте да правите това по нов начин – с по-малко безпокойство. Не правете това с цел да бъдете спасени, а защото Той е започвал вече да ви спасява. Не да се опитвате та отидете на небето като награда на вашите постъпки, а неизбежно да искате да се държите по определен начин, защото първият слаб лъч от небето вече е проникнал до вас.

Християните често са спорели дали това, което води християнина в небесния му дом са добрите му дела или вярата в Христос. Аз наистина нямам право да се изказвам по такъв труден въпрос, но това ми изглежда все едно да питаме кое от двете остриета на ножицата е по-важно. Единствено сериозното нравствено усилие може да ни доведе до момента да вдигнем ръце и да се предадем. Единствено вярата в Христос може да ни спаси от отчаянието в този момент и от тази вяра в Него неизбежно ще последват добри дела. Съществуват две пародии на истината, в които различните християнски течения в миналото взаимно са се обвинявали: може би тези пародии ще направят истината по-разбираема. Едните са били обвинявани че казват: „Единственото, което има значение, са

добрите дела. Най-доброто дело е милосърдието. Най-добре е да давате пари на Църквата. Така че, дай ни 10 000 лири и ние ще се погрижим за теб.“ Отговорът на тази безсмислица е, че добрите дела, които са извършени поради този мотив, които са извършени с представата, че мястото на човека на небето може да се купи – това въобще не са добри дела, а са само търговски спекулации. Другите са били обвинявани, че казват: „Единственото, което има значение, е вярата. Следователно, ако вярваш, няма значение какво правиш. Греша, чадо мое, забавлявай се, а накрая Христос ще се погрижи това да е без значение.“ Отговорът на тази безсмислица е, че ако това, което наричаш своя „вяра“ в Христа не означава за теб поне малко да обърнеш внимание на Неговите думи, тогава това изобщо не е вяра, това не е упование в Него, а е само интелектуално приемане на някаква теория за Него.

Изглежда, че Библията наистина решава тази дилема, като съчетава двете неща в едно мъчително изречение. Първата му половина гласи: „Изработвайте спасението си със страх и трепет,“ от където изглежда като че ли всичко зависи от нас и от добрите ни дела; но втората половина на това изречение продължава така: „защото Бог е, който действа във вас.“ (виж Фил.2:12-13), от която изглежда, като че ли Бог прави всичко, а ние нищо. Опасявам се, че нещата, които срещаме в християнството са такива. Аз съм озадачен, но не съм учуден. Нали схващате, че сега се опитваме да разберем и отделим в херметично затворени съдове това, което прави Бог, и онова, което прави човека, в процеса на едновременната работа на Бога и човека. Естествено е първата ни мисъл да е, че това е все едно като да работим заедно с някой друг човек, така че можем да кажем: „Той направи тази част от работата, а аз – онази част.“ Но този начин на мислене търпи неуспех. Бог не е такъв. Той е както вътре в нас, така и извън нас; дори и да можехме да разберем кой какво прави, мисля, че човешкият език не би могъл точно да изрази това, което сме разбрали. Опитвайки се да обяснят това, различните църкви казват различни неща. Но вие ще откриете, че дори тези, които най-много настояват, че добрите дела са важни, ви казват, че имате нужда от вяра; а онези, които най-много настояват, че вярата е важна, ви казват, че трябва да вършите добри дела. Във всеки случай, аз така разбирам нещата.

Мисля, че всички християни ще се съгласят с това, което ще кажа. Въпреки, че в началото изглежда, че християнството се занимава само с нравствеността, само със задълженията и правилата, само с вината и добродетелите, въпреки това то ви извежда вън от всички тези неща и ви води към нещо, което е извън тях. Човек се докосва до една страна, в която за тези неща не се говори, освен може би на шега. Всеки един човек в тази страна е преизпълнен с това, което ние бихме нарекли доброта, така както огледалото е изпълнено със светлина. Но тези хора не наричат това доброта. Те въобще нямат название за това нещо. Те са твърде заети да гледат към извора, откъдето идва това нещо. Но всичко това се случва някъде там, където пътят минава отвъд хоризонта на нашия свят. Ничии очи не могат да видят много по-далече от това; но очите на много хора могат да видят по-далече от моите очи.

ЧЕТВЪРТА КНИГА

Отвъд личността: или първите стъпки в учението на Триединството

Глава 1

Сътворение и раждане

Всички ме предупреждаваха да не казвам това, което ще ви кажа в тази последна книга. Всички казваха: „Обикновеният читател не иска теология. Дай му разбираема религия, която може да приложи на практика.“ Аз отхвърлих техния съвет. Не мисля, че обикновеният читател е някакъв глупак. Теологията означава „наука за Бога“ и аз смятам, че всеки човек, който иска да мисли за Бога, иска да получи най-ясната и точна представа, която съществува за Него. Вие не сте деца. Защо трябва да се отнасят с вас като с деца?

Напълно разбирам, защо теологията отблъсква някои хора. Спомням си, че веднъж, когато изнасях беседа пред кралските военновъздушни сили един стар, много жизнен офицер стана и каза: „Не ми харесват всички тези глупости. Но забележете, аз също съм религиозен човек. Знам, че има Бог. Аз съм Го усещал – бях сам в пустинята през нощта – страшна мистерия! И ето за това не вярвам на всички ваши спретнати дребни догми и формули за Него. Те изглеждат толкова незначителни, педантични и нереални за всеки човек, който е срещал истинското нещо!“

В изместен смисъл аз съм съгласен с този човек. Мисля, че в пустинята той наистина е усетил Бога. И когато след това преживяване се е обърнал към християнските изповеди на вярата, той наистина е преминал от нещо реално към нещо, което е по-малко реално. По същият начин, ако човек веднъж е видял от брега Атлантическия океан и след това отиде и го погледне на географската картата, той също преминава от нещо реално към нещо, което е по-малко реално – след истинските вълни той ще се обърне към едно парче шарена хартия. Но тук идва същественият момент. Естествено, картата е само шарена хартия, но има две неща, които трябва да помните за нея. Първо, тя се основава върху онова, което са открили стотици и хиляди хора, които са плавали в истинския Атлантически океан. В този смисъл, зад нея стоят куп преживявания, които са също толкова реални като вашето преживяване на брега. Но докато вашето преживяване е само един единствен бегъл поглед към океана, картата обединява заедно всички тези различни преживявания. Второ, ако искате да отидете някъде, картата ще ви е абсолютно необходима. Докато се задоволявате само с разходки по брега, това, което сам можете да видите ще ви бъде много по-интересно, отколкото да гледате картата. Но картата ще ви бъде много по-полезна отколкото разходките по брега, ако решите да отидете до Америка.

Теологията е като картата. Ако се задоволите само с изучаването и обмислянето на християнските учения и спрете дотук, това ще е по-малко реално и по-малко вълнуващо, отколкото това, което се е случило с моя приятел в пустинята. Християнските учения не са Бог, а са само нещо подобно на географска карта. Но тази карта се основава на преживяванията на стотици хора, които наистина са били във връзка с Бога – преживявания, в сравнение с които всички вълнения или чувства към Бога, които ние с вас сигурно можем сами да изпитаме, са много елементарни и много объркани. И второ, ако искате да стигнете по-далече, вие трябва да използвате карта. Нали разбирате, че това, което се е случило с този човек в пустинята, може да е било истинско и да е било наистина вълнуващо, но от него нищо не следва. То не води до нищо. Нищо не можете да направите с него. Точно затова мъглявата религия – да чувствате Бога в природата и т.н. е толкова привлекателна. Тя носи само приятни вълнения и не изисква от нас никакви усилия; все едно да наблюдавате от брега вълните на океана. Но вие няма да стигнете до Нюфаундленд, като изучавате Атлантическия океан по този начин и няма да получите вечен живот, ако се задоволявате само с усещането на присъствието на Бога в цветята или в музиката. Няма и до никъде да стигнете, ако само гледате картите, без да отивате до морето. Нито пък ще бъдете в безопасност, ако влезете без карта в морето.

Иначе казано, теологията е свързана с практиката, особено днес. В миналото, когато образованието е било по-слабо развито и тези въпроси по-малко са били разисквани, може би е било възможно човек да се справи само с няколко елементарни представи за Бога. Но сега това не е така. Всеки човек чете, всеки чува да се обсъждат различни неща. Следователно, ако не се вслушате в теологията, това няма да означава, че нямате никаква представа за Бога. Това означава, че вие ще имате много на брой и то погрешни представи – лоши, объркани и остарели. Защото много от представите за Бога, които днес се показват като някаква новост, са били изпробвани още преди векове и са били отхвърлени от истинските теолози. Да вярваме в популярната религия на съвременна Англия е връщане назад – все едно да вярваме, че земята е плоска.

Защото, като се замислите, не е ли такава връщане назад популярната представа за християнството, че Исус Христос е бил велик нравствен учител, че е достатъчно да изпълняваме съветите Му и по този начин ще установим по-добър ред в обществото и ще избегнем следваща война? Обърнете внимание, че само за себе си това твърдение е вярно. Но то далеч не е цялата истина за християнството и няма никакво практическо значение.

Съвсем вярно е, че ако изпълняваме съветите на Христос, ние скоро ще заживеем в един пощастлив свят. Но не е нужно дори да стигаме чак до Христос. Ако правехме всичко, което Платон, Аристотел или Конфуций са ни казали, ние щяхме да живеем доста по-добре, отколкото сега. Е, и какво от това? Ние никога не сме изпълнявали съветите на големите учители. Защо да следваме Христос, а не някой от другите? Дали защото Той е най-добрият учител по нравственост? Но ако това е така, ще изглежда още по-невероятно да започнем да Го следваме. Ако не можем да възприемем елементарните уроци, нима ще можем да разберем по-сложните? Ако християнството означаваше само малко по-добри съвети, тогава то няма никакво значение. Не сме усетили липсата на добри съвети през последните 4 000 години. Още няколко съвета в повече с нищо няма да променят нещата.

Но ако погледнете което и да е от християнските произведения, вие ще се уверите, че в тях става въпрос за нещо твърде различно от тази популярна религия. Там се казва, че Христос е Син на Бога (каквото и да означава това). Там се казва, че тези, които Му се доверят, могат също да станат синове

на Бога (каквото и да означава това). Там се казва, че смъртта на Христос ни е спасила от греховете ни (каквото и да означава това).

Няма смисъл да се оплакваме, че тези неща са трудни за разбиране. Християнството твърди, че ни разказва за един друг свят, за нещо отвъд света, който сега можем да пипнем, да видим и да чуем. Може да си мислите, че това твърдение е неуместно, но ако то е вярно, тогава това, което ни казва християнството, неизбежно ще бъде трудно – трудно поне колкото съвременната физика и то – поради същата причина.

Най-много ни стряска християнското твърдение, че присъединявайки се към Христос, ние „можем да станем синове на Бога.“ Човек пита: „Но нима ние не сме синове на Бога? Та нали бащинството на Бога е една от основните християнски идеи?“ Добре, в известен смисъл няма никакво съмнение, че ние вече сме синове на Бога. Искам да кажа, че Бог ни е сътворил, че ни обича и се грижи за нас, и в този смисъл той ни е като баща. Но когато Библията казва, че ние можем „да станем“ Божии чада, положително се има предвид нещо друго. И този друг смисъл ни отвежда в самия център на теологията.

В един символ на християнската вяра се казва, че Христос е Син на Бога, който е „роден, а не сътворен“; и после се добавя „роден от Отца преди всички векове.“ Искам да ви стане напълно ясно, че това твърдение няма нищо общо с факта, че когато Христос се е родил на земята като човек, този човек е бил син на девица. Сега ние не говорим за това девствено раждане. Ние говорим за нещо, което се е случило преди светът изобщо да е бил създаден, преди началото на времето. Христос е роден, а не сътворен „преди всички светове.“ Какво означава това?

Ние не употребяваме много често думите *раждане* или *роден*. (В английския език има отделна дума за раждане по отношение на ролята на мъжа: *to beget* – „да зачена“ (за бащата), но всеки човек знае какво означават тези думи. Да родиш, означава да станеш „бащата на“. А да създадеш, означава да направиш. Ето това е разликата между нас и Исус Христос. Когато раждаш, ти раждаш нещо, което е подобно на теб. Човекът ражда човешки бебета, бобърът ражда малки бобърчета, а птичката снася яйца, от които се излюпват малки птиченца. Но когато правиш нещо, то е различно от теб самият. Птичката прави гнездо, бобърът прави бент, човекът прави радиоапарат или може да направи нещо, което прилича повече на него, например – статуя. Ако наистина е много изкусен скулптор, той може да направи статуя, която да прилича много на човек, но разбира се, това не е истински човек, а само прилича на човек. Статуята не може да диша или да мисли. Тя не е жива.

Това е първото нещо, което трябва да стане ясно. Това, което Бог ражда, е Бог; също както това, което човека ражда, е човек. Това, което Бог създава не е бог; също както това, което човека прави не е човек. Поради това, ние, хората, не сме синове на Бога в същият смисъл, в който Христос е Син на Бога. Хората могат да приличат на Бога по някои неща, но хората не са като Него. Те повече приличат на статуи или на портрети на Бога.

Статуята има формата на човек, но тя не е жива. По същия начин човека има (в определен смисъл, който след малко ще обясня) „формата“ или приликата на Бога, но човекът не притежава този живот, който има Бог. Нека първо да разгледаме приликата на човека с Бога. Всичко, което Бог е сътворил (направил), има прилика с Него. По своята необятност пространството прилича на Него, но необятността на пространството не е от същия вид като необятността на Бога. Необятността на пространството е нещо като символ или като материален израз на необятността на Бога. Материята прилича на Бога по това, че притежава енергия, въпреки че и в този случай физическата енергия е твърде различна от силата на Бога. Растителният свят прилича на Него, защото е жив свят, а Той е „живият Бог.“ Но животът на растителния свят, в този биологичен смисъл, не е същият, като живота на Бога. Животът на растителния свят е само нещо като символ или сянка на живота на Бога. Когато стигнем до животните, ние откриваме и друга прилика между тях и Бога, освен биологичния живот. Например, голямата активност и плодовитост на насекомите е първото бледо подобие на непрестанната активност и съзидателност на Бога. При по-висшите бозайници откриваме началото на инстинктивната привързаност. Тази привързаност не е същата като любовта, която съществува в Бога, но инстинктивната привързаност прилича на Божията любов така, както картината, която е нарисувана на хартия, въпреки това може да „прилича“ на истинския пейзаж. Когато стигнем до човека, най-висшето от всички живи същества, ние виждаме най-голямата прилика с Бога, която ни е известна. (Може би има други същества и светове, които повече от нас приличат на Бога, но ние не знаем за тях.) Човекът не само живее, но обича и разсъждава. В него биологичният живот достига до най-високото си развитие, което ни е известно.

Но това, което човекът в природното си състояние няма, е духовния живот – по-висшият и различен вид живот, който съществува в Бога. Ние използваме същата дума *живот* и за двата вида; но

ако сте си мислили, че поради това и двата вида живот би трябвало да са едно и също нещо, това би било все едно „необятността“ на пространството и „необятността“ на Бога да са от един и същи вид. В действителност разликата между биологичния и духовния живот е толкова важна, че аз ще ги нарека с две различни имена. Биологичният вид живот, който получаваме чрез природата и който (както всичко останало в природата) винаги има тенденцията към изчерпване и разруха, така че може да бъде поддържан чрез непрестанна подкрепа от природата под формата на въздух, вода, храна и др. е *Биос* (това е гръцката дума, която означава „живот“). Духовният живот, който вечно съществува в Бога и който е създал целия природен свят, е *Зое* (гръцката дума, която означава „органичен живот.“). Биосът има известна прилика (нещо като сянка или като символ) със Зоето. Но тази прилика е подобна само на приликата, която съществува между снимката и обекта, който е сниман или между статуята на човека и самия човек. Когато човекът, който притежава *Биос*, започне да притежава *Зое*, промяната, която настъпва в него е толкова голяма, колкото щеше да е промяната, която би настъпила с една статуя, ако тя от дялан камък се превърне в жив човек.

И точно за тази промяна се говори в християнството. Този свят е като едно скулптурно ателие. Ние сме статуите и из ателието се носи мълвата, че някои от нас някога ще станат живи.

Глава 2

Бог в три личности

В предната глава говорих за разликата между раждането и сътворяването. Човекът ражда детето, но само сътворява статуята. Бог ражда Христос, но Той само прави хората. По този начин илюстрирах само една от отличителните черти на Божията същност – че това, което Бог ражда е Бог, който е подобен на Него. В този смисъл това прилича на човешкия баща, който ражда човешки син, но сравнението не е точно. Поради това ще трябва да се опитам да го обясня малко по-подробно.

Днес много хора казват: „Вярвам в Бога, но не и в Бога-Личност.“ Те чувстват, че тайнственото нещо, което стои зад всичко, трябва да е нещо повече от личност. Християните до голяма степен се съгласяват с това усещане. Но християните са единствените хора, които предлагат някаква идея за това, какво може да представлява съществото отвъд личността. Всички други хора, въпреки че казват, че Бог е отвъд личността, всъщност си Го представят като нещо, което е безлично; т.е. като нещо, което е по-малко от личност. Но ако търсите нещо свръхлично, нещо, което е повече от личност, тогава не става въпрос да избирате между християнската представа за Бога и представите на другите хора за Бога, защото само християнството ви предлага представа за Бога като Личност.

Някои хора си представят, че след този живот или може би след няколко прераждания, човешките души ще бъдат „абсорбирани“ от Бога. Но когато се опитат да обяснят какво имат предвид, се оказва, че според тях ние се разтваряме в Бога така, както едно материално нещо се разтваря в друго нещо. Те казват, че това прилича на падането на капка вода в морето. Но това означава край на капката! Ако същото се случи с нас, тогава да бъдем абсорбирани, ще означава да престанем да съществуваме като личности. Единствено християните имат някаква представа как човешките души могат да бъдат въведени в Божия живот и въпреки това да останат „себе си“ - всъщност, да станат много повече „самите себе си“, отколкото са били преди.

Предупредих ви, че теологията има отношение към практиката. Целият смисъл на нашето съществуване е по този начин ние да бъдем въведени в Божия живот. Ако имаме погрешна представа за Божия живот, на нас ще ни бъде по-трудно. Сега искам да ви помоля през следващите няколко минути да следите много внимателно думите ми.

Вие знаете, че в пространството можете да се движите в три посоки – наляво или надясно, назад или напред и нагоре или надолу. Всяко направление е или едно от тези три направления, или нещо смесено между тях. Те се наричат трите измерения. Обърнете внимание на следното. Ако използвате само едно от измеренията, вие можете да начертаете само права линия. Ако използвате две от измеренията, вие можете да начертаете някаква фигура, например – квадрат, който е съставен от четири прави линии. А сега да направим още една крачка напред. Ако използвате и трите измерения, вие можете да построите така нареченото твърдо тяло, например – куб – нещо като зарче за игра или като бучка захар. Кубът е съставен от шест страни с квадратна форма.

Разбирате ли сега какво имам предвид? Светът с едно измерение би приличал на права линия. Свят с две измерения ще продължи да има прави линии, но някои от тях могат да оформят фигура. В триизмерният свят все още ще има правни линии и фигури, но няколко фигури могат да образуват едно твърдо тяло. Иначе казано, като се придвижвате към по-реални и по-усложнени нива, вие не

изоставяте това, което сте наблюдавали на по-елементарните нива; тези по-елементарни неща все още продължават да съществуват, но са съчетавани по нови начини – начини, които вие не сте могли да си представите, ако познавахте само по-елементарните нива.

Християнското описание за Бога използва съвсем същия принцип. Човешкото ниво е елементарно и доста безсъдържателно ниво. На човешкото ниво една личност е едно същество, поради което, които и да са две личности са две отделни същества – също като при света в две измерения (например – на един лист хартия) – един квадрат е една фигура, а които и да са два квадрата са две отделни фигури. На Божието ниво все още съществуват личности, но там, горе, те са съчетани по нови начини и ние, които не живеем на това ниво, не можем да си ги представим. В Божието измерение, в Божият свят вие откривате същество, което е три Личности, но е едно Същество, така както кубът е съставен от шест квадрата, но си остава един куб. Разбира се, ние не можем напълно да си представим това Същество, също както, ако бяхме създадени да възприемаме само две от измеренията в пространството, ние никога нямаше да можем да си представим както трябва един куб, а само ще получим някаква приблизителна представа за него. И когато получим тази приблизителна представа, ние за пръв път в живота си ще имаме една положителна представа, колкото и бледа да е тя, за това нещо, което е повече от личност. Това е нещо, което никога не бихме отгатнали, но въпреки това, щом ни заговорят за него, ние почти усещаме, че е трябвало да можем да се досетим за него, защото то така добре съвпада с всичко, което вече знаем.

Можете да попитате: „Ако не можем да си представим едно Същество в три личности, каква полза има да говорим за Него?“ Да, никаква полза няма само да говорим за Него. Важното е да бъдем въввлечени в този триединен живот и това може да започне по всяко време – ако искате, още дотук.

Ето какво имам предвид. Всеки обикновен и нормален християнин коленичи, за да се моли. Той се опитва да влезе във връзка с Бога. Но ако е християнин, той знае, че това, което го подтиква да се моли, също е Бог. Това е Богът, който се намира вътре в християнина. Но освен това той знае, че цялото негово истинско познание за Бога идва от Христос, от човекът, който беше Бог. Християнинът знае, че Христос стои до него и му помага да се моли, молейки се за вярващият. Виждате какво става. Вярващият се моли на Бога – Бог е целта, която той се опитва да достигне. Бог е също така и онова нещо вътре във вярващият, което го насърчава и е движещата сила. Бог е също и пътят или моста, по който вярващият е тласкан да върви към своята цел. По този начин в обикновената спалня, където обикновен човек изрича молитвите си, протича целият триединен живот на единното Същество. Вярващият бива въввлечан в по-висшите форми на духовен живот; той върви към Бога, теглен от Бога, докато същевременно си остава самия себе си.

А теологията се е появила по следния начин. Хората вече смътно са знаели за Бога. Тогава се появил човек, който твърдял, че е Бог; и все пак хората не могли да го пренебрегнат като някакъв луд човек. Той ги накарал да повярват в Него. Среждали го отново, след като наблюдавали как Го убиват. И тогава, когато вече били образували едно малко общество или комуна, по някакъв начин хората открили, че Бог съществува и в самите тях, като ги насочва, като ги прави способни да вършат неща, които преди това не са могли да правят. И когато обмислили всичко това, хората открили, че са стигнали до християнското определение на Бога в три личности.

Това определение не е нещо, което ние сме измислили; в известен смисъл теологията е експериментална наука. Елементарни за тези религии, които са измислени религии. Когато казвам, че „в известен смисъл“ теологията е експериментална наука, аз имам предвид, че теологията само до известна степен, а не изцяло, прилича на другите експериментални науки. Ако сте геолог и изучавате скалите, вие трябва да отидете и да ги намерите. Скалите няма да дойдат при вас, но ако вие отидете при тях и те няма да могат да избягат. Инициативата е изцяло във вашите ръце. Скалите нито могат да ви помогнат, нито могат да ви попречат. Но да предположим, че вие сте зоолог и искате да направите фотографии на диви животни в естествените им убежища. Изучаването на животните е малко по-различно от изучаването на скалите. Дивите животни няма да дойдат при вас, но те могат да избягат от вас. И ще го направят, освен ако не пазите абсолютна тишина. Вече започва да се появява една мъничка наченка на инициативата от тяхна страна.

А сега да преминем едно стъпало по-нагоре. Да предположим, че искате да опознаете една човешка личност. Ако той е решен да не ви позволи това, вие няма да го опознаете. Преди да го опознаете, вие трябва да спечелите доверието му. В този случай инициативата е разделена по равно между двамата – за едно приятелство са нужни две личности.

А когато стигнем до познаването на Бога, инициативата е от Неговата страна. Ако Той Сам не ви се разкрие, вие не можете да направите нищо, за да Го откриете. И наистина, Той разкрива Себе Си на някои хора повече, отколкото на други хора (Коментар: Исус е казал на учениците си: „Не хвърляйте

бисерите си пред свинете“ (Мат.7:6), не защото Той има любимци, а защото за Него е невъзможно да се разкрие на човек, чийто ум и характер са погрешно настроени, така както слънчевата светлина, въпреки че няма любимци, не може да се отрази така ясно в прашното огледало, както се отразява в чистото огледало.

Можете да кажете това и по друг начин. Докато при другите науки инструментите, които използвате се намират извън вас (например, микроскопи или телескопи), инструментът, чрез който вие виждате Бога сте самият вие. И докато не поддържате чист и лъскав този инструмент, вие ще получавате замъглен образ на Бога – като образа на луната, когато тя е наблюдавана през непочистен телескоп. Поради това ужасните народи имат ужасни религии: те гледат Бога през мръсна лупа.

Бог може да разкрива Себе Си такъв, какъвто наистина е, само пред истинските хора. А това означава не само на хора, които като индивиди са добри, но и на хора, които са свързано заедно в едно тяло; на хора, които взаимно се обичат; които си помагат и които заедно се стремят към Него. Защото това е, което Бог иска от човечеството – хората да са като музикалните инструменти в един оркестър или да са като органите на едно тяло.

Следователно, единственият наистина подходящ инструмент, с който можем да получим знания за Бога е цялото християнско общество, което заедно Го очаква. Образно казано, християнското братство е техническото оборудване – то е лабораториите и принадлежностите на науката теология. Поради това всички хора, които от време на време се появяват с някаква своя и оригинална опростена религия, като заместител на християнската традиция, всъщност само си губят времето – така както прави човек, който няма никакви други инструменти, освен един стар бинокъл, но е решил да постави на мястото им всички истински астрономи. Той може да е умен човек – може дори да е по-умен от някои от истинските астрономи, но няма никакъв шанс за успех. След примерно две години той ще бъде забравен от всички хора, а истинската наука продължава да се развива и днес.

Ако християнството беше нещо, което ние си измисляме, ние разбира се, щяхме да се справим по-лесно. Но то не е измислено. Затова ние не можем да се съревноваваме по простота с онези хора, които измислят религии. А и как бихме могли да се съревноваваме с тях? Ние работим с факти. Естествено, всеки човек може да говори просто и ясно, ако не се съобразява с фактите.

Глава 3

Времето и извън времето

Съществува една много глупава представа, че когато четете някаква книга, никога не трябва да „прескачате“ някой от текстовете в нея. Всички разумни хора съвсем спокойно постъпват така, когато стигнат до някоя глава в книгата, от която преценяват, че няма да имат никаква полза. В тази книга аз говоря за нещо, което може да е полезно за някои от читателите, но друга част от читателите могат да преценят, че това нещо е просто едно ненужно усложнение. Ако принадлежите към втората група читатели, аз ви препоръчвам въобще да не се притеснявате за тази глава и направо да преминете към следващата.

В предишната глава се наложи да засегна въпроса за молитвата и докато той е все още пресен във вашия и в моя ум, искам да насоча вниманието ви към една трудност, която някои хора откриват в самата представа за молитвата. Един човек ми я обясни така: „Добре, аз мога да повярвам в Бога, но не мога да проумея как Той може да отделя внимание на няколко стотин милиона човешки същества, които се молят на Него в един и същ момент.“ Забелязал съм, че много хора си задават същия въпрос.

Първото, което се вижда е, че цялата беда произлиза от думите „*в един и същ момент*.“ Повечето от нас могат да си представят как Бог отделя внимание на независимо колко голям брой просители, стига те да отиват при него един по един и Той разполага безкрайно много време, за да върши това. Следователно, тази трудност произлиза от представата, че Бог трябва да извърши твърде много неща в един конкретен момент от времето.

Да, точно така се случва с нас. Животът ни протича като поредица от моменти. Един момент изчезва, на неговото място се появява следващият момент и всеки от тях е много кратък. Ето това представлява времето. Ние сме склонни да приемаме за естествено, че тази времева поредица – това подреждане на минало, настояще и бъдеще – не е просто начина, по който ние възприемаме живота си, а е начинът, по който наистина съществуват всички неща. Ние сме склонни да приемем, че цялата Вселена и Самият Бог винаги се движат като нас от миналото към бъдещето. Но много учени хора не са съгласни с тази представа. Теолозите бяха първите, които казаха, че някои неща въобще не

се намират във времето; по-късно философите възприеха тази идея; а сега някои учени правят същото.

Почти със сигурност може да се каже, че Бог не е във времето. Неговият живот не се състои от моменти, които следват един след друг. Ако тази вечер в 22:30 часа един милион човека се молят на Бога, Той не е принуждаван да изслуша всичките в този кратък интервал от време, който ние наричаме 22:30 часа. За Бога 22:30 часа, както и всеки друг момент, са винаги „Настоящото.“ Ако искате, можете да кажете това и така: Бог разполага с цялата вечност, за да изслуша молитвата на pilota, която трае само една четвърт от секундата, докато самолетът му се разбива сред пламъците.

Знам, че е това е трудно за разбиране. Ще се опитам да ви предложа нещо доста различно и все пак до известна степен подобно на това, което искам да ви обясня. Да предположим, че аз пиша роман. Написвам изречението: „Мери остави настрана ръкоделието си; в следващия момент на вратата се почука!“ За Мери, която живее във въображаемото време на моята история, оставянето на ръкоделието и почукването на вратата следват непосредствено едно след друго. Но аз, който съм създателят на Мери, въобще не живея в това въображаемо време. Между написването на първата половина от това изречение и написването на втората му половина аз мога в продължение на 3 часа да седя и непрекъснато да мисля за Мери. Мога да мисля за Мери, като че ли тя е единственият герой в тази книга, и мога да правя това толкова дълго време, колкото си искам; и часовете, които прекарвам, мислейки си за Мери, въобще няма да се появят в нейното време (т.е. във времето, в което се развива нейната история).

Разбира се, това не е съвършеният пример, но той може да ви помогне поне за миг да зърнете това, което вярвам, че е истина. Бог не е носен от бързия поток на времето на тази Вселена, така както и авторът не е принуждаван да бърза заедно с въображаемото време на своя роман. Бог може да отделя безкрайно внимание на всеки един от нас. Той не е принуждаван да се занимава с нас като с обща маса. Вие сте сам с Него, все едно, че сте единственото същество, което Той е създал. Когато Христос умря, Той умря за самият вас, все едно че вие сте единственият човек на този свят.

Но в моят пример има една слабост. В него авторът се измъква от една последователност на времето (тази на романа), само за да попадне в другата, истинската последователност на живота си. А според мен Бог въобще не живее в никаква последователност на времето, защото животът Му не изтича всеки миг капка по капка като нашия – за Него, образно казано, все още е 1920 г. и в следващият миг е 1960 г. Защото неговият живот е самият Той.

Ако си представите времето като права линия, по която ние се движим, тогава трябва да си представите Бог като равнината, в която лежи тази линия. Ние стигаме до отделните точки на правата линия една по една – трябва да напуснем точка „А,“ преди да стигнем до точка „Б“ и не можем да стигнем до точка „В,“ преди да сме оставили зад себе си точка „Б.“ А е Бог отгоре, отдолу, отвън или отвсякъде наоколо, Той съдържа цялата права линия и я вижда. Заслужава си човек да проумее тази представа, защото тя премахва някои несъмнени трудности в разбирането на християнството. Преди да стана християнин, едно от възраженията ми беше следното. Според християните, вечният Бог, който е навсякъде и движи цялата Вселена, веднъж е станал човешко същество. Аз разсъждавах така: „Добре, как е продължавала да съществува цялата Вселена, докато Той е бил бебе или докато е спял? Как е възможно Той едновременно да е Бог, който знае всичко, и човек, който пита учениците си: „Кой се допря до мен?““ Вие забелязвате, че цялата беда идва от думите, отнасящи се до времето „Докато Той е бил бебе“ и „Как е могъл в същото време?“ Иначе казано, аз приемах, че животът на Христос като Бог е бил в обхвата и ограничението на времето, и че Неговият живот като човека Исус в Палестина е бил един по-къс период от това време – също както службата ми в армията беше един къс период от целия ми живот. Ето, по този начин изглежда, че разсъждават повечето от нас. Ние си представяме, че Бог е живял в период, когато Неговият живот като човек все още се е намирал в бъдещето и не е бил настъпил, после е настъпил този период, когато това вече е станало настояще; а след това е дошъл друг период, по време на който Той е можел да погледне назад към онова нещо от миналото. Но тези представи не отговарят на действителните факти. В представата си ние не можем да съвместим във времето земния живот на Христос в Палестина и Неговия живот като Бог, който е извън пространството и времето. И точно това е вечната истина на Бога, че човешката природа и характерните за човека слабост, сън и невежество, по някакъв начин са включени в целия Негов божествен живот. От наша гледна точка този човешки живот в Бога представлява един определен период от историята на света от годината след раждането на Христос до разпъването Му на кръста. Затова ние си представяме, че това е и период от историята на съществуването на самия Бог. Но Бог няма история. Той е толкова абсолютно и изцяло в настоящето, че Той не може да има минало или бъдеще. Защото, за да имаш история, това означава да си загубил част от своята същност, защото тя

вече е останала в миналото и все още да нямаш друга своя същност, защото тя все още е в бъдещето. Истината е, ние хората, не разполагаме с нищо друго, освен едно мъничко парченце от настоящето, което си е отишло, преди още да сме успели да го назовем. Пази Боже да си представяме, че Бог е такъв. Дори можем да се надяваме, че и ние няма винаги да бъдем така надробявани.

Друга трудност, която срещаме, когато си представяме, че Бога е подвластен на времето, е следната. Някои християни вярват, че Бог знае какво ще направи утре всеки един от нас. Но ако Той знае утре какво ще направя аз, тогава как мога аз да съм свободен да постъпя по друг начин? И в този случай трудността идва от представата, че и Бог като нас се движи по линията на времето, с единствената разлика, че Той може да вижда напред, а ние не можем. Но ако това е така, ако Бог предвиждаше нашите действия, тогава на нас щеше да ни е много трудно да разберем как можем ние да сме свободни и да решим да не извършим тези действия. Но нека си представим, че Бог е извън и над линията на времето. В този случай Той вижда по един и същи начин това, което ние наричаме „днес“ и онова, което ние наричаме „утре.“ За Бога всички дни са „сега.“ Той не си спомня, че вчера вие сте правили нещо; Той просто го вижда да го правите, защото въпреки че вие се загубили вчерашния ден - Бог не е. Той не „предвижда“, че вие утре ще направите нещо – Той просто ви вижда да го правите, понеже, въпреки че за нас утрешният ден не е настъпил, за Него утрешният ден е настъпил. Вие никога не сте си помисляли, че действията ви в този момент стават по-малко свободни, защото Бог знае какво правите. Той знае какви ще бъдат утрешните ви действия по същия начин, защото Той вече е в утрешния ден и може просто да ви наблюдава. В определен смисъл Бог не знае каква ще бъде вашата постъпка, докато вие не я извършите, обаче моментът, в който вие вече ще сте я извършили, за Него вече е „сега.“

На мен тази представа и това разбиране ми помогнаха много. Ако на вас не ви помагат – изоставете ги. Това е една „християнска представа“ в смисъл, че големи и мъдри християни са я споделяли и че в нея няма нищо, което да е в противоречие с другите християнски истини и учения. Но тя не се намира в Библията, нито в някои от вариантите на изповедите на вярата. Можете да бъдете съвършено добър християнин, без да приемате тази представа и даже без да мислите по този въпрос.

Глава 4

Добрата зараза

В началото на тази глава искам да ви помоля да си представите пределно ясно следната картина. Представете си две книги, които са поставени една върху друга на някаква маса. Очевидно е, че долната книга поддържа и крепи горната книга да не падне. Благодарение на долната книга, горната книга остава примерно на височина 5 см. над повърхността на масата, вместо да се допира до нея. Нека да наречем долната книга „А“, а горната - „Б“. Положението на „А“ е причината за положението на „Б“. Това ясно ли е? А сега нека да си представим – това разбира се в действителност не може да се случи, но ще свърши работа като пример – че двете книги са в това положение от вечни времена. В този случай положението на „Б“ винаги е било резултат от положението на „А“. Но все пак, положението на „А“ не е съществувало преди положението на „Б“. Иначе казано, резултатът не се е появил след причината. Както знаете, обикновено резултатите обикновено се появяват след причините: първо ядете краставица, а после получавате стомашно разстройство. Но това правило не е валидно за връзката между всички причини и резултати. След малко ще научите защо си мисля, че е толкова важно да разберем това.

Преди няколко страници казах, че Бог е Същество, което се състои от три Личности и в същото време остава едно Същество, така както кубчето се състои от 6 квадрати и остава едно тяло. Но щом започна да се опитвам да обяснявам как са свързани помежду си тези Личности, аз съм принуден да използвам думи, от които излиза, че като че ли едната от тях е съществувала преди другите две Личности. Първата Личност се нарича Отец, а Втората – Син. Ние казваме, че Първата ражда или дава Втората.; наричаме го *раждане*, а не *сътворение*, защото това, което Бог ражда е подобно на Него и е от същия вид като Него. Поради това думата Отец е единствената, която можем да използваме. Но за жалост тя предполага, че Той е съществувал преди Своя Син – така както един човешки баща съществува преди сина си. Но това не е така. В този уникален случай не съществуват никакви преди и след това. И затова смятам, че е важно да изясня как едно нещо може да бъде източник, причина или начало на нещо друго, без да е съществувало преди резултата. Синът съществува, защото съществува Бащата, но никога не е съществувало време, преди Бащата да роди Сина.

Може би най-добрият начин да придобиете представа за това е следния. Току-що ви помолих да си представите двете книги и вие сигурно вече сте направили това. Иначе казано, вие сте използвали въображението си и в резултатът от това сте получили един мисловен образ. Съвсем очевидно е, че причината е действието на вашето въображение, а резултатът е този мисловен образ. Но това не означава, че вие първо сте си представили, и чак после сте получили образа. В мигът, в който сте извикали въображението си, картината е била там. Вашата воля задържа картината пред вас през цялото време. Но въпреки това, този акт на волята и появата на образът са започнали точно в един и същи момент и са свършили в един и същи момент. Ако има Същество, което винаги е съществувало и винаги си е представяло нещо, то и резултат от неговото действие винаги ще съществува един мисловен образ, който ще съществува толкова вечно, колкото и самото действие.

По същия начин трябва да мислим и за Сина – че Той винаги, образно казано, струи от Отца така, както светлината струи от лампата или топлината - от огъня или мислите – от главата. Синът е себеизявата на Отца – Той е това, което Отец има да ни каже. И никога не е съществувало време, когато Отец да не е казал това. Но забелязахте ли какво става? От всички тези примери със светлината или с топлината излиза, че като че ли Отец и Син са две неща, а не две Личности. Така че, все пак образът от Новия Завет за Баща и Син се оказва много по-точен от всичко, с което се опитваме да го заменим. Винаги става така, когато се опитваме да избягаме от думите на Библията. Напълно е в реда на нещата да се отделяме за малко от тях, за да си изясним някой специален въпрос. Но винаги трябва да се връщаме при Библията. Естествено Бог знае много по-добре как да опише Себе Си, отколкото ние знаем как да Го опишем. Той знае, че отношенията между Първата и Втората Личност много повече от всичко друго, което ние можем да измислим, приличат на отношенията между Баща и Син. Всъщност, най-важното нещо, което трябва да знаем е, че това е отношение на любов. Бащата се радва на Своя Син; Синът гледа с уважение на Своя Баща.

Преди да продължим, обърнете внимание на практическото значение на отношението между Отца и Сина. Има най-различни хора, които обичат да повтарят християнското твърдение, че „Бог е любов.“ Но тези хора изглежда не забелязват, че думите „Бог е любов“ не означават нищо, освен ако Бог не се състои от поне две Личности. Любовта е нещо, което една личност изпитва към друга личност. Ако Бог беше една личност, то тогава преди сътворението на света Той не е бил любов. Това, което тези хора подразбират в израза „Бог е любов“, е нещо твърде различно – те считат, че „Любовта е Бог.“ Те всъщност искат да кажат, че ние трябва да се отнасяме с голямо уважение към чувствата си на любов, независимо от това, как и къде възникват и какви последици ще имат. Може би така и трябва да постъпваме, но това също е твърде различно от онова, което християните имат предвид, когато казват, че „Бог е любов.“ Християните вярват, че живата и активната любов винаги е съществувала у Бога и че тя е сътворила всичко останало.

Това е може би най-важната разлика между християнството и всички други религии – според Християнството Бог не е нещо статично или някой, а е жива и пулсираща енергия, един живот, пълен с драматични промени. И ако не ме считате за непочтителен, бих казал, че християнството много прилича на танц. Единството между Отца и Сина е толкова живо и конкретно, и самото то също е една Личност. Знаем, че това е почти немислимо, но погледнете към тази идея по следния начин. Вие знаете, че когато са членове на семейството, на клуб или на профсъюз, хората говорят за „духа“ на това семейство, клуб или профсъюз. Те говорят за този „дух“, защото когато се събират заедно отделните членове развиват в себе си особени начини на говорене и на поведение, които те поотделно не биха имали. (Разбира се, това общоприето поведение може да е както по-добро, така и по-лошо от индивидуалното им поведение.) Все едно, че се е появила някаква колективна личност. Тя не е истинска личност, а само прилича на личност. Ето, това е една от разликите между Бога и нас. Това, което се появява в резултат от общия живот на Отца и Сина, е истинска Личност, всъщност това е Третата от трите Личности, които са Бог.

Тази трета Личност според терминологията се нарича Святия Дух или Божия Дух. Не се безпокойте или учудвайте, ако си представяте това (или Святия Дух) по-смътно и по-неясно отколкото другите две Личности. Мисля си, че това е обяснимо. В християнския си живот ние обикновено не гледаме към Него. Той винаги действа вътре и чрез нас. Ако си представяте, че Отец е нещо „някъде там“, пред вас, а Сина – като някой който стои близо до вас, помага ви да се молите, опитва се да ви промени и да ви превърне в друг син, тогава трябва да си представяте третата Личност като нещо вътре във вас или зад вас. Може би за някои хора ще е по-лесно да започнат запознанството си с третата Личност и после да вървят отзад напред. Бог е любов и тази любов действа чрез хората, особено чрез цялата общност на християните. Но този дух на любов е цялата вечна любов, която съществува между Отца и Сина.

А какво е значението на всичко това? Значението на това е по-голямо от всичко друго на света. Целият този танц или драма, или моделът на този триединен живот, трябва да бъде възпроизведен във всеки човек или казано по обратния начин, всеки човек трябва да влезе в този модел и да заеме мястото си в този танц. Няма друг път към щастието, за което сме създадени. Нали разбирате, че както добрите, така и лошите неща са заразни. Ако искате да се стоплите - трябва да стоите близо до огъня. Ако искате да се намокрите – трябва да влезете във водата. Ако искате да имате радост, сила, мир и вечен живот – трябва да се доближите и да влезете в това, в което се намират тези неща. Те не са нещо като награди, които Бог може да дава на когото и да било. Те са един голям извор на енергия и на красотата, който блика в самия център на реалността. Ако сте близо до този извор, неговите капки ще ви намокрят, ако не сте – ще останете сух. Щом веднъж се свърже вечно с Бога, нима човек не може да живее вечно? А щом веднъж човек се отдели от Бога, какво друго му остава, освен да повехне и да умре?

Как може човек да се свърже с Бога? Как е възможно и ние да бъдем въведени в този триединен живот?

Спомнете си какво казах за *раждането* и *сътворяването* в гл. 2 на тази четвърта книга. Ние не сме родени от Бога – ние сме създадени от Него; в природното си състояние ние НЕ сме синове на Бога, а сме, образно казано, само статуи. Ние не притежаваме Зое (духовен живот) - ние притежаваме само Биос (биологичен живот), който бързо се изчерпва и умира. Цялото предложение на християнството към нас е следното: ако позволим на Бог да осъществи Своя план за нас, ние можем да споделим живота на Христос. Ако направим това, ние ще споделим един живот, който е бил роден от Бога, а не сътворен; ще станем участници в живот, който винаги е съществувал и винаги ще съществува. Христос е Син на Бога. Ако споделим този живот, ние също ще станем синове на Бога. Ако обичаме Отца така, както Го обича Христос, Светия Дух ще се зароди в нас. Христос дойде на този свят и стана човек, за да разпространи в другите хора този вид живот, който само Той има – чрез това, което аз наричам „добрата зараза.“ Всеки християнин ще стане един малък Христос. Да бъдеш като Христос - единствено в това е същността и смисъла да станеш християнин.

Глава 5

Твърдоглавите оловни войници

Божият Син стана човек, за да даде възможност на хората да станат синове на Бога. Ние не знаем – поне аз не знам – какво щеше да стане, ако човешкият род не беше въстанал срещу Бога и не беше се присъединил към врага. Може би всеки човек щеше да бъде „в Христос“ и щеше да споделя живота на Божия Син от момента на раждането си. Може би *Биосът* (природният живот) щеше веднага и от само себе си да преминава в Зое (в несътворения живот). Но това са само догадки, а ние се интересуваме от начина, по който стоят нещата сега.

А сегашното положение на нещата е следното. Двата вида живот сега са не само различни (те винаги са били различни), но всъщност са и противоположни. Природният живот във всеки от нас е егоцентрично нещо, което иска да го гледят и да му се възхищават, а то иска да използва другите хора и целия свят. И особено иска то да бъде оставено на мира – да стои настрана от всичко, което е по-добро, по-силно или по-висше от него; от всичко, което може да го накара да се чувства незначително и малко. Егоцентричното нещо се страхува от светлината и от въздуха на духовния свят така, като някои нечистоплътни хора се страхуват от водата. И в определен смисъл то има основание да се държи така. То знае, че ако попадне под властта на духовния живот, целият негов егоцентризъм и своеволие ще бъдат унищожени и е готово да се бори със зъби и нокти, за да предотврати това.

Мислили ли сте си някога като дете колко би било забавно, ако играчките ви можеха да оживеят? Да предположим, че вие наистина можете да им вдъхнете живот. Представете си, че превърнете един оловен войник в истински малък човек – с определен ръст, с определен цвят на косата, който говори определен език и тежи еди колко си килограма. Вечното Същество, Което знае всичко, Което създаде целия свят, стана не само човек, но преди това беше бебе, а още по-рано – ембрион в тялото на една жена. Ако искате да разберете какво означава това, помислете си как би ви харесало да се превърнете в гол охлюв или в рак.

В резултат от това вече съществуваше Един Човек, действително такъв, какъвто трябва да бъде всеки един човек, в който сътвореният живот, получен от неговата майка, може напълно и свършено да премине в роден живот. Природното човешко създание в Него беше напълно поето от Божия Син. Може да се каже че в този единствен случай човечеството, образно казано, успя – то премина в

живота на Христос. И тъй като цялата трудност за нас се състои в това, че природния живот трябва в определен смисъл да бъде „убит“, Христос избра един земен път, по който човешките му желаниа бяха убивани на всяка крачка – бедност, неразбиране от страна на собственото Му семейство, предателство от един от най-близките Му приятели, подигравки и малтретиране от полицията и смъртно наказание чрез мъчения. И тогава човешкото създание в Него – убито по този начин и в определен смисъл убивано ежедневно – отново се върна към живота, защото беше свързано с Божия Син. Човешкият Христос възкръсна отново, а не само Богът. За пръв път ние видяхме един истински човек. Един оловен войник – от истинско олово, също като останалите войници – стана напълно и прекрасно жив.

И тук идваме до момента, в който моят пример с оловния войник се проваля. В случая с истинските оловни войници или със статуите, ако един от тях оживее, това по никакъв начин няма да повлияе на останалите войници. Всички те съществуват отделно един от друг. Но при човешките същества това не е така. Хората ни изглеждат отделени един от друг, защото ги виждаме да се движат поотделно. Но ние сме създадени така, че виждаме само сегашния момент. Ако можехме да видим миналото, тогава всичко щеше да изглежда по различен начин. Защото е имало време, когато всеки човек е бил част от своята майка и (още по-рано) – част от своя баща. Имало е и време, когато майка му и баща му са били част от неговите баби и дядовци. Ако можехте да видите човечеството разгънато във времето така, както Бог го вижда, то нямаше да ви изглежда като множество от отделни хора, разпръснати наоколо. Човечеството ще ви прилича на един единствен растящ организъм или като някое много разклонено дърво. Всеки човек ще бъде свързан с друг човек. И не само това. Индивидите в действителност не съществуват отделно от Бога, така както не съществуват и отделно един от друг. Всеки мъж, жена и дете по целия свят чувства и диша в този момент, защото Бог „го поддържа.“

Следователно, когато Христос станал човек, това в действителност не е същото, както ако вие можехте да станете един определен оловен войник. Това е все едно, че нещо, което винаги е въздействало върху цялата човешка маса, започне в определен момент да ѝ въздейства по нов начин. От този момент нататък ефектът се разпростира върху цялото човечество. Това поставя в различно положение хората, които са живели преди Христос, както и хората, които са живели след Него. То поставя в различно положение хората, които никога не са чували за Него. То е все едно в чаша вода да капнем една капка от нещо, което придава нов вкус или цвят на цялата течност. Разбира се, всеки от тези примери не е съвършен. В края на краищата Бог не е никой друг, освен самият Той и това, което Той прави, не прилича на нищо друго. А вие едва ли бихте могли да очаквате нещо друго.

Как тогава Христос е променил положението на целия човешки род? Просто цялата работа, която е нужна, за да станем ние синове на Бога, да се превърнем от сътворени в родени, да преминем от временния биологичен живот към вечния „духовен“ живот, е била извършена от Него, вместо от нас. Човечеството е спасено „по принцип.“ Ние, хората, трябва да приемем това наше спасение. Но истинската тежка работа – това, което ние не бихме могли да извършим – е направена вместо нас. Ние не трябва да се опитваме да се изкатерим до духовния живот чрез собствените си усилия – духовният живот вече е слязъл долу сред човешкия род. Достатъчно е само да поверим себе си в ръцете на Единствения Човек, в когото в този вид живот присъства с цялата си пълнота и който, въпреки че е Бог, едновременно с това е и истински човек, и Той ще свърши тази работа вътре в нас и заради нас. Спомнете си какво казах за „добрата зараза.“ Един представител на човешкия род има този нов живот и ако се доближим до Него, ние също ще се „заразим.“

Разбира се, вие можете да опишете това по най-различни начини. Можете да кажете, че Христос е умрял заради нашите грехове. Можете да кажете, че Отец ни е простил, защото Христос е направил заради нас това, което ние трябваше да направим. Можете да кажете, че ние сме измити с кръвта на Агнето. Всички тези описания са верни. Ако някой от тези изрази не ви допада, оставете го и използвайте формулата, която ви харесва. Но каквото и да правите, не започвайте да се карате с другите християни за това, че използват формула, която е различна от вашата формула.

Глава 6

Две бележки

За да избегна недоразуменията, прибавям няколко бележки, свързани с два въпроса, които възникват във връзка с предишната глава:

1. Един здравомислещ критик ме попита веднъж защо, ако Бог е искал да има синове, а не „оловни войници,“ не ни е *родил* като много синове още от самото начало, вместо първо да *прави* оловни войници, а после да ги съживява по такъв труден и болезнен начин. Една част от отговора на този въпрос е сравнително лесна, а другата част е вероятно извън обхвата на човешкото познание. Лесната част е тази: Процесът на превръщането на човешките създания в синове на Бога нямаше да бъде труден и болезнен, ако преди много векове човешкият род не се беше разбунтувал срещу Бога. Тогава хората можаха да направят това, защото Бог им даде свободната воля. А Той им даде свободната воля, защото свят, населен с роботи никога не би могъл да обича и следователно никога не би могъл да познае безкрайното щастие. А трудната част от отговора е тази: Всички християни са съгласни, че в първоначалния смисъл на думата съществува само един „син на Бога.“ Ако непременно държим да попитаме: „А можеха ли да съществуват повече от един „Син на Бога,““ тогава щяхме да се окажем в дълбоки води. Имат ли въобще някакъв смисъл думите „А можеше ли да бъде,“ когато те се отнасят до Бог? Вие имате пълното право да кажете, че нещо определено и ограничено в пространството „можеше да бъде“ различно от това, което е, защото то щеше да е различно, ако нещо друго беше различно, и това друго нещо щеше да е различно, ако някое трето нещо беше различно и т.н. (Буквите на тази страница щяха да бъдат червени, ако печатарят беше използвал червено мастило, а той щеше да използва червено мастило, ако му беше наредено и т.н.) Но когато говорите за Бог – т.е. за основната скала, за неизменният факт, от който зависят всички други факти, тогава е безсмислено да питате дали нещо можеше да бъде и другояче. **То е такава, каквото е и с това се слага край на въпроса.** Съвършено отделно от отговора на този въпрос, лично на мен по принцип ми е много трудно да си представя, как Отец може да роди много синове. За да бъдат много, по някакъв начин те би трябвало да се различават помежду си. Две пенита имат една и съща форма. Как съществуват като две? Като заемат различно място и са съставени от различни атоми. Иначе казано, за да мислим за тях като за различни, ние трябва да въведем пространството и времето; всъщност трябва да въведем „Природата,“ или сътворения свят. Аз мога да разбера разликата между Отца и Сина, без да въвеждам пространството или материята, защото единият ражда, а другият е роден. Отношението на Отца към Сина не същото като отношението на Сина към Отца. Но ако Отец имаше няколко сина, всички те щяха да бъдат свързани помежду си и с Отца по един и същ начин. Как щяха да се различават един от друг? Разбира се, в началото човек не забелязва тази трудност. Той си мисли, че може да си изгради представата за няколко „сина.“ Но когато се замисля, аз откривам, че тази представа ми изглеждаше възможна, само защото смътно си ги представях като човешки фигури, които стоят заедно в някакво пространство. Иначе казано, въпреки че претендирах, че мисля за нещо, което е съществувало още преди сътворението на света, в действителност аз вмъквах в тази представа образа на света и поставях нещо *вътре* в този образ. Когато престана да правя това и се опитам отново да си представя Отец, който ражда много синове „преди създаването на всички светове,“ аз откривам, че в действителност не си представям нищо. Идеята просто се разтваря в думите. (Дали Природата – пространството, времето и материята – не е била създадена за да направи възможна множествеността? Може би няма друг начин да се получат много вечни духове, освен първо да се направят много природни създания в една Вселена и после те да се одухотворят? Но всичко това са само предположения.)

2. Идеята, че целият човешки род е в известен смисъл един огромен организъм, който прилича на дърво, не трябва да се бърка с идеята, че индивидуалните различия не са от значение или че реалните хора като Том, Ноби или Кейт са някак си по-малко важни от колективните неща като класите, расите и т.н. Всъщност тези две идеи са противоположни. Неща, които са част от един организъм, могат да бъдат много различни едно от друго; а неща, които принадлежат на различни организми, могат много да си приличат. Шест монети от по едно пени са съвсем отделни, но много си приличат; носът и дробовете ми се различават много, но те живеят само, защото са части от моето тяло и участват в неговия живот. Според християнството отделните хора не са просто членове на една група или точки в някакъв списък – те са органите на едно тяло – различаващи се един от друг и всеки допринасящ с нещо, с което никой друг не би могъл да допринесе. Когато забележите, че се опитвате да направите децата си или учениците си, или дори съседите си да бъдат съвсем като вас самият, спомнете си, че Бог вероятно никога не е искал те да приличат на вас. Вие и те сте различни органи и сте предназначени да вършите различни неща. От друга страна, ако на вас ви се иска да не се занимавате с проблемите на някой друг, защото това „не е ваша работа,“ спомнете си, че въпреки че този човек е различен от вас, той е част от същия организъм. Ако забравите, че той принадлежи към същия организъм като вас, вие ще станете индивидуалист. Ако забравите, че той е орган, който е различен от вас и има друго предназначение, ако поискате да премахнете различията и да направите всички хора

да са еднакви, вие ще станете тоталитарист. Но един християнин не трябва да бъде нито тоталитарист, нито индивидуалист.

Имам силното желание да ви кажа – а предполагам, че и вие имате силното желание да ми кажете на мен – коя от тези две грешки е по-лошата. Това силно желание е дело на дяволът, който се вмъква между нас. Той винаги изпраща грешките на този свят по двойки – като две противоположности. И постоянно ни насърчава да губим много време в размишления за това, коя от двете е по-лошата. Разбира се, вие виждате защо, нали? Дяволът разчита на извънредно голямото ни отвращение към едната от тези грешки, за да ни тласне към противоположната грешка. Но нека да не позволяваме на дявола да ни измамва! Не трябва да отклоняваме погледа си от целта и трябва да минаваме право между тези две грешки. *(Коментар: да помним, че „истината е някъде по-средата“; да си спомняме за „златната среда“ и за „балансирания подход.“)* Нямаме никаква работа с която и да е от такива грешки.

Глава 7

Хайде да се престорим

Можем ли още веднъж да започнем, като ви накарам да си представяте картини или по-скоро да си спомните две приказки? Едната от тях е приказката за „Красавицата и звяра,“ която всички сте чели. Както си спомняте, поради някаква причина момичето трябвало да се омъжи за един звяр. И тя го сторила и го целунала така, все едно, че звярът е човек. И тогава, за нейна голяма радост, звяра наистина се превърнал в човек и после всичко се наредило много добре. Другата приказка е за човека, който трябвало да носи маска, която го правела да изглежда много по-хубав, отколкото бил в действителност. Дълги години човекът трябвало да носи тази маска. А когато я свали той открил, че образът на лицето му е възприел образа на маската. Сега той наистина бил красив. Това, което в началото било маска, сега се превърнало в действителност. Мисля си, че и двете приказки могат (по един приказан начин, разбира се) да ми помогнат да илюстрирам това, което искам да кажа в тази глава. До сега се опитвах да опиша фактите – какво е Бог и какво е направил Той. Сега искам да говоря за практиката – какво да правим ние от тук нататък? Какво значение има цялата тази теология? Тя може да има значение още тази вечер. След като сте прочели книгата до тук, вие вероятно се интересувате твърде много от въпроса за практическото приложение и сигурно вече сте се опитали или ще се опитате да се молите на Бога. Каквото и друго да кажете, вие вероятно ще кажете и Господната молитва.

Тя започва с думите *Отче наш*. Разбирате ли сега какво означават тези думи? Те означават съвсем явно, че вие се обръщате към Бога от положението на Сина. Да го кажем направо, вие се маскирате като Христос. Ако ви харесва повече – вие се преструвате. Защото в момента, в който осъзнаете какво означават тези думи, вие виждате, че не сте Син на Бога. Вие не сте същество като Божия Син, чиято воля и интереси са едно с волята и интересите на Отца; вие сте едно кълбо от егоцентрични страхове, надежди, страсти, ревности и високомерие, които са обречени да умрат. Така че в определен смисъл това маскиране като Христос е акт на възмутително безочие. Но странното се състои в това, че Той ни е заповядал да постъпваме така.

Защо? Какъв смисъл има да се преструваме, че сме това, което не сме? Дори и пред хората вие знаете, че преструването може да е нещо лошо, но може да е и нещо добро. *(Коментар: Не сте ли забелязали как някои хора се възмущават, че така наречената любезност на западноевропейците е едно лицемерие? В глупостта си тези недоволни хора казват, че предпочитат да дават откровен израз на недоволството и неодобрението си от другите хора, вместо „лицемерно“ да се „преструват“ и да се усмихват.)* Лошо е, когато преструвката замества истинското нещо; както когато човек се преструва, че ще ви помогне, вместо наистина да ви помогне. Но е добре, когато преструвката води до истинско добро нещо. Когато не сте особено приятелски настроен, но знаете, че трябва да бъдете приятелски настроен, най-доброто, което можете да направите, е да демонстрирате приятелско отношение и да се държите така, сякаш сте по-мил, отколкото в действително сте. И след няколко минути, както всички сме забелязали, вие наистина ще се чувствате много по-приятелски настроен, отколкото преди. Много често единственият начин да изградим в себе си някакво качество е да започнем да се държим така, все едно че вече притежаваме това качество. Поради това детските игри са много важни. Децата винаги се преструват на възрастни – играят си на войници или на продавачи. Но през цялото време те заздравяват своите мускули и изострят мисълта си, така че това, че се преструват на възрастни, наистина им помага да пораснат.

В моментът, в който в главата ви се появи мисълта: „Ето, аз се маскирам като Христос.“ е много вероятно веднага да видите някакъв начин, чрез който в същия този момент тази преструвка може да стане по-малко преструвка и повече истина. Може би ще откриете, че си мислите за някои неща, за които не бихте си мислили, ако наистина бяхте син на Бога. Добре, тогава престанете да мислите за тези неща. Или може би ще осъзнаете, че вместо да се молите, би трябвало да напишете писмо или да помогнете на жена си да измие в кухнята. Добре, идете и го направете.

Вие виждате какво става. Самият Христос, Божият Син, който е човек (съвсем като вас) и Бог (съвсем като Своя Отец), всъщност стои до вас и вече в този момент започва да превръща преструвката ви в реалност. Това не е просто един образен начин да кажете, че вашата съвест ви казва какво да направите. Ако просто попитате съвестта си, вие ще получите един резултат, но ако си спомните, че се маскирате като Христос – ще получите друг резултат. Съществуват купища неща, които съвестта ни няма категорично да каже, че са лоши (особено относно някои мисли), но които веднага ще разберете, че не трябва да продължавате да правите, ако наистина се опитвате да бъдете като Христос. Защото вие вече не мислите просто за доброто и злото; вие се опитвате да прихванете добрата зараза от една Личност. Това по-скоро прилича на рисуване на портрет, отколкото на подчинение на някакъв набор от правила. И странното е, че докато от една страна, спазването на правилата е много по-трудно, то от друга страна, подражанието е много по-лесно. *(Коментар: Според мен това прилича на начина, по който чиракът се учи на занаят, наблюдавайки и подражавайки на майстора, при когото се обучава.)*

Истинският Син на Бога е до вас. Той започва да ви превръща в същества, подобни на Себе си. Образно казано, Той започва да „инжектира“ Своя вид живот и Своята мисъл, както и Своето Зое във вас; започва да превръща оловния войник в жив човек. И тази част от вас, която не харесва този промяна е частта, която все още е оловна.

Някои от вас може би чувстват, че това въобще не съвпада с техния свят. Може би ще кажете: „Никога не съм имал усещането, че ми помага един невидим Христос, а хората често са ми помагали.“ Това изказване ми прилича на изказването на жената, която по време на войната казала, че ако има недостиг на хляб, това изобщо няма да притесни семейството ѝ, защото те винаги ядат препечени филийки. Ако няма хляб, няма да има и препечени филийки. Ако Христос не ни помага, няма да ни помагат и другите хора. Той ни въздейства по най-различни начини, не само чрез това, което ние наричаме „нашия религиозен живот.“ Христос ни въздейства чрез природата, чрез телата ни, чрез книгите, които четем и чрез преживяванията, които в момента ни изглеждат като антихристиянски. Когато един млад човек, който ходи на църква по навик, осъзнае честно, че не вярва в християнството и престане да ходи на църква – при условие, че прави това от честност, а не напук на родителите си – тогава духът на Христос вероятно е по-близо до него, отколкото когато и да е било преди това. Но Христос ни въздейства предимно чрез другите хора.

Хората са „огледала“ или „преносители“ на Христос за другите хора – понякога те са даже несъзнателни преносители. Тази „добра зараза“ може да бъде разнасяна и от хора, които самите те не са заразени. Да стана християнин на мен ми помогнаха хора, които не бяха християни. Но обикновено хората, които Го познават, го пренасят до другите хора. Поради това Църквата – цялото християнско тяло, където християните си помагат един на друг да Го видят – е толкова важна. Може да се каже, че когато двама християни следват Христос, съществува не 2 пъти повече християнство, отколкото когато са поотделно, а 16 пъти повече.

Обаче не забравяйте следното. Първоначално е естествено бебето да приема майчиното мляко, без да познава своята майка. По същия начин е естествено за нас да виждаме човека, който ни помага, без да виждаме Христос зад него. Но ние не трябва да оставаме бебета. Трябва да порастем и да разпознаем истинския Дарител. Ще е лудост, ако не направим това. Защото ако не разпознаем Христос, ние ще да разчитаме на хората и ще бъдем подвеждани от тях. И най-добрите хора ще допуснат грешки и всички хора ще умрат. Ние трябва да сме благодарни на хората, които са ни помагали, трябва да ги уважаваме и да ги обичаме. Но никога, никога не възлагайте всичките си надежди върху който и да е човек на този свят, дори той да е най-добрия и най-умния.

Сега вече започваме да разбираме това, което постоянно се споменава в Новия Завет. Там се говори, че християните се „раждат отново,“ че „се обличат в Христос,“ че Христос „се изобразява в нас“ и че ние ще „имаме ум Христов.“

Трябва да си избие от главата идеята, че това са само образни начини да се каже, че християните трябва да четат какво е казал Христос и да се опитват да го осъществяват, така както човек може да чете какво са казали Платон или Марк и да се опита да го осъществи. Текстове от Новия Завет означават много повече от това. Те означават, че една реална личност, Христос, на това

място и в този момент, точно в тази стая, където си казваме молитвата, извършва за нас различни неща. (Коментар: Разбирате ли, Христос, а не ние извършваме тези неща.) Не става въпрос за един добър човек, който е умрял преди 2000 години. Това е жив Човек, който е все още толкова човек, колкото и вие, и все още е толкова Бог, колкото Той е бил, когато е създавал света; и Той наистина идва и се намесва в самата ви същност, като убива у вас старото природно „Аз“ и го замества с такова „Аз,“ каквото притежава Той. В началото това заместване е само за кратко време. После – за по-дълго време. Накрая, ако всичко върви добре, Христос завинаги ви превръща в нещо различно, в един малък Христос, в същество, което по своя собствен скромнен начин притежава своя вид живот като Бога; което споделя Неговата сила, радост, знание и вечност. И много скоро ние правим други две открития.

1. Започваме да забелязваме не само отделните си греховни постъпки, но и своята греховност; започваме да се тревожим не само за това, което правим, но и за това, което сме. Може би това изглежда, че е доста трудно, но ще се опитам да го изясня, като изхождам от собствения си опит. Когато стигна до вечерните си молитви и се опитам да преброя греховете си през този ден, в 90% от случаите най-очевиден е някой грях срещу милосърдието – сърдил съм се, сопнал съм се, срязал съм някого, огорчил съм някого, смъмрил съм някого. И веднага в съзнанието ми се появява извинението, че предизвикателството е било много внезапно и неочаквано, че съм бил заварен неподготвен, че съм нямал време да се овладее. Това може да са извиняващи вината обстоятелства по отношение на тези постъпки – положението щеше да е по-лошо, ако те бяха преднамерени и обмислени. Но, от друга страна, нима това, което човек прави, когато е заварен неподготвен, не е най-доброто доказателство за истинската му същност и за това, що за човек е той? Нима това, което се показва, преди човек да успее да си постави маската, не е истина? Ако в мазето има плъхове, най-голямата вероятност да ги видите е, ако ненадейно влезете там. Но внезапното влизане не създава плъховете, то само им пречи да се скрият. По същият начин, внезапното предизвикателство не ме прави раздражителен. Плъховете са винаги там, в мазето, но ако влезете като крещите и вдигате шум, те ще са се скрили, още преди да сте включили осветлението. Очевидно е, че плъховете на гнева и на отмъстителността са винаги там, в мазето на моята душа. Това мазе е недостъпно за моята съзнателна воля. Аз мога до известна степен да контролирам постъпките си, но не мога да упражнявам никакъв пряк контрол върху темперамента си. А ако това, което сме има по-голямо значение от това, което правим (както казах и преди), ако всъщност това, което правим, най-вече играе ролята на свидетелство за това, какъв човек сме, тогава изводът е, че промяната, от която най-много се нуждаем е такъв вид промяна, която моите преки и съзнателни усилия не могат да предизвикат. А това се отнася и за добрите ми постъпки. Колко от тях са били извършени поради добри намерения? И колко от тях са били извършени поради страх от общественото мнение или от желание да се покажем като добри хора? Колко пъти тези добри постъпки са били извършвани поради някакъв инат или чувство на превъзходство, които при други обстоятелства можеха със същия успех да доведат до някоя много лоша постъпка? Но аз самият не мога чрез своето пряко нравствено усилие да си създам нови мотиви. Още след първите няколко крачки в християнския живот ние разбираме, че всичко, което действително трябва да бъде направено в душите ни, може да бъде направено единствено от Бога. И това ни отвежда до нещо, за което до тук може да съм създал у вас много погрешно впечатление.

2. Аз говорих така, като че ли ние сме тези, които правим всичко. В действителност Бог прави всичко. Ние в най-добрия случай Му позволяваме да го прави. В определен смисъл дори може да се каже, че Бог е този, който се преструва. Триединният Бог вижда пред себе си едно егоцентрично, алчно, недоволено и непокорно човешко животно. Но Той казва: „Нека да се престорим, че това не е обикновено създание, а е наш Син. То е като Христос дотолкова, доколкото е човек, защото Той стана човек. Нека се престорим, това човешко същество е като Христос и по Дух. Нека се отнасяме към него все едно, че то е това, което всъщност то не е. Нека да се преструваме, за да превърнем преструвката в действителност.“ Бог гледа на всеки от нас като на един малък Христос. Христос стои до всеки от вас, за да ви превърне в такова подобие. Предполагам, че в началото тази идея за божествената преструвка звучи странно. Но дали тя наистина е толкова странна? Не е ли това начинът, по който по-висшите същества винаги отглеждат по-нисшите? Майката учи бебето си да говори, като му говори така, все едно, че то я разбира и то много преди то наистина разбира. Ние се отнасяме към кучетата си като към „познати хора“, затова те наистина накрая стават почти като хора.

Глава 8

Трудно или лесно е християнството

В предишната глава разгледахме християнското разбиране, че за да стане истински син на Бога, човекът трябва „да се облече с Христос“ или първо да се „маскира“ като син. Искам да стане ясно, че това не е едно от многото неща, които християнинът трябва да прави и че това не е упражнение за най-напредналите. В това се състои цялата същност на християнството. Християнството не предлага нищо друго, освен това. Искам да ви покажа как това оприличаване с Христос се отличава от обикновените представи за „морала“ и за „доброто поведение.“

Обикновената представа, която всички имаме, преди да станем християни е следната: Приемаме за изходен пункт собственото си Аз с различните му отклонения и интереси. След това признаваме, че нещо друго, наречено „морал“, „почтено поведение“ или „обществено добро“ предявява изисквания към моето Аз, които се сблъскват с собствените му интереси. Част от нещата, което Аз иска да прави се оказват „лоши“, следователно ще трябва да се откажем от тях. Други неща, които моето Аз не иска да прави се оказва, че са „добри“, следователно ще трябва да ги правим. Но през цялото това време ние се надяваме, че когато изпълним всички изисквания, горкото ни природно Аз все пак ще има някакъв шанс и някакво време да продължи да живее собствения си живот и да прави каквото си поиска. Всъщност ние много приличаме на честния човек, който си плаща данъците. Той съвсем почтено ги плаща, но се надява, че ще му останат достатъчно пари, с които ще може да живее. Защото за влизането ни в християнството ние все още приемаме за изходен пункт своето природно Аз.

Докато мислим по този начин са най-вероятни следните два изхода. Или ще се откажем да се опитваме да бъдем добри, или ще станем наистина много нещастни хора. Не си правете илюзии, че ако наистина се опитате да отговорите на всички изисквания на християнството към вашето природно Аз, тогава няма да остане нищо от вашето Аз. Колкото повече се подчинявате на съвестта си, толкова повече тя ще изисква от вас. *(Коментар: Нейната цел е да упражнява пълен контрол над поведението ни.)* И нашето природно Аз, понеже по този начин ще бъде непрекъснато лишавано, обременявано и измъчвано, ще става все по-гневно и по-гневно. И накрая вие или ще се откажете от опитите си да бъдете добър, или ще се превърнете в един от тези хора, които казват, че „живеят за другите,“ но винаги правят това по един недоволен и мърморещ начин, правят се на мъченици и постоянно се чудят защо другите не им обръщат внимание. А станете ли веднъж такъв човек, вие ще се окажете много по-голяма напаст за всеки, който живее с вас, отколкото ако си бяхте останали един откровен егоист.

Християнският път е различен: той е едновременно по-труден и по-лесен. Христос ти казва: „Дай ми всичко. Аз не искам част от времето ти, част от парите ти и част от труда ти. Аз искам теб. Не съм дошъл за да измъчвам природното ти Аз, а да го убия. Никакви полумерки няма да свършат работа. Не искам да подрежа тук един клон и някой – там, искам да отрежа цялото дърво. Не искам да пробия зъба ти, да му поставя коронка или да го пломбирам; искам да го извадя. Предай ми цялото си природно природното Аз, всичките си желаниа, които мислиш, че са невинни, както и тези, които мислиш, че са лоши – дай ми всичко! Ще ти дам в замяна ново Аз. Всъщност, ще ти дам Себе Си: Моята собствена воля ще стане твоя.“

Християнството е едновременно по-трудно и по-лесно от това, което ние правим, когато се опитваме да изпълним изискванията на морала. Предполагам, че сте забелязали, че Самият Христос понякога описва християнския път като много труден, а друг път – като много лесен. Той казва: „Сложи кръста на рамото си,“ иначе казано, това прилича на бой до смърт в концлагер. А в следващия момент Той казва: „Моето иго е благо и Моето бремe е леко.“ Той има предвид, че християнството едновременно е по-трудно и по-леко. И човек може лесно да разбере защо и двете неща са верни.

Учителите ще ви кажат, че най-мързеливото момче в класа в края на краищата само се принуждава да работи най-много. Ето какво имам предвид. Ако на две момчета дадете да научат една теорема по геометрия, това от тях, което е готово да положи усилия, ще се опита да я разбере. А мързеливото момче ще се опита да я научи наизуст, защото в момента за това се изискват по-малко усилия. Но след 6 месеца, когато се подготвят за изпит, мързеливото момче дълги часове ще си блъска главата върху неща, които другото момче ще разбере за няколко минути и от това той ще изпита несъмнено удоволствие. В крайна сметка мързелът означава повече труд. Или вижте друг пример за същото. В една битка или в алпинизма често възниква ситуация, в която се изисква голяма смелост за да направите нещо, но анализът ви показва, че това е най-безопасното нещо, което можете да направите. Ако се изплашите и не го направите, само след няколко часа ще се окажете в много опасна ситуация. Най-опасно е малодушното поведение.

Така е и с християнството. Ужасното, почти невъзможното нещо е да предадеш на Христос цялото си Аз, всичките си желаниа и опасения. Но този път е много по-лесен от алтернативния път, по който всички ние се опитваме да вървим. Защото ние се опитваме да си останем такива каквито сме си, да запазим личното си щастие като най-голяма цел в живота си и едновременно с това да бъдем „добри.“ Опитваме се да оставим ума и сърцето ни да следват собствения си път, втрещени в парите, в удоволствието или в амбицията, но въпреки това да се държим честно, целомъдрено и смирено. Но Христос ни е предупредил, че точно това не можем да направим. Той е казал, че репейт не може да ражда смокини. Ако съм нива, в която са посяни само бурени, аз не мога да родя пшеница. Ако окося бурените, те ще станат по-ниски, но аз пак ще родя бурени, а не пшеница. Ако искам да раждам пшеница, промяната трябва да е по-дълбока, а не само повърхностна. Аз трябва да бъда изоран и засят отново.

Поради това истинският проблем на християнството не е там, където обикновено хората го търсят. Този проблем се появява в мига, в който всяка сутрин се събуждате. Всичките ви желаниа и надежди за деня се втурват вътре във вас като диви зверове. Първата ви работа сутрин е просто да ги изтласкате обратно назад и да се вслушате в този друг глас и да приемете тази друга гледна точка, на другият, по-голям, по-силен и по-спокоен живот и му позволете да се влее във вас. И това трябва да правите всеки ден. Да се отдръпвате от всичките си естествени тревоги и терзания и да заставате на завет от вятъра.

В началото можем да правим това само за кратко време. Но от тези кратки моменти новият вид живот ще се разпространи из целия ни организъм, защото сега ние позволяваме на Христос да работи за доброто в нас. Това е като разликата между боята, която се поставя на повърхността и багрилото, което просмуква цялата тъкан. Христос никога не е говорил неясни и идеалистични празнословия. Когато е казал: „Бъдете съвършени,“ Той е имал предвид точно това. Той ни е казал, че ние трябва да преминем през целия процес. Трудно е, но този компромис, за който всички ние жадуваме, е още по-труден – всъщност той е невъзможен. Може да е трудно на яйцето да се превърне в птица, но неимоверно по-трудно за него е да се научи да лети и в същото време да си остане яйце. В момента всички ние сме като яйца. Вие не можете безкрайно дълго да продължавате да бъдете само едно обикновено и прилично яйце. Или трябва да се излюпите, или ще се превърнете в запъртък.

Мога ли да се върна назад към това, което казах преди? В това се състои цялото християнство. Нищо друго няма. А е толкова лесно човек да се обърка. Лесно е да си помисли, че Църквата има много и различни задачи – образование, строителство, мисионерство, църковни служби. Също както е лесно да се мисли, че държавата има много и различни задачи – военна, политическа, икономическа и какво ли още не. Но в определен смисъл нещата са много по-прости. Държавата съществува, единствено за да подпомага и защитава обикновеното щастие на хората в този живот. Съпруг и съпруга, които седят край камината и си говорят или няколко приятели, които си играят на стрелички (популярна игра в Англия) в кръчмата, или човек, който чете книга в стаята си, или копае в градината си – ето заради това съществува държавата. И освен ако не подпомагат да се увеличават, да се удължават и да се защитават тези моменти – всичките закони, парламенти, армии, съдилища, икономика и т.н. са просто загуба на време. По същия начин, единственото, заради което съществува Църквата, е да привлече хората в Христос и да превърне всеки един в малък Христос. Ако не прави това, всичките катедрали, духовенството, мисиите, проповедите, дори самата Библия са просто загуба на време. Бог стана Човек единствено с тази цел. Знаете ли, че може дори цялата Вселена да е била създадена единствено с тази цел. В Библията е казано, че цялата Вселена е била направена за Христос и че всичко трябва да се събере заедно в Него. Не мисля, че който и да било от нас може да разбере как ще стане това по отношение на цялата Вселена. Ние не знаем какво (ако въобще има нещо) живее в частите ѝ, които са на милиони мили далече от тази Земя. Дори на Земята ние не знаем как стои въпросът с другите неща, освен с човека. Но все пак точно това може да се очаква. На нас ни е показан планът само дотолкова, доколкото той се отнася до нас.

Понякога обичам да си представям, че мога да разбера как ще стане това и с другите неща. Мисля, че мога да разбера как по-висшите животни ще поемат в човека, когато той ги обича и ги прави (както и сега) много по-човекоподобни, отколкото биха били, ако не правеше това. Мога дори да видя как мъртвите неща и растенията се поемат в човека, когато той ги изучава, използва и оценява високо. А ако на другите планети съществуват разумни създания, те биха могли да направят същото в техните светове. Може би, когато разумните създания влязат в Христос, те по този начин ще занесат със себе си и всичко останало. Но аз не знам – това е само моя догадка.

Това, което ни е казано е, начинът по който ние, хората, можем да влезем в Христос – да станем част от този чудесен дар, който младият Принц на Вселената иска да поднесе на Своя Отец – дарът,

който представлява самият Него, а следователно и ние в Него. Това е единственото нещо, заради което ние сме създадени. В Библията има странни вълнуващи недомлъвки, които подсказват, че когато това се случи, много неща в природата ще се променят. Лошият сън ще свърши и ще настъпи утрото.

Глава 9

Пресмятане на цената

Откривам, че много хора се смущават от това, което казах в предишната глава за думите на нашия Господ: „Бъдете свършени.“ Някои хора изглежда мислят, че това означава: „Ще ти помогна, само ако си свършен“ и тъй като ние не можем да бъдем свършени, ако Той е имал предвид точно това, тогава нашето положение е безнадеждно. Но аз не мисля, че Христос е имал предвид това. Мисля, че думите му означават: „Единственото нещо, заради което ще ти помогна е, за да станеш ти свършен. Може да искаш от мен нещо по-малко, но аз няма да ти дам нищо, което е по-малко от свършенството.“

Нека да обясня. Когато бях малък, често ме боляха зъбите и аз знаех, че ако отида при мама, тя ще ми даде нещо, което да претърпи болката за през нощта и да мога да заспя. Но аз не отивах при майка си – поне докато болката не станеше много силна. А не отивах, не защото се съмнявах дали ще ми даде аспириин, а защото знаех, че ще направи и нещо друго. Знаех, че на следващата сутрин ще ме заведе при зъболекар. Не можех да получа това, което исках от нея, без да получа и нещо повече, което не исках. Аз исках незабавно да се освободя от болката, но не можех да получа това, без да ми бъдат излекувани зъбите. А аз знаех какво правят зъболекарите; знаех, че те ще започнат да ми бърникат и по другите зъби, които още не са започнали да ме болят. Те не могат да не си заврат носа навсякъде – подадеш ли и малкия си пръст, те ти хващат цялата ръка.

Ако мога така да се изразя, нашият Господ е като зъболекарите. Подадеш ли Му малкия си пръст, Той хваща цялата ти ръка. Десетки хора отиват при Него, за да се излекуват от някакъв конкретен грях, от който се смущават (като мастурбацията или физическия страх) или грях, който разстройва ежедневието им живот (като лош характер или пианството). Добре, Той наистина ще ги излекува, но няма да спре дотук. Вие може да сте искали да излекува само това, но щом веднъж сте Го извикали, Той ще ви подложи на пълно лечение.

Поради това Той е предупредил хората да „пресметнат цената,“ преди да станат християни. Той казва: „Не си прави никакви илюзии – ако ми позволиш, Аз ще те направя свършен. В момента, в който се оставиш в ръцете ми, това те чака. Нищо по-малко или по-различно от това. Ти имаш свободната воля и ако искаш, можеш да Ме отблъснеш. Но разбери, че ако не Ме отблъснеш, Аз ще свърша работата до край. Колкото и страдание да ти причинява това по време на земния ти живот, каквото и немислимо пречистване може да ти струва това след смъртта, каквото и да струва на Мен, Аз никога няма да дам покой на Себе си или на теб, докато не станеш буквално свършен – докато Моят Отец не каже безрезервно, че е много доволен от теб, както казва, че е доволен от Мен. Това мога да направя и това ще направя. Аз няма да направя нищо по-малко.“

И все пак – това е друга и също толкова важна страна на въпроса. Този, който ни помага и който в края на краищата няма да се задоволи с нищо по-малко от абсолютното свършенство, с радост ще приеме и първото слабо и колебливо усилие, което вие ще извършите утре, за да изпълните най-простото си задължение. Както отбелязва големият християнски писател Джордж МакДоналд, всеки баща се радва на първия опит на бебето да проходи, но нито един баща няма да се задоволи с нещо по-малко от стабилната и свободна мъжка походка на порасналия си син. Освен това МакДоналд казва: „Лесно е да зарадваш Бога, но е трудно да Го удовлетвориш.“

Практическият извод е следният. От една страна, Божието изискване за свършенството не трябва ни най-малко да ви обезкуражава в настоящите ви опити да бъдете добър и даже в настоящите ви неуспехи да постигнете това. Всеки път, когато паднете, Той отново ще ви изправи. Бог идеално знае, че собствените ви усилия никога няма да ви доближат до свършенството. От друга страна, вие трябва още от самото начало да разберете, че целта, към която ви води Бог, е абсолютното свършенство, както и че в цялата Вселена няма сила, освен вие самия, която може да Му попречи да ви заведе до тази цел. Ето това е, което ни очаква и е много важно да го разберем. Ако не го разберем, в определен момент можем да започнем да се дърпаме и да Му се съпротивляваме. Мисля, че много от нас, след като Христос им помогне да преодолеят един-два очевидно досадни грехове, са склонни да преценят (въпреки че не го изразяват с думи), че вече са достатъчно добри хора и че Той е

направил всичко, което те са от Него и сега ще Му бъдат много признателни, ако ги остави на покойствие. Както казваме: „Никога не съм очаквал да бъда светец, аз само искам да бъда най-обикновен почтен човек.“ И си въобразяваме, че по този начин демонстрираме смирение.

Но това е фатална грешка. Разбира се, ние никога не сме искали, нито пък сме могли да станем такива създания, в каквито ще ни превърне Христос. Но въпросът не е в това, какви сме искали да бъдем НИЕ, а в това, какви ТОЙ е искал да бъдем ние, когато ни е създал. Той е изобретателят, а ние сме само машината. Той е художникът, а ние сме само картината. Откъде можем да знаем какви е искал Той да бъдем ние? Нали разбирате, че Той вече ни е направил много различни от това, което сме били. Много отдавна, преди да се родим, когато сме били в тялото на майките си, ние сме преминали през различни етапи на развитие. По едно време доста сме приличали на растения, после – на риби; едва по-късно сме заприличали на човешки същества. И ако в онези по-ранни етапи ние осъзнавахме какво става, предполагам, че щяхме да бъдем напълно доволни да си останем растения или риби – т.е. нямаше да искаме да бъдем превърнати в бебета. Но през цялото време Той е знаел Своя план за нас и е бил решен да го изпълни докрай. Нещо подобно става сега на по-високо ниво. Ние може да сме доволни да си останем това, което наричаме „обикновени хора“, но Той е решен да изпълни друг, съвсем различен план. Да се отдръпваме от този план не е проява на смирение, а е демонстрация на мързел и малодушие. Да му се подчиним не е проява на самонадеяност или на мегаломания, а е демонстрация на послушание.

Вижте и друг начин да представим двете страни на истината. От една страна, ние никога не трябва да си въобразяваме, че можем да живеем дори и само 24 часа като „почтени“ хора. Ако Бог не ни подкрепя, никой от нас не е застрахован от извършването на някакъв ужасен грях. От друга страна, не съществува такава святост или героизъм, която някога да е била проявявана даже от най-великите светци и която да стои по-високо от светостта и героизма, които Христос е решен да постигне във всеки от нас накрая. Тази работа няма да бъде завършена в този живот, но Той смята да ни отведе възможно най-далече по този път преди да умрем.

Поради това не трябва да се изненадваме, ако ни предстоят трудни времена. Когато се обърне към Христос и му се струва, че всичко е наред (в смисъл, че сега някои от лошите му навици са превъзможнати), човек често чувства, че е естествено нещата да продължат да се развиват сравнително гладко. А когато се появят неприятностите – болести, парични проблеми, нови изкушения – той е разочарован. Според него, тези неща може би са били нужни, за да го събудят и да го накарат да се покае за лошите стари времена, но сега защо се случват? Защото Бог го тласка да върви напред или нагоре към едно по-високо ниво; поставя го в трудни ситуации, където той трябва да бъде много по-смел или много по-търпелив, или много по-любящ, отколкото въобще някога преди това си е представял, че може да бъде. Всичко това ни изглежда ненужно, но то ни изглежда така, защото ние нямаме и най-малка представа за онова нещо, в което Христос иска да ни превърне.

Виждам, че ще трябва да взема назаем още една притча от Джордж МакДоналд. Представете си, че сте жива къща. Бог пристига, за да реконструира тази къща. В началото вероятно разбирате това, което прави Той – поправя водопроводните тръби, спира течовете на покрива и т.н. Вие знаехте, че всички тези неща трябваше да бъдат направени, така че не се учудвате. Но след това Той започва толкова силно да удря къщата, че ви причинява голяма болка и всичко това ви се струва лишено от всякакъв смисъл. Какво е решил да прави Той? Той всъщност строи къща, която е съвсем различна от къщата, която вие си представяте – пристроява тук едно крило, изгражда там един допълнителен етаж, изгражда кули, прави вътрешни дворове. Вие си мислехте, че ще бъдете превърнат в почтена малка къщурка, но Той строи палат. Той възнамерява да дойде и самият Той да живее в него.

Заповедта „Бъдете свършени“ не са празни идеалистични приказки, нито пък е заповед ние да извършим невъзможното. Той ще ни превърне в създания, които могат да изпълнят тази заповед. Христос казва в Библията, че ние сме „богове“ и ще изпълни думите си. Ако ние Му позволим, защото можем и да му попречим, ако решим, Той ще превърне и най-слабия и най-порочния от нас в бог или богиня; в ослепително, сияйно, безсмъртно създание, което пулсира с такава енергия, радост, мъдрост и любов, каквото ние сега не можем да си представим; ще ни превърне в ясно огледало без никакви петна, което отразява свършено (но естествено, в по-малък мащаб) Божията безгранична сила, радост и доброта. Процесът ще бъде дълъг и понякога – много болезнен, но това ни очаква. Нищо по-малко. Христос има предвид да извърши това, което казва.

Глава 10

Добри хора или нови хора

Христос има предвид да извърши това, което казва. Тези, които се оставят в ръцете Му, ще станат съвършени така, както Той е съвършен – съвършени в любовта, в мъдростта, в радостта, в красотата и в безсмъртието. Промяната няма да бъде завършена през този живот, защото смъртта е важна част от процеса. И не е сигурно доколко във всеки християнин ще е напреднала промяната преди смъртта му.

Мисля, че сега е подходящият момент да разгледаме един въпрос, който често се задава: „Ако християнството е истина, защо тогава всички християни не са определено по-добри от всички нехристияни?“ Това, което стои зад този въпрос, е отчасти нещо разумно и отчасти нещо, което въобще не е разумно. Разумната част е следната. Ако обръщането към християнството не довежда до никакво подобрене във външното поведение на човека, ако той продължава да бъде все същия сноб или да е все толкова злобен, завистлив или амбициозен човек като преди, тогава мисля, че трябва да подозираме, че неговото „обръщане“ е било в голяма степен въображаемо. Това е критерият, по който всеки път трябва да бъде оценяван човека, който след обръщането си към християнството реши, че е постигнал напредък. Хубавите чувства, новите прозрения и по-големия интерес към „религията“ не означават нищо, ако не правят действителното ни поведение да е по-добро – също както при заболяване „да се почувстваш добре“ не е от кой знае каква полза, ако термометърът показва, че температурата ти продължава да се покачва. В този смисъл другите хора са съвсем прави да оценяват християнството по неговите резултати. Дървото се познава по плодовете му или както казваме ние – майсторът се познава по работата му. Когато се държим лошо или не успяваме да се държим добре, ние, християните, караме външния свят да не вярва на християнството. По време на войната плакатите ни казваха: „За лекомислените приказки се плаща с живота на хората.“ Също толкова вярно е и твърдението, че „Лекомисленият ни живот дава основание на хората да приказват.“ Нашият лекомислен живот кара хората да приказва и ние им даваме основание да говорят по начин, който хвърля сянка на съмнение върху самата истина на християнството.

Но резултатите могат да се оценяват и по друг начин и тогава хората постъпват съвсем нелогично. Хората могат да очакват не само поведението на всеки човек да се подобри, ако той стане християнин; преди да станат християни те очакват да видят, че целия свят е ясно разделен на два лагера – на християни и нехристияни – и всички хора от първия лагер във всеки един момент да са по-добри от всички хора от втория лагер. Но това очакване е абсурдно поради няколко причини:

1. Положението в реалния свят е много по-сложно. Светът не се състои от стопроцентови християни и стопроцентови нехристияни. Има хора (и те са твърде много), които постепенно престават да бъдат християни, но все още казват, че са християни; и някои от тях даже са духовници. Има други хора, които постепенно започват да стават християни, въпреки че все още не се наричат християни. Има и други хора, които не приемат цялото християнско учение за Христос, но са толкова силно привлечени от Него, че са Негови в много по-дълбок смисъл, отколкото самите те осъзнават. Има и хора от други религии, които тайно са ръководени от Бога и се фокусират от тези части от техните религии, които са най-близо до християнството, и по този начин принадлежат на Христос, без да знаят това. Например, един искрено вярващ будист може да бъде насочен така, че все повече и повече да се съсредоточава върху будисткото учение за милостта и да остави на заден план (въпреки че все още може да казва, че вярва) в будисткото учение за някои конкретни въпроси. Дълго време преди раждането на Христос много от добрите езичници може да са били в това положение. Освен това винаги е имало твърде много хора, които са просто объркани и са пълни с куп безразборно смесени и несъвместими помежду си представи. Следователно, няма голям смисъл да се опитваме да правим обобщена преценка за християните и нехристияните. Такава обобщена преценка може да се прави при сравнението на кучетата с котките или дори на мъжете с жените, защото в този случай човек знае точно кое какво е. Едно животно не може да се превърне (нито постепенно, нито изведнъж) от куче в котка. Но когато сравняваме по принцип християните с нехристияните, обикновено ние въобще не мислим за реалните хора, които познаваме, а само за две мъгливи представи, които сме получили от романите и от вестниците. Ако искате да сравните лошия християнин с добрия атеист, вие трябва да си представите две реални личности, които действително познавате. Ако не подходим по този начин към същината на въпроса, ние само ще си губим времето.

2. Да предположим, че сме стигнали до същината на въпроса и сега говорим не за някой въображаем християнин и за някой въображаем нехристиянин, а за реално съществуващи хора от нашия квартал. Дори и в този случай трябва да внимаваме, когато задаваме въпроса. Ако християнството е истина, то тогава ще следва, че: а) Всеки християнин ще е по-добър от същия човек,

ако той не беше християнин; б) Всеки човек, който става християнин ще е по-добър от това, което е бил преди. Също както, ако рекламите за паста за зъби Уайтсмайл (Бяла усмивка) са истина, тогава ще следва, че а) Всеки човек, който я използва, ще има по-хубави зъби от същия човек, ако не я използва; б) Всеки човек, който започне да я използва, ще има по-хубави зъби. Но да се казва, че аз, който използвам тази паста (и съм наследил лоши зъби от родителите си) нямам толкова хубави зъби, колкото има един здрав млад негър, въобще не доказва само по себе си, че рекламите за тази паста не са верни. Християнката г-жа Бейтс може да има по-груб език от езика на невярващия Дик Фъркин. Този факт сам по себе си не може да покаже дали християнството дава резултати. Въпросът е в това, какъв щеше да бъде езикът на г-жа Бейтс, ако тя не беше християнка и какъв щеше да е езикът на Дик, ако той стане християнин. В резултат от естествените предпоставки и възпитанието, което са получили като деца, г-жа Бейтс и Дик са се оформили като характери. Християнството твърди, че поставя и двата характера под ново управление, ако те му позволят да направи това. Вие имате право да попитате, дали това управление, ако му се разреши да действа, ще подобри нещата. Всеки знае, че това, което се управлява в случая с Дик Фъркин, е много „по-добро“ от това, което се управлява в случая с г-жа Бейтс. *(Коментар: Качеството на двата характера в момента на приемане на християнството е различно. Трябва да сравняваме промяната в характера на всеки човек поотделно преди и след приемането на християнството, а не характеристиките на различните хора.)* Не в това е въпросът. За да прецените управлението на един завод, вие трябва да отчитате не само неговата продукция, но и оборудването му. Като се вземе предвид оборудването на завод А, може да е цяло чудо, че той въобще произвежда нещо; като се вземе предвид първокласното оборудване на завод Б, неговата продукция, макар и значителна, може да се окаже, че е доста по-ниска от това ниво, което трябва да бъде постигнато. Без съмнение, добрият ръководител на завод ще внесе нови машини веднага щом може, но това изисква време. Междувременно ниското ниво на продукцията не означава, че той е неспособен ръководител.

3. А сега, нека да навлезем малко по-навътре в нещата. Ръководителят ще оборудва завода с нови машини; преди Христос да приключи работата си с г-жа Бейтс, тя действително ще бъде вече много „добра.“ Но ако спрем до тук ще излезе, че единствената цел на Христос е да доведе г-жа Бейтс до същото ниво, на което е бил Дик през цялото време. Всъщност до сега говорихме, че с Дик всичко е наред; все едно, че християнството е нещо, от което се нуждаят само лошите хора, а добрите могат да си позволят да минат и без него – все едно, че добротата е всичко, което Бог изисква от нас. Но това би било фатална грешка. Истината е, че в очите на Бога Дик Фъркин се нуждае от „спасение“ точно толкова, колкото и мис Бейтс. В определен смисъл (след малко ще обясня в какъв смисъл) в християнството почти не се говори за добротата.

Не можете да очаквате Бог да гледа на благия характер и на приятелското отношение на Дик по същия начин, по който ги оценяваме ние. Тези негови качества са резултат от естествени предпоставки, които създава самия Бог. Тъй като са само природни, те ще изчезнат, ако например се промени храносмилането на Дик. Всъщност добротата е дар от Бога ЗА Дик, а не дар, който Дик прави НА Бога. По същия начин Бог е позволил на природните предпоставки, които действат в един свят, който векове наред е разяждан от греха, да създадат в г-жа Бейтс тесногърдието и разклатените нерви, на които до голяма степен се дължи нейната проклетия. Той възнамерява, когато реши, че е дошло времето, да поправи това в нея. Но за Бога не това е съществената част от работата. Това нещо не е никаква трудност за Него и не за това се безпокой Той. Това, за което Той се надява, което очаква и за което работи е нещо, което не е много лесно дори и за Бога – защото поради самият характер на случая, дори Той не може да ги принуди на сила хората да го приемат за свой Бог. Той очаква и се надява това да се случи и с г-жа Бейтс, и с Дик Фъркин. Това е нещо, което според волята си те могат да Му дадат или могат да Му откажат. Дали те ще се обърнат към Бога и по този начин ще изпълнят единствената цел, за постигането на която те са създадени? Свободната им воля трепти в тях като стрелката на компас. Но тази стрелка може да избира. Тя може да покаже накъде се намира истинския Север, но не е задължена да направи това. Дали стрелката ще се завърти, ще се спре и ще посочи към Бога?

Бог може да помогне на стрелката да направи това, но не може да я насили. Не може да протегне ръката Си и да я нагласи в правилното положение, защото тогава това няма да е свободна воля и свободен избор. Бог счита, че благото сърце е добро нещо – добро като хляба, слънцето или водата. Но това са добри неща, които Бог дава, а ние получаваме. Той е създал здравите нерви и доброто храносмилане на Дик и за Бога това не нищо изключително. Доколкото знаем, нищо не струва на Бога да създава добри неща; но за да обърне в Своята вяра разбунтувалите се воли на хората, Христос трябваше да плати с разпъването на кръста. Понеже хората притежават свободна воля, както добрите,

така и лошите хора могат да откажат да приемат поканата на Бога. И тогава, понеже добротата на Дик е само част от природата му, накрая тя ще се разпадне на парчета. Цялата природата сама по себе си накрая ще отмре. Естествените предпоставки се комбинират в Дик по такъв начин, че да образуват едно приятно психологическо съчетание, така както примерно понякога те се комбинират при залеза на слънцето, за да се получи приятно съчетание на цветовете. След това (защото така става в природата) те отново ще се разпаднат и съчетаването, изразяващо се както в добрия характер на Дик, така и при красивия залез – ще изчезне. Дик е имал шанса да превърне (или по-скоро да позволи на Бог да превърне в него) това моментно състояние в красота на вечния дух, но Дик го е изпуснал.

Тук съществува един парадокс. Докато не се обърне към Бога, Дик счита, че тази доброта е негова собственост, а докато той я приема като своя, тя не е негова. Чак когато Дик осъзнае, че добротата му не е негова собствена, а е дар от Бога и когато той обратно я предложи на Бога, едва тогава тази доброта ще стане наистина негова. Защото сега вече Дик започва да участва в собственото си сътворение. Единственото нещо, което можем да задържим е това нещо, което ние доброволно отдаваме на Бога. Това нещо, което се опитваме да задържим за себе си – със сигурност ще го загубим.

Следователно не трябва да се учудваме, ако сред християните срещнем хора, които все още са лоши. Дори ако се замислите, логично е да очакваме, че много повече лоши хора ще се обърнат към Бога, отколкото добри. Точно това не са приемали хората в отношението си към Христос по време на земния Му живот – че Той като че ли привличал към Себе Си „такива ужасни хора.“ И сега хората не приемат това и никога няма да го приемат. Нима не разбирате защо е така? Христос казва: „Блажени са нищите“ и „Колко трудно е богат човек да влезе в Божието царство“ и несъмнено Той има предвид главно икономически богатите и икономически бедните. Но нима думите Му не се отнасят и за един друг вид богатство и бедност? Една от опасностите да имаш много пари е, че можеш да бъдеш напълно доволен от щастието, което дават парите и да не успееш да осъзнаеш, че имаш нужда от Бога. Ако ти изглежда, че получаваш всичко, просто като подписваш чекове, ти можеш да забравиш, че във всеки един момент зависиш изцяло от Бога. Съвсем ясно е, че ако си природно надарен, това крие подобни опасности. Ако имаш железни нерви, ако си интелигентен, здрав, известен и с добро възпитание, много вероятно е да си доволен от себе си и да питаш: „Защо да замесваме Бога във всичко това?“ С доста голяма лекота вие постигате определено ниво на добро поведение. Вие не сте едно от онези нещастни създания, които са жертва на сексуални инстинкти, на алкохолизъм, избухливост или на лош характер. Всички казват, че сте симпатяга и (между нас казано) вие сте съгласен с тях. Съвсем вероятно е да повярвате, че цялата тази доброта е ваша собствена заслуга и лесно може да не изпитвате нужда от някаква по-голяма доброта. Често пъти хората, които притежават природна доброта не могат въобще да бъдат убедени да признаят, че се нуждаят от Христос, докато един ден природната им доброта не ги подведе и самодоволството им не се разклати. Иначе казано, трудно е за тези, които са „богати“ в този смисъл, да влязат в Божието царство.

Много по-различно е положението с лошите хора – за ограничените, за долните, за плашливите, за извратените, за мекушавите, за саможивите или за хората, които са страстни, чувствителни и неуравновесени. Ако изобщо се опитат да бъдат добри, те ще се научат двойно по-бързо, че имат нужда от помощ. Те трябва да избират между Христос или нищото. Трябва да поемат кръста и да Го последват или да се откажат. Те са изгубените овце. Той дошъл специално, за да ги намери. В един съвсем реален и ужасен смисъл те са „нищите.“ Той ги е благословил. Те са „ужасната банда“ с която той се движи наоколо и поради това сегашните фарисеи казват това, което са казвали и фарисеите в началото: „Ако имаше нещо вярно в християнството, тези хора нямаше да са християни.“

Чуйте това предупреждение или поощрение – то се отнася за всеки от нас: Ако сте добър човек, ако ви е лесно да сте добродетелен – внимавайте! Много се очаква от тези, на които много е дадено! Ако приемете за своя заслуга това, което всъщност са дарове от Бога към вас чрез природата и ако се задоволявате просто да бъдете добър човек - вие въпреки това сте бунтовник. Всички тези дарове само ще ви накарат да паднете още по-ужасно, покварата ви ще бъде още по-дълбока и лошият ви пример ще бъде още по-пагубен. В далечното минало дяволът е бил архангел; природните дарове, които той е получил, са били много по-големи от вашите, така както вашите дарове са по-големи от даровете на шимпанзето.

Но ако вие сте едно бедно създание, което е отровено от окаяната атмосфера в някаква къща, пълна с вулгарна ревност и безсмислени кавги, обременено не по своя воля с някаква гнусна сексуална извратеност, тормозено по цели дни и нощи от комплекс за малоценност, който ви кара да се сопвате на най-добрите си приятели – тогава не се отчайвайте. Бог знае всичко това. Вие сте един от бедните, които той благослови. Той знае каква жалка машина се опитвате да карате.

Продължавайте. Правете това, което можете. Един ден (може да и в другия свят, но може да е и много скоро, Христос ще изхвърли тази ваша жалка машина на боклука и ще ви даде нова. И тогава вие ще можете да учудите всички нас, а не само себе си, защото ще се сте научили да живеете при много трудни условия. (Някои от последните ще бъдат първи и някои от първите – ще бъдат последни.)

„Добродетелта“ - цялостната завършена личност – е нещо чудесно. Ние трябва да се опитваме с всички средства на здравеопазването, образованието, икономиката и политиката да създадем един свят, в който е възможно най-много хора да израснат като „добри“; трябва да се опитваме да създадем свят, в който всички да имат достатъчно ядене. Но не трябва да очакваме, че дори да успеем да направим всички хора да са добри, ние ще спасим душите им. Един свят от добри хора, които са доволни от собствената си доброта, които не търсят нищо повече и които са се отвърнали от Бога – се нуждае също толкова отчаяно от спасение както и някои друг нещастен свят и дори може по-трудно да бъде спасен.

Защото обикновеното подобрене не означава изкупление, въпреки, че изкуплението винаги подобрява хората дори тук и сега, и накрая ще ги подобри до такава степен, каквато ние не можем да си представим. Бог стана човек, за да превърне създанията в Свои синове – не просто за да ги направи добри хора, а за да ги направи нов вид хора. Това не е като да научиш един кон да скача по-добре и по-добре, а е все едно да превърнеш коня в крилато създание. Разбира се, щом веднъж получи криле, конят ще се извисява над препятствията, които никога не биха могли да бъдат прескочени, и така ще победи истинският кон в собствената му игра. Но може да има един период, когато крилата едва започват да поникват и той няма да може да лети; и тогава буците от непораслите криле на раменете му – които никой, като ги гледа, не би могъл да разпознае, че това ще станат криле – могат дори да го правят да изглежда тромав.

Може би вече отделихме твърде много внимание на този въпрос. Ако търсите аргумент срещу християнството (а аз много добре си спомням колко усърдно търсех такъв аргумент, когато в мен започна да се прокрадва опасението, че то е истина), вие лесно ще намерите някой глупав и незадоволен християнин и ще кажете: „Ето го вашият прехвален нов човек! Аз предпочитам предишните.“ но щом веднъж, поради други съображения сте започнали да разбирате, че християнството е правдоподобно, вие ще знаете в сърцето си, че просто се опитвате да избягате от въпроса. Какво всъщност наистина можете да научите за душите на другите хора – за техните изкушения, за техните възможности, за техните борби? Вие познавате само една душа в целия свят и тя е единствената, чиято съдба лежи в ръцете ви. Ако съществува Бог, в определен смисъл вие сте насаме с Него. Вие не можете да Го отклоните с размишленията на вашите съседи или със спомените за това, което сте чели в книгите. Какво значение ще имат всички тези празни приказки и брътвежи (дали въобще ще можете да си ги спомните), когато упойката, която наричате „природа“ или „реален свят“ престане да действа и присъствието на Бога, в което вие винаги сте се намирали, стане осезаемо, непосредствено и неизбежно?

Глава 11

Новите хора

В предишната глава сравних работата на Христос за създаването на нови хора с процеса на превръщането на един кон в крилато същество. Използвах този необикновен пример за да подчертая факта, че това не е някакво просто подобрене, а е преобразуване. Най-близкото му съответствие в света на природата са необикновените промени, които можем да предизвикаме в насекомите, като ги облъчваме с определени лъчи. Според някои хора това е начинът, по който е действала еволюцията. Промените в живите същества може да са били причинявани от космически лъчи. (разбира се, щом веднъж се появят промените, върху живите същества започва да действа „естествен подбор“ - например, полезните промени се съхраняват, а другите промени се отстраняват.)

Може би съвременният човек може най-добре да разбере християнското схващане, ако го разгледа във връзка с еволюцията. Днес всеки човек знае за еволюцията (въпреки, че някои образовани хора не вярват в нея), на всеки му е казано, че човека произхожда от по-нисши форми на живот. В резултат от това хората често пъти се чудят: „Каква ще е следващата стъпка? Кога ще се появи нещо след човека?“ Писателите с голямо въображение понякога се опитват да представят тази следваща стъпка - това ще е „суперменът“, както те го наричат; но обикновено те успяват само да го обрисуват като нещо, което е по-отвратително от човека, който познаваме и после се мъчат да компенсират това, като му залепват допълнителни ръце и крака. Ами ако следващата стъпка бъде

нещо още по-различно от предишните, за което те въобще не са сънували? А нима не е много вероятно да се случи точно това? Преди хиляди векове са се появили огромни, тежко бронирани създания. Ако някой по това време беше наблюдавал хода на еволюцията, той вероятно щеше да очаква тя да се развива към създания с все по-тежки и по-тежки брони. Но този наблюдател щеше да сгреша. Бъдещето беше заложило на една карта, която този човек по никакъв начин не можеше да отгатне по онова време. Бъдещето щеше да го изненада с едни малки голи животни без броня, но с по-добре развит мозък. И с този мозък тези животни щяха да станат господари на цялата планета. Те не само щяха да притежават повече сила от праисторическите чудовища – те щяха да притежават нов вид сила. Следващата стъпка щеше не само да бъде различна, но и различна по нов начин. Потокът на еволюцията нямаше да продължи да тече в тази посока, в която наблюдателят го беше видял – потокът щеше да направи рязък завой.

Сега на мен ми изглежда, че повечето популярни опити да се отгатне следващата стъпка, допускат съвсем същата грешка. Хората виждат (или поне си мислят, че виждат) човешкото развитие в посоката на уголемяване на мозъка и на засилване на господството на човека над природата. И защото смятат, че потокът на еволюцията тече в това направление, хората си представят, че потока ще продължи на тече натам. Но аз все си мисля, че следващата стъпка ще бъде наистина нова; тя ще се отклони в посока, която никога не бихте могли да си представите. Ако не беше така, едва ли би имало смисъл да я наричаме нова стъпка. Аз бих очаквал не само разлика, а и нов вид разлика. Бих очаквал не само промяна, но и нов начин да се предизвика промяната. Или ще употреба един парадоксален израз и ще кажа, че бих очаквал самата еволюция като метод за предизвикван на промени да бъде изместена. И накрая, аз не бих се изненадал, ако, когато това стане се окаже, че много малко хора въобще ще забележат промяната.

Ако искате да си служим с този език, християнското разбиране се състои именно в това, че вече се е появила следващата стъпка. И тя наистина е нова. Това не е промяна от хора с мозък към хора с още повече мозък; това е промяна, която се отклонява в напълно различна посока – промяна, която ни превръща от създания на Бога в синове на Бога. Първият случай се появил в Палестина преди 2000 години. В определен смисъл промяната въобще не е „еволюция“, защото тя не е възникнала в резултат от природни процеси или събития, а в резултат от въздействие отвън върху природата. Но тъкмо това и бих очаквал. До представата си за „еволюцията“ ние стигнахме, като изучавахме миналото. А ако ни предстои нещо наистина ново и необикновено, то е естествено, че нашата представа, която се основава на миналото, няма да включва това ново нещо. И всъщност тази нова стъпка се различава от всички предишни стъпки не само по това, че идва извън природата, но и по още няколко неща.

1. Тя не се извършва по пътя на половото размножаване. Трябва ли да се учудваме на това? Съществувало е време, преди да се появят половете и тогава развитието се е осъществявало по други пътища. Следователно бихме могли да очакваме, че ще дойде време, когато половете ще изчезнат или (всъщност това и става) време, когато половото размножаване, въпреки че ще продължи да съществува, ще престане да бъде основният начин за развитие.

2. На по-ранните етапи живите организми не са имали никакъв избор или са имали съвсем ограничен избор дали да извършат следващата стъпка. В основни линии прогресът е бил нещо, което им се е случвало, а не нещо, което те са правели. Но новата стъпка, преходът от създания към синове, е доброволна. Те е най-малкото доброволна в един смисъл. Тя не е доброволна в смисъл, че ние самите не можехме да изберем да извършим тази промяна или че дори не можехме да си я представим. Тя е доброволна в смисъла, че когато тя ни се предлага, ние можем да откажем да я приемем. Ако поискаме, ние можем да се отдръпнем; можем да се запънем като магаре на мост и да оставим новото Човечество да продължи напред без нас.

3. Нарекох Христос „първият случай“ на новия човек. Разбира се, Той е нещо много повече от това. Той не е просто нов човек, не е един екземпляр от вида. Той е НОВИЯТ човек. Той е източникът, центърът и животът на всички нови хора. Той дойде в сътворената Вселена по Своя собствена воля, носейки със Себе Си Зое, новия живот. (Имам предвид нов за нас, защото иначе в своето място Зое винаги е съществувал.) И Той го предава не по наследство, а по пътя на това, което аз нарекох с името „добрата зараза.“ Всеки, който получи Зое, го получава при личен контакт с Христос. Хората стават „нови,“ като бъдат „в Него.“

4. Тази стъпка се извършва със скорост, която е различна от скоростта на предишните стъпки. В сравнение с развитието на човека на тази планета, разпространението на християнството сред човешкия род изглежда, че става със скоростта на светкавицата, защото 2000 години са почти нищо в сравнение с историята на Вселената. (Никога не забравяйте, че всички ние сме все още „ранните християни.“ Сегашните порочни и разорителни деления между нас, християните са, нека да се

надяваме, детска болест; на нас все още ни никнат зъбите. Външният свят, без съмнение, мисли обратното. Той мисли, че ние умираме от старост. Но той е мислил така много често и преди. Отново и отново той е мислил, че християнството умира, умира от преследване отвън и от поквара отвътре, от възхода на мохамеданството, на физическите науки и на големите анти-християнски революционни движения. Но всеки път светът е бил разочарован. Първото му разочарование е било разпъването на Христос на кръста. Човекът възкръсна. В определен смисъл – и аз добре разбирам колко ужасно несправедливо трябва да им изглежда – от тогава това се повтаря всеки път. Те продължават да убиват Неговото начинание; и всеки път, точно когато заглаждат пръстта върху гроба му, изведнъж чуват, че то все още е живо и дори се е появило на някое ново място. Нищо чудно, че ни мразят.)

5. Залогът е по-голям. Досега, ако се препънеш в поредното стъпало на еволюцията, човекът губеше в най-лошия случай няколко години живот на тази земя; много често той не губеше дори и това. А ако се препънем този път, ние ще загубим една награда, която в най-точният смисъл на тази дума е безкрайна. Защото сега е настъпил критичният момент. Столетие след столетие Бог е водил природата нагоре, към създаването на същества, които могат (ако искат) да бъдат извадени от природата и да бъдат превърнати в „богове.“ Ще се опитат ли хората да бъдат извадени от природата? По определен начин това прилича на родилните мъки. Докато не станем и не последваме Христос, ние все още ще бъдем част от природата, все още ще сме в утробата на нашата голяма майка. Нейната бременност е била дълга, болезнена и тревожна, но тя е достигнала до кулминационната си точка. Великият момент е настъпил. Всичко е готово. Докторът е пристигнал. Дали раждането ще „протече нормално“? Разбира се, в едно отношение това раждане се отличава от обикновеното раждане. При обикновеното раждане бебето няма голям избор, ако въобще има избор. Чудя се, какво би направило обикновеното бебе, ако имаше избор. Може би щеше да предпочете тъмнината, топлината и сигурността на утробата. Защото то ще си мисли, че утробата означава сигурност. И точно тук щеше да срещне, защото ако остане там, то ще умре.

Според християнското разбиране, всичко това се е случило: първата стъпка е била направена и се извършва. Новите хора вече са разпръснати тук и там из целия свят. Някои, както признах, все още едва се забелязват, но други могат да бъдат разпознати. Човек ги среща от време на време. Самите им гласове и лицата им са по-различни от нашите; по-силни, по-спокойни, по-щастливи и по-лъчезарни. Там, където повечето от нас се отказват, те едва започват. Те могат да бъдат разпознати; но човек трябва да знае какво да търси. Те няма много да отговарят на представата ви за „религиозни хора,“ която сте си създали от обикновените книги. Те не привличат вниманието върху себе си. Вие сте склонни да мислите, че се държите мило с тях, когато всъщност те се държат мило с вас. Те ви обичат повече, отколкото ви обичат другите хора, но имат по-малка нужда от вас. (Ние трябва да потискаме желанието си да бъдем нужни на някого; някои добродушни хора, особено жените, най-трудно устояват на това изкушение.) Обикновено изглежда, че като че ли те разполагат с много време; ще има да се чудите откъде го вземат. Когато разпознаете един от тях, вие ще разпознаете следващия много по-лесно. И аз изпитвам силни подозрения (но откъде мога да знам), че тези хора моментално и безпогрешно се разпознават помежду си, без въобще да се влияят от цвета на кожата, пола, класата, възрастта и дори веруването. По този начин – да станеш свят човек започва доста да прилича на това да се присъединиш към някакво тайно общество. Да го кажем по най-елементарния начин, това трябва да е много забавно.

Но вие не бива да си представяте, че всички „нови“ хора си приличат в обикновеният смисъл на тази дума. Доста от нещата, които казах в последната глава могат да ви накарат да предполагате, че това е така. Да станем „нови“ хора означава да загубим това, което сега ние наричаме „себе си.“ Ние трябва да излезем извън себе си и да влезем в Христос. Неговата воля трябва да стане наша воля и ние трябва да мислим Неговите мисли, както се казва в Библията – ние трябва „да имаме ум Христов.“ И ако Христос е един и по този начин Той трябва да бъде „вътре“ във всеки от нас, тогава ние няма ли да бъдем съвсем еднакви? Наистина, на думи това е така, но в действителност не е така.

Трудно е да се намери добър пример за това, защото не съществуват други две неща, които да са свързани помежду си по същия начин, по който Създателят е свързан с всяко едно от своите създания. Но аз ще се опитам да дам два много несвършени примери, които могат да подскажат каква е истината. Представете си много хора, които винаги са живели в тъмнина. Вие идвате и се опитвате да им обясните какво представлява светлината. Можете да им кажете, че ако излязат на светло, същата тази светлина ще пада върху всички тях, че всички те ще я отразяват и по този начин ще станат видими. Не е ли напълно възможно те да си представят, че след като всички те ще получат същата светлина и всички те ще реагират на нея по същия начин (ще я отразяват), те ще изглеждат еднакви? Но ние с вас знаем, че светлината всъщност ще подчертае или ще открие техните различия. Другият

пример е следния – представете си човек, който въобще не познава солта. Давате му една щипка сол да я опита и той усеща един особен, силен и остър вкус. След това му казвате, че във вашата страна хората винаги използват солта, когато готвят. Не е ли възможно човекът да ви отговори: „В този случай, предполагам, че всичките ви ястия имат един и същ вкус, защото вкусът на това нещо, което току-що ми дадохте, е толкова силен, че ще убие вкусът на всичко друго.“ Но вие и аз знаем, че всъщност ефектът на солта е точно обратен. Вместо да убие вкуса на яйцето, на шкембето и на зелето, тя всъщност го изтъква. Храните не проявяват истинския си вкус, докато не добавите солта. (Разбира се, този пример не е много точен, защото ако добавите твърде много сол, вие ще направите яденето невъзможно за ядене, докато не можете да убиете вкуса на човешката личност, ако в нея добавите твърде много от Христос.)

Нещо подобно се получава и в случая за отношението между Христос и нас. Колкото повече отстраняваме по пътя си това, което ние наричаме „себе си“ и колкото повече му позволяваме да ни завладее, толкова повече наистина ставаме себе си. Христос е толкова огромен, че милиони и милиони малки „Христосовци“, всичките различни, ще са все пак недостатъчни, за да Го изразят напълно. Той е направил всичките тези малки „Христосовци.“ Той е измислил – така като авторът измисля героите на романа си – всички тези различни хора, които ние сме предназначени да бъдем. В този смисъл истинското „Аз“ на всеки един от нас ни чака в Него. Няма никаква полза да се опитвам да „бъда себе си“ без Него. Колкото повече Му се съпротивлявам и колкото повече се опитвам да живея сам за себе си, толкова повече ставам подчинен на собствената си наследственост, възпитание, на околната си среда и на природните си желания. Всъщност това, което аз толкова гордо наричам „себе си“, става просто кръстопът на различни събития, които нито съм причинил, нито мога да спра. Това, което наричам „своите искания“, са просто желания, бълвани непрекъснато от физическия ми организъм или са напъхани в главата ми от мислите на други хора, или дори са ми подсказани от дявола. Яйцата, алкохолът и добрия сън предната вечер ще бъдат истинската причина да бъда това, което се лаская да считам като изцяло мое лично и проникателно решение – да правя любов с момичето, което пътува срещу мен в купето на влака. Ще се окаже, че пропагандата е истинската причина за това, което считам, че са мои собствени политически идеи. В природното си състояние аз не съм личност до тази степен, до която ми се иска да съм – по-голямата част от това, което наричам свое „Аз“ може много лесно да бъде обяснена. Едва когато се обърна към Христос и когато предоставя себе си на Неговата Личност, чак тогава за пръв път започвам да имам своя собствена личност.

В началото казах, че съществуват Личности в Бога. Сега ще отида още по-далече и ще кажа, че истински личности не съществуват никъде другаде. Докато не му предоставите своето „Аз“, вие никога няма да притежавате истинско „Аз.“ Най-често сходството се открива сред „природните“ хора, а не сред християните. Колко досадно еднообразни са всички големи тирани и завоеватели; колко прекрасно различни са светците.

Но вие наистина трябва да се откажете от своето „Аз.“ Трябва да го захвърлите, без да се замисляте. Христос наистина ще ви даде истинска личност; но вие не трябва да отивате при Него заради това. Докато се тревожите за самоличността си, вие изобщо не приближавате към Него. Най-първата стъпка е да се опитате въобще да забравите за своето „Аз.“ Вашето истинско, ново „Аз“ (което принадлежи едновременно на Христос и на вас, и е ваше, точно защото е Негово) няма да се появи, докато вие го търсите. То ще се появи тогава, когато вие търсите Христос. Може би това ви звучи странно? Но същият принцип важи и за по-ежедневни ситуации. Дори и в обществото вие никога не оставяте добро впечатление в другите хора, докато не престанете да мислите за това, какво впечатление правите. Дори в литературата и изкуството не може да бъде оригинален човек, който се тревожи за оригиналността си и иска да бъде възприеман като оригинален. Но ако просто се опитвате да казвате истината (без да давате и пет пари за това, колко често е била казвана тя), в 90% от случаите вие ще бъдете възприеман като оригинален, без въобще да забелязвате това. Този принцип важи за всички сфери на живота. Откажете се от себе си и ще намерите своята истинска самоличност. Загубете живота си и ще го спасите. Подчинете се на смъртта, приемоте ежедневно смъртта на амбициите си и на любимите си желания и смъртта на тялото си накрая; подчинете се с цялото си същество и открийте вечния живот. Не задържайте нищо. Това, което не сте дали на Бога, никога наистина няма да бъде ваше. Това, което не умре във вас, никога няма да възкръсне от смъртта. Ако търсите себе си, накрая вие ще откриете само омраза, самота, отчаяние, ярост, разруха и упадък. Но ако търсите Христос, вие ще намерите Него и заедно с Него, всичко останало.

Списък на преведените книги от мен книги или подбрани мисли на велики хора, които мога да ви изпратя безплатно по електронната поща в PDF формат, ако пожелаете

1. Аз и моята голяма уста - Джойс Майер
2. Брактът - не само да оцелява, но и да процъфтява – Суиндъл
3. Въпроси и отговори - 622 въпроси и отговори на библейски теми - Едуард Фюдж
4. Глад за разбиране - Калвин Милър
5. Да се срещнем в библиотеката – Суиндъл
6. Давид – Суиндъл
7. Добрата новина за безпокойството - Уилям Бекъс
8. Естир – Суиндъл
9. Живот, който винаги сте искали - Джон Ортберг
10. Здравото семейство – Суиндъл
11. Илия – Суиндъл
12. Йов - Суиндъл
13. Йосиф – Суиндъл
14. Как трябва да живеем сега - Чарлз Колсън
15. Когато Бог прошепне твоето име - Макс Лукадо
16. Кой е прав - Бог или Дарвин - Кели Сегрейвс
17. Милост, повече отколкото заслужаваме - Макс Лукадо
18. Мир с Бога - Били Греам
19. Моисей – Суиндъл
20. Молитвата на Явис - Брус Уилкинсън
21. Мъжки разговор – Суиндъл
22. Нещо повече - Катрин Маршал
23. Основи на християнството - Джон Стот
24. Обикновено християнство – К. С. Луис
25. Павел – Суиндъл
26. Победа в Христос - Чарлз Трюмул
27. Посланието на Проповедта на планината - Джон Стот
28. Преведени проповеди от различни автори - общо 271 бр.
29. Проповеди от Бил Букнайт - 24 бр.
30. Проповеди от Виктор Шепърд - 255 бр.
31. Проповеди от Кърк Нийли - 178 бр.

32. Проповеди от Макс Лукадо - 20 бр.
33. Проповеди от Спържън - 28 бр.
34. Религиозна класика – христоматия
35. Роден отново – Чарлз Колсън
36. Свободни в Христос - Сесил Хуук
37. Стремеж към почтен характер и християнски живот - подбрани мисли
 - Част 1а – Как да живеем
 - Част 1б – Как да живеем
 - Част 1в – Как да живеем
 - Част 2 – За молитвата
 - Част 3 – За човешките отношения
 - Част 4 – За решителността, смелостта, страха и волята
 - Част 5 – Да се подчиняваме на Бога и на родителите си
 - Част 6 – За позитивния подход, радостта, щастието и смеха
 - Част 7 – За приятелството
 - Част 8а – Опознаване на Бога, как работи Бог и за Божията милост
 - Част 8б – Опознаване на Бога, как работи Бог и за Божията милост
 - Част 9 – Да не съдим другите, да не обвиняваме, да не отмъщаваме
 - Част 10 - Справедливост и несправедливост, добро и зло
 - Част 11 - За Светия Дух и духовността
 - Част 12 - За греха, изкушението и бдителността
 - Част 13 - Смирение, кротост, покорството, слава, гняв, гордост, високомерие и самолюбие
 - Част 14 - Как да говорим и как да мълчим
 - Част 15 - За любовта и омразата
 - Част 16 - За разкаянието и опрощението
 - Част 17 - Отмъщение, състрадание и толерантност
 - Част 18 - Търпение, издръжливост и отчаяние, упоритост и нерешителност
 - Част 19 - Престъпление, наказание и дисциплиниране
 - Част 20 - Страх, чувства и емоции, страх, ужас и смелост
 - Част 21 - Завист, ревност, богатство и успех
 - Част 22 - Глупост, суета, лицемерие и самохвалство
 - Част 23 а - Вяра, надежда, доверие, увереност и съмнение
 - Част 23 б - Вяра, надежда, доверие, увереност и съмнение
 - Част 23 в - Вяра, надежда, доверие, увереност и съмнение
 - Част 24 - Достойнство, почтеност, честност и непротиворечивост
 - Част 25 а - Мъдрост, благоразумие, разум, разбиране и обучение
 - Част 25 б - Мъдрост, благоразумие, разум, разбиране и обучение
 - Част 25 в - Мъдрост, благоразумие, разум, разбиране и обучение
 - Част 26 - Задоволство от живота, щедрост и даряване
 - Част 27 - Благодарност, благородство и хваление на Бога

- Част 28 - Трудолюбие, усърдие, старание и мързел
- Част 29 - Свобода, робство, самодисциплина, дълг и отговорност
- Част 30 – Самосъжаление
- Част 31 а - Истина, лъжа и заблуда
- Част 31 б - Истина, лъжа и заблуда
- Част 31 в - Истина, лъжа и заблуда
- Част 32 - Оплакване, огорчение и недоволство
- Част 33 - Душевен мир, християнска любов и милосърдие
- Част 34 - Отношение на християнина към другите религии и към атеизма
- Част 35 а - За нашият избор и за нашите приоритети
- Част 35 б - За нашият избор и за нашите приоритети
- Част 35 в - За нашият избор и за нашите приоритети
- Част 36 - Стремеж към Бога, към духовната зрелост и към светостта
- Част 37 - Демони и дяволи
- Част 38 - Факти и данни за Исус, за човешкото тяло, за света, за вселената и живота и изказвания на велики хора
- Част 39 - Изпитанието, страданието и чакането
- Част 40 - Как Бог пречупва упорството на човека
- Част 41 - За евангелизацията
- Част 42 - Деца, родители и семейство
- Част 43 - Смисълът на живота, на смъртта, на ада и на целомъдрието
- Част 44 - За Библията и църквата
- Част 45 - За кръстът на Христос, за нашият кръст и за служението ни на Бога
- Част 46 - Минало, настояще и бъдеще
- Част 47 - За действието, за мисленето, за активността и пасивността
- Част 48 - Бог променя хората
- Част 49 - Самота и самоубийство
- Част 50 - Сърце и ум, вяра и наука
- Част 51 - Красота, съвършенство и мечти
- Част 52 - За кръщаването и спасението
- Част 53 - За ученичеството и последователите
- Част 54 - Традиции, религия и морал
- Част 55 - Бог лекува
- Част 56 - За лидерството
- Част 57 - Божият план за моя живот
- Част 58 - Да се страхуваме само от Бога и от нищо друго
- Част 59 - Някои Библейски пророчества, които са се сбъднали
- Част 60 - Хумор, мисли и интересни истории
38. Тайните на лозата - Брус Уилкинсън
39. Той е там и Той не мълчи - Франсис Шейфър
40. Управлявайте чувствата си - Джойс Майер

41. Цар Давид - Дейвид Пиърс

42. Целенасочената църква - Рик Уорън